سبا به ناوخته وي

(د افغانستان د ثبات او پرمختګ څو مسئلي)

ډاکتر محمد ابراهیم شینواری

Ketabton.com

۱۳۸۹ل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبا به ناوخته وي

د افغانستان د ثبات او پرمختک څو مسئلې

لړلیک

سریزه i
کمزوري دولتونه؛ بې ثباته هیواد ۱
د افغانستان په ثبات، توازن او انکشاف کې د اسلام رول ۲
آیا زموږ ملي هویت ټینګ دی که لړزاند؟ ۱۵
په افغانستان کې د ژبو مسئله ۱۹
اقلیت او اکثریت ۲۷
متوازن انکشاف ۳۳
د ښځو او نجونو پوهنه او کار ۴۲
کادري توازن ۴۹
د دیني او عصري زده کړو مسئله ۵۲
آیا موږ د ښار او کلي توپیر له منځه وړلای شو؟ ۶۰
د نفوسو د بې کنټروله زیاتېدو په وړاندې څه پلان لرو؟ ۶۴
آیا چټکې ښاري کېدنې ته اړتیا لرو؟ ۷۱
په افغانستان کې ملت جوړونه ۷۵
له تشدد نه ډکې لانجې، د لانجو مخنیوی او ملت جوړونه ۸۵
آیا دلته د حکومت یوازې یو ماډل بریالی دی؟ ۹۳
آیا افغانان جګړه مار دي، جنګیالي که د عدم تشدد لارویان؟ ۹۸
تر ډیورنډ کرښې ها خوا زموږ نه بېلېدونکې برخه که تېر شوی تاریخ؟ ۱۰۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ځاځكى اوبه په كومه بيه؟.. ۱۱۲
آيا افغانستان د يو بې طرفه هېواد په توګه تضمينېداى شي؟.................. ۱۱۲
بهرنۍ مرستې: سېروم که سنډروم.. ۱۲۰
آيا نړيوال توب فرصت دى، چېلنج که خطر؟.................................... ۱۲۲
آيا نړيوال په افغانستان کې سوله غواړي؛ که جګړه؟.......................... ۱۳۳
آيا افغان مشران ملت ته هيله ور کولاى شي؟...................................... ۱۴۷
نتيجه.. ۱۵۱
ماخذونه.. ۱۵۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

سریزه

افغانستان د پیړیو په اوږدو کې تل له ډېرو ستونزو سره مخ شوی دی؛ خو دا تېر د پرش کلونه په ځانګړي ډول د غیر عادي کړاوونو کلونه وو. هیواد او ولس د دوه سترو زبرځواکونو له خوا د رامنځته شوو جګړو سره مخ شواو د فرصت غوښتونکو ګاونډیانو د مداخلو او لاسوهنو لپاره زمینه جوړه شوه.

د پخواني شوروي اتحاد د یرغل په نتیجه کې له هرو لسو افغانانو یو تن خپل خوږ ژوند له لاسه ورکړ، له هرو نهو نه یو معلول شو، له هرو درې تنو یو مهاجر او په سلو کې ۸۰ کورونه او کلي وران او د هیواد اساسي زیربناوې ونړیدې.

ولس په دوامداره ډول دا هیله لري، چې هیواد ته به یې سوله راشي، چې د دوی د اولادونو او راتلونکو نسلونو پر مخ د نیکمرغۍ دروازې پرانستل شي، خو تر هر څه هیلو وروسته، نوې ستونزې او لا خطرناک چلنجونه را مخې ته کېږي.

د دې دوامداره بې ثباتیو او ورانیو اساسي علتونه څېړل پکار دي او د هغو په وړاندې د داسې تدابیرو نیولو ته اړتیا ده، چې دا هیواد نور کرار، با ثباته او ولس یې نیکمرغه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نن سبا په هیواد کې د بې ثباتۍ او کمزوري دولت د ستونزو په باب پوښتنې هر چېرته اورېدل کېږي. ددې کتاب لومړنۍ لیکنه زیاته پر دې پوښتنه متمرکزه ده، چې ولې افغان دولتونه کمزوري او هیواد زیاتره بې ثباته وي، نورې لیکنې یې په اوږده موده کې د حل په لارو تمرکز کوي، چې که نن د هرې یوې په باب روښانه پالیسي او پلانونه جوړ شي، د هیواد له پرمختګ او د دولتونو له پیاوړتیا او دایمي ثبات سره مرسته کوي او که نن دغه کار ونه شي، **سبا به ناوخته وي** او بیا به زموږ سترې ستونزې لا ډېرې وي، چې د هیواد د لا بې ثباتۍ، د ولسونو تر منځ د بې باورۍ او ژورو ټولنیزو او سیاسي ستونزو سبب به شي.

افغانستان همدا اوس له درې ډېرو سترو بیړنیو ستونزو سره مخ دی، چې درې واړه له بې ثباتۍ او کمزورۍ سره مرسته کوي: **جګړه، د مخدره توکو مافیا او اداري فسا د**. دا درې او نور ډېر مسایل شته چې زموږ د هیواد د رهبرانو او پوهانو مسوولیت چلنجوي او چټک، بیړنی او عاجل حل ترې غواړي. ما په دې کتاب کې زیات په دغو بیړنیو ستونزو ډېر بحث نه دی کړی؛ ځکه یو خو په ګرمو مسلو ډېر زیات ګرم بحثونه روان دي، او له بلې خوا په دې هیواد کې لا هم زیاتره د مسایلو د تحلیل، بحث او شننې پر مهال ذوقي او سلیقوي برخورد ته ترجیح ورکول کېږي او علمي- تحلیلي بحثونه په نادریو او لانجو اوړي.

له ګرانو دوستانو هر یوه ښاغلي استاد اسد الله غضنفر، ګران ډاکتر خوشال روهي، او ښاغلي انجینیر ملنګ ابراهیمي نه د زړه له کومې مننه کوم، چې هر یوه دا لیکنې په غور ولوستې؛ ډېر ارزښتمن نظرونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې راکړل او د سمون او ښه والي لپاره يې پر ځای مشورې راکړې. له ګرانو ورونو- د اسلامي علومو ډاکتر مصطفی نيازي او قاضي صاحب عبدالرحمن الفت محمودي سره مې (د افغانستان په ثبات او انکشاف کې د اسلام رول، د نفوسو مسله، د ديني او عصري زده کړو مسله او د ښځو او نجونو پوهنه او کار) عنوانونه چې له ديني مسايلو سره يې ارتباط درلود؛ شريک کړل، ډاکتر صاحب نيازي ډير عالي نظرونه راکړل، چې تر وسه مې د هغوی له مخې په دغو برخو کې سمونې وکړې، چې له دواړو نه د زړه له کومې مننه کوم. ښاغلی ورور امير جان وحيد احمد زی هم د زياتې مننې او ستاينې وړ دی چې د کتاب اډيت يې په ډيره مينه او زغم سره وکړ او پر ځای سمونونه يې پکې راوړل. زما ورور ډاکتر نصرت الله د کتاب وروستي پروفونه ولوستل، هم يې اډيټ کړل او هم يې ډير ښه سمونکي نظرونه راکړل، چې ډيره مننه ترې کوم. د کتاب کمپوز او ډيزاين ښاغلي ورور شامحمد عمرخېل په ډيره مينه او پاملرنه کړی دی، چې د ځانګړې مننې وړ دی. لوی الله(ج) دې ټولو ته ستر اجرونه ورکړي.

هیله لرم افغان مشران او پا ليسي جوړونکي دومره وخت پيدا کړي، چې دا لنډې ليکنې ولولي، او د اړوندو برخو چارواکو ته لارښوونې وکړي، چې په خپلو برخو کې جامع او اړينې پا ليسي ګانې او پلانونه ورته جوړ او پلي کړي.
همدا راز هيله لرم افغان ځوانان دا کتاب په مينه ولولي او د هېواد د نن او سبا د ستونزو د حل لپاره ترې انګېزه واخلي.

په پای کې له متعال الله (ج) نه استدعا کوم چې زموږ نېتونه، هېلې او غوښتنې د خپلې رضا لپاره خا لصې او د خپلو بنده ګا نو د خير سبب يې کړي

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمزوري دولتونه، بې ثباته هېواد

ولې افغان دولتونه تل کمزوري او په افغانستان کې تل یا زیاتره بې ثباتي وي؟

لنډیز:

فقر، د تعلیم ټیټه کچه، کمزوري دولتونه، د ملي ستراتیژۍ نشتوالی، له افغانستان څخه د نیم بدن بېلېدل، د افغانستان سیاسي-جغرافیوي ستراتیژیک موقعیت، د نړیوالو زبرځواکونو یرغلونه او د ګاونډیانو مداخلې ددې هیواد د بې ثباتۍ مهم سببونه دي.

که افغانان غواړي، چې په یوه با ثباته هېواد کې یو مشروع او پیاوړی دولت ولري، چې دوی ته نېکمرغي او خوشحالي راولي او هیواد ته یې سوله او ثبات؛ نو باید د دغو سببونو د حل لپاره کار وکړي.

دا به یوه اوږده، ستونزمنه، ګرانه او پېچلې پروسه وي وي؛ خو ناممکنه نه ده. هیله، امید، ژمنه او عزم غواړي او د فکر، کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان په تاريخي لحاظ يو وياړمن هېواد دی. نړۍ ته يې د خپل نفوس او موقعيت په تناسب ډېر رهبران وړاندې کړي دي او د دې سيمې په ثبات ټينګولو او نړيوال تمدن ته د علم او ادب په ورکولو کې يې زياتره مهم رول درلودلی دی.

له دې سره سره په دې هېواد کې دولتونه زياتره کمزوري، کم وسه او له بې ثباتۍ، داخلي او بهرنيو لانجو، جنجالونو او کړکېچونو سره مخ وي.

ددې يو مهم سبب دا دی، چې افغانستان يو غريب او بېوزلی هېواد دی، موجودې منابع يې په نشت حساب دي او که څه شی لري هم؛ تر ځمکې لاندې او را ايستل شوې نه دي.

د دولتونو کمزوري او د ثبات نشتوالی، چې طبعاً د منابعو له کمښت سره مل وي د دې سبب شوي، چې ولسونه او نسلونه له تعليم، زده کړې او پوهې بې برخې پاتې شي او که يو څو تنه د کار خلک پکې پيدا هم شي؛ نو هغه يا په ژوند يا مرګ له هېواده ورک شي او که پاتې هم شي؛ نو په يو ګل نه پسرلی کېږي. د پوهې او مهارت نشتوالی له فقر او بې وزلۍ سره يوه معيوبه دوره جوړوي، چې ناپوهي فقر او فقر ناپوهۍ ته لا ډېره زمينه برابروي او معيوبه دوره لا تشديدوي، چې دا معيوبه دوره د دولتونو د کمزورۍ او د هيواد د بې ثباتۍ سبب کېږي.

ناپوهه او کم پوهه وګړي، چې خپله ولږه او بې وزلي تنګ کړي؛ نو د کوچنيو انګېزو د پيدا ښت په صورت کې ډېر ژر د خپلو حکومتونو سستې پايې نړوي او لږ و ډېره راټوله شوې هستي يې تالا کوي. دوی هغه وخت لا بريالي وي، چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومتونو کې کومه دیني کمزوري ووینې او پر خلاف یې د جګړې جواز هم پیدا شي. په دې صورت کې بیا د دوی ذهن او روان تسکین وي، او کومه وجداني غلطي نه احساسوي.

که دولتونه کمزوري او غریب نه وای او د ملي ستراتېژۍ په رڼا کې یې د کلیو او ښارونو خلکو ته یو شان امکانات برابرولای شوای؛ نو خلکو به خپل دولتونه نه تالا کول. د ابن خلدون د وینا له مخې هغه وخت، چې ښاریان نرم، پاسته، خوش ګوزران او عیاش شي؛ نو ښار، زیږه او وږي غریبان او کلیوال یې د بر ژر تالا او چور کړي. دا وینا دلته ښه تطبیقېږي.

افغان ملت یو نامتجانس ملت دی، چې له ګڼو قومونو او نژادي ګروپونو جوړ او هیواد یې د بېلابېلو کلتورونو او فرهنګونو د مخامختیا مرکز پاتې شوی دی. فقر، ناپوهي، سخته جغرافیه او اقلیم، د لارو کموالی، د فابریکو او صنعت کمی، بې امنیتي او بې ثباتي ټول له دې سره منفي مرسته کوي، چې دا ملت نامتجانس پاتې شي، او د تمدن، پرمختګ او د ملت په یوه لوښي کې د بېلابېلو قومي او ګروپي هویتونو د پوره حل پر لور یې یون پڅ، ورو، ټکنی او ځنډنی شي.

دا چې دولتونه کمزوري او بې ثبات، ه او ولس په ناپوهۍ او فقر کې ګېر دی؛ نو دولتونه او ولسونه پر دې نه دي بریالي شوي، چې یوه واحده او روښانه ملي ستراتېژي ولري.

یوه طبیعي بدمرغي مو داده، چې د افغانستان جغرافیایي- سیاسي موقعیت داسې پېښ شوی، چې د لویو فاتحانو د څلور لارې په توګه د وخت او زمان د هر زبر ځواک پام ځانته را اړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړه خوږي او خواخوږي مفکر الفت صاحب ډېر ښه ويلي وو:

نه اپلاتون نه ارسطو راځي يونانه ځنې
اېستلې توره سکندر په دغه خوا راځي

رښتيا که سکندر د نړۍ په هاغه سر يونان کې امپراتور ېږي؛ نو اېستلې توره پر دې لور راځي، چنګېز، تيمور، بابر، نادر، شوروي اتحاد او ځينې نور، خو لا يو څه په ګاونډ کې وو؛ خو انګرېز او امريکا هم، چې زبرځواک شي، پر دې هېواد يرغل راوړي. بيا هم د الفت صاحب خبره: (په دې هيواد نه د مسلم رحم راځي او نه د کافر) د لويو-لويو معنوي او انساني شعارونو لرونکي فاتحان هم، چې دلته راغلي؛ نو دې غرونو او تړو او زامنو يې ورسره مقابله او مقاومت کړی او دغو فاتحانو او مغرورو زبرځواکونو ترې کله "کله منارونه" جوړ کړي، او کله يې "پوليګونونه" او "ليلې دښتې" د دوی په مړو ډکې کړې دي.

يو بل مهم سبب دا هم دی، چې پښتون قام، چې د نورو ورونو قامونو د مشرورور مسووليت ور تر غاړه دی، د ډېرو سترو مقاومتونو په نتيجه کې کمزوی شوی، بدمرغه او په ستونزو کې ګېر دی. دا خبره ما له يوه هزاره افغان نه د باميانو په يکاولنګ کې زده کړه: نوموړی، چې د حقوقو او سياسي پوهنو ماستر و، استدلال يې کاوه، چې افغانستان د وروسته پاتې هېوادونو په شان په سنتي، عنعنوي او قبايلي لارو چارو کنټرول شوی او کنټرولېږي؛ خو زموږ مشرورور په داسې ستونزو کې اخته او دښمنانو دومره ټکولی دی، چې د مشرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بار ورل ورته ګران شوي دي. ده ويل، هر ما ښام دعا کوي، چې کوز پښتانه خدای ببرته له نورو افغانانو سره يو ځای کړي، چې محور پياوړی او د افغانستان ثبات تضمين شي. که ثبات نه وي؛ پرمختيا، اقتصادي ښېرازي او تعليمي روښانتيا هغه څه دي، چې لاسته راوړل يې ډېر ګران دي او که لاسته راشي هم، ساتنه او تداوم يې ستونزمن کار دی. زموږ نيم بدن بايد ببرته پوره شي او يا يې بديل حل لارې پيدا شي. له بلې خوا د افغانانو قبيلوي سيستم او په ګرانو، لرې او پېچلو سيمو کې يې له ښارونو او مدنيتونو ليري او سيدل هم د بې ثباتيو سره مرسته کړې ده.

که افغانان غواړي، چې په يوه با ثباته هېواد کې يو مشروع او پياوړی دولت ولري، چې دوی ته نېکمرغي او خوشحالي راولي او هيواد ته يې سوله او ثبات؛ نو بايد د دغو سببونو د حل لپاره کار وکړي.

دا به يوه اوږده او ستونزمنه، ګرانه او پېچلې پروسه وي خو ناممکنه نه ده. هيله، اميد، ژمنه او عزم غواړي او د کار، فکر او عمل زړور خلک.

❋❋❋

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان په ثبات، توازن او انکشاف کې د اسلام رول

هر دین په خپل وخت کې د انساني ترقۍ او پرمختګ پر لوري یو مثبت حرکت او د مادي او معنوي ښیرازتیا، د انسانانو د داخلي سکون، د ټولنو د نظم او هیوادونو د ثبات برابرونکی عامل و.

د اسلام روښانه دین وروستی اسماني برحق دین دی او کله چې د دې هېواد خلکو دا مبارک دین منلی، بیا یې ورسره کلک تړون مونډلی او د دوی په اروا او ټولنیز ژوند کې ډېر ژور نښوتی دی.

اسلام زموږ د هویت تر ټولو عمده توکی او زموږ د اتحاد، یووالي او څواکمنتیا اساسي عامل دی.

د اسلام د سپېڅلي دین د ژوندي او دفاعي پوتېنشل له برکته دې ملت له ډېرو سترو زبرځواکونو سره مقابله کړې ده او دا هېواد یې متحد او روغ او ملت یې سرلوړی او بریالی ساتلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی.

په دې دين کې د دې وړتيا شته، چې د دې ملت د اتحاد، پرمختيا او لوړتيا او د دې هېواد د ثبات او نيکمرغۍ لارې چارې تضمين کړي.

کله، چې افغانانو پر دين منګولې لګولې؛ بريالي شوي دي او کله چې په احساساتي ډول د نورو په ارزښتونو او شعارونو پورې نښتي دي، له ټکرونو سره مخ شوي او له منځه تللي دي.

اعليحضرت امان الله خان، چې د اسلام او غزا نوم يې ياداوه؛ په ځوانۍ کې د غازي، بابا، قايد او نورو معززو نومونو خاوند شو او د وخت داسې زبرځواک يې مات کړ چې په خاوره کې يې لمر نه ډوبېده؛ خو چې د شپو خولۍ او درېشۍ تلقين يې پيل کړ؛ بيا يوه عادي سړي ترې تخت او پاچاهي ونيوله او له خپل هغه وطن نه وتلو ته اړ شو؛ چې ده ورسره اورنۍ مينه لرله.

خلقيان په افسانوي ډول خپلې ژمنې ته متعهد، زړور او د جګړې هر ډګر ته پخپله روان وو؛ خو چې له اسلام او دين سره په ټکر کې راغلل؛ نو ډېر زيات ټوټه- ټوټه او تباه شول.

دا يوه حساسه مسئله ده، چې د اسلام له سپېڅلي دين نه هم ځينې اشخاص ناوړه استفاده کولای شي؛ خو دا د انساني فطرت کمزوري ده، چې کله کله هره سپېڅلې پديده د خپلو شخصي ګټو لپاره کاروي. په دې کې د اسلام هېڅ ستونزه نشته؛ بلکې دا د اشخاصو کمزوري او غلطي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دیني حکومتونو بېلګې په نوره نړۍ او اسلامي هیوادونو کې تېرې شوي دي موږ یې داسې بېلګو ته ضرورت لرو لکه د رسول الله (ص) په مدینه کې چې د لوړوالي معیار تقوا او د جزا په ورانـدې د قریشې جنۍ او یو عادي فرد توپیر نه واو یا د حضرت عمر (رض) په دربار کې یو یهودي او جلیل القدر صحابي حضرت علي کرم الله وجهه په یو شان محکمې ته حاضرېدل.

هغه ډول حکومت چې یو څو کسان د کلیسا یا دیني ټولنو په نوم د ټولنې پر ټولو برخو قابض شي او نور خلک خبرو او کار ته نه پرېږدي، ددې زمانې د مقتضیاتو ځواب نه شي ویلای.

د اسلام دین د ازادې ټولنې، مشورتي نظام او د امت رایو ته د مراجعې له لارې د ښه حکومت ډېرې ښې بېلګې لرلې دي، همدا راز مسلمانانو د ګڼ مذهبو ټولنو مشري هم په داسې شان کړې ده چې د هر چا انساني کرامت او حقونه یې په نظام کې خوندي و.

په ځینو وختونو کې دیني عالمانو د تغلب، وراثت او انحصار په صورت کې هم د ځینو شاهانو پاچهۍ ته روا ویلې دي، خو ممکن په هماغه وخت کې د فساد، فتنې او خونرېزۍ په نسبت دغه یو مناسب کار و.

خو اوس ښه لار داده چې د امت او ملت د هر ځو مره ډېرو خلکو او ټولنیزو ګروپونو نماینده ګي چې د ژوند په مهمو مسلو او سیاست او دولت دارۍ کې شریکه شي، هماغو مره به د حکومت مشروعیت زیات شي. داد اسلامي ټولنې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر مختګ پورې اړه لري او چې څومره ډېر خلک د ژوند او سیاست په مسایلو کې پوهه او دلچسپي پیدا کوي، هماغومره دین او حکومت دواړه د اشخاصو له انحصاره راوځي او د مسلمانانو ډېر و ګړي پکې برخه اخلي.

دا چې په افغانستان کې حکومتونه کمزوري او ولسونه د خپل ژوند او معیشت تېرولو لپاره ډېرو ابتدایي منابعو ته ضرورت لري او هغه منابع هم ورته نه دي تیارې شوې؛ نو کله- کله دوی د خپل مسلمان حکومت پر ضد هم پارول کېدای شي. د امیر حبیب الله کلکاني خوځښت یوه دغسې بېلګه وه، چې د مسلمان آمان الله خان پر ضد وښورېده: هغه تر واک نیولو وروسته وویل: "زه پیسې په ښوونځیو نه لګوم؛ بلکې ملایانو ته یې ورکوم، چې دعا وکړي او عسکرو ته یې ورکوم، چې قند و قروت پرې وخوري". په دې خبره کې ډېر ساده ژوروالی پروت دی، که په دې ټولنه کې دې ملا ملګری و، خلک دې پر ضد نشي پارېدای او که عسکر دې خوښ وساتل؛ ساتنه دې کوي؛ خو دا چې نوموړي نه کاري ټیم لاره او نه یې ددغو دوو ګروپونو د خوشاله ساتلو لپاره کافي منابع لرلې؛ نو ولس دده پر خلاف له نادرشاه سره ودرېد او دده حکومت یې چپه کړ.

سربیره پر دې، چې اسلام د فرد او ټولنې په جوړولو کې بنسټیز رول لوبولی او لوبوي یې، د هېواد د بقا، ثبات او ساتنې لپاره هم تر ټولو ټینګ بنسټ دی.

متاسفانه هغه توره، چې د افغاني فاتحینو سره وه، په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستیو وختونو کې دوی کېښوده او دا یوه لویه کمزوري ده. فکر کوم چې دا هم د انګریزانو دسیسه او مهارت و چې موږ یې خلع سلاح کړو او زموږ نه یې اساسي دفاعي عامل واخست او پاکستان ته یې ورکړ.

پاکستان اوس هغه ستراتیژي د خپلې بقا او عظمت لپاره کاروي، چې افغانانو هېره کړې او پرېښې ده. د پرویز مشرف په شان یو سیکولر سړی هم په خوله د امت خبرې کوي؛ خو په موږ کې ځینې کسان لیبرالیزم، سیکولریزم، ډموکراسي او کمونېزم زمزمه کوي؛ او چې پوه شي، ولس ورسره په دغو شعارونو نه ځي؛ نو بیا د روسي او امریکایي عسکرو یرغل ته ښه راغلاست وایي.

ځینې د پام وړ نورې خبرې دادي:

- پاکستان، چې د ځینو پوهانو په نظر د اسلام په نوم د عظمت غوښتنې ستراتیژي پر مخ بیایي، غواړي د هندوکش لوړې څوکې او امو سیند په لومړي قدم کې خپلې پولې کړي او بیا د ټولې اسلامي نړۍ د تسخیر یا کم تر کمه مشرۍ خیالونه وپالي. موږ ترې څنګه ځان داسې وساتو، چې اسلامي وروري او ښه ګاونډیتوب مو ورسره ټینګ وساتل شي؛ خو ملي ګټې او ملي استقلال مو زیانمن نشي.

- د ایران ولایت فقیه زموږ د افغان شیعه ورونو لپاره په سیاسي برخه کې ولایت فقیه نه دی. موږ باید خپل افغان شیعه ورونه دې لور ته وهڅوو، چې خپل مشران تر ایراني هغو لوړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګڼي. دا کار په تاریخ کې بېلګې لري او شیعه افغانانو د صفویانو پر ضد. چې د سیاسي مشرۍ تر څنګ یې شیعه مذهبي مشري هم په لاس کې وه، په داسې مېړانه د نورو افغانانو په څنګ کې مقابله کړې ده؛ چې تاریخ یې کمې بېلګې لري.

-عربستان، ترکیه او مصر هغه هېوادونه دي، چې د مسلمانانو مشري یې کړې ده، اوس هم ښکاري چې مشران او سیاسیون یې غواړي او له دې سره لېوال نه دي، چې نور اسلامي ملتونه او د هغوی په منځ کې افغانان دغه مقام ته کاندید شي.

-د ځو تنو له خوا د اسلام په نامه د یوه انحصاري حکومت جوړولو مسئله هم د پام وړ ده، چې د نورو د محرومولو له لارې خطرناکو انتقام پالنو ته لار اوروي دیني عالمان، پوهان او د هېواد خبرګان باید پرې فکر وکړي او د حل او مخنیوي لارې ورته پیدا کړي.

- دا سمه ده چې د اسلام دین د نړیوالې مشرۍ قابلیت لري؛او د هر مسلمان دنده ده چې د اسلام د اعتلا او نړیوالو ته یې د رسونې لپاره جدوجهد وکړي؛ خو غربیان، چې عملاً یې د نړۍ مشري په لاس کې ده او ددې مشرۍ لپاره وسایل، اداره، اراده او منابع لري، نه غواړي، چې دغه ځای تر مسلمانان ونیسي؛ نو افغانانو ته په دې کې کم تر کمه په سیاسي برخه کې احتیاط پکار دی، چې په دې وخت کې، چې لا مسلمانان په مجموع او افغانان په ځانګړي ډول په کمزوري حالت کې دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغسې لويې او لـه وختـه مخکـې خبرې او دعوې وکړي. د يـو ارمـان پـه توګـه دا ښـه خبره ده، چې د نړۍ مسلمانان متحد شي او يـو نړيـوال خلافت جوړ کړي؛ خو ددغـه ارمـان لپـاره لا ډېره اوږده مـوده او لـوی مزل پـه مخ کې پـروت دی، او افغانـان بايد پـه يـوازې توګه ددې لويې قربانۍ د لومړۍ ليکې پياده عسکر نه وي.

- همدا راز کېدای شي د نړۍ حالات داسې لوري تـه لاړ شي، چې دينونـه د لا زيـات تفاهم پـر خـوا حرکـت وکـړي؛ او د مسلمانانو يـو والـی بيـا چاتـه خطر نـه؛ بلکې د تفـاهم او نـژدې والي لپـاره يوه اسانتيا ښکاره شي. اسلام د دغسې نړيـوال تفاهم د جوړولو استعداد او تجربه دواړه لري.

مـوږ بايـد خپـل اسـلامي هويـت وسـاتو، ويـې پـالو او پـرې وويـاړو؛ خـود اسـلام د اصـولو سره سم د نـورو تمدنونو، د ينونـو او ملتونـو سـره د لا ښـه تفـاهم لپـاره کـار وکـړو او ګاونـډيانو، سيمې او نـړۍ تـه ډاډ ورکـړو، چې زمـوږ هېـواد او ديـن د هېچـا لـه خوا د هېچا پر ضد نه استعمالېږي.

دا چې ګاونـډيان مـو هـم زيـاتره اسـلامي هيوادونـه دي، نـو کيـدای شي د اسـلامي ورور ولـۍ او ښـه ګاونـډيتوب د اصـولو لـه مخې د دوی لـه دولتونـو، ولـسونو، دينـې، ټـولنيزو او فرهنګـي ټولنـو او سازمانونو سـره د متقابـل درنـاوي او متقـابلو ګټـو د پرنـسيپونو پـر اساس ښې اړيکې ټينګـي کـړو او ورسره ويـې پـالو

لـه ديـن نـه ليرې والـی مـډرنيزم او پرمختـګ نـه دی، بلکـې يـوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اشتباه ده، چې کله خوش باوره خلک فکر کوي، د دین نه په لیرې والي کې به دنیایي پرمختګ چټک شي. ختیځ او لویدیځ دواړه دغسې تجربې لري او په لړ تو پیر دواړه د دینونو د متحدونکي رول تر پېژندنې وروسته بېرته دین ته راګرځېدلي دي، خو په لږ توپیر.

اروپا او امریکا چې څومره سیکولر ښکاري، رهبران او مفکرین یې دې نتیجې ته رسېدلي، چې له یوې معنوي تکیه ګاه پرته دوی د نړۍ په منځ کې خپل تبارز او لوړوالی نه شي ساتلای او وایي چې عیسوي معنویت د غربي تمدن د ساتلو تضمین دی. د دوی هوښیاري داده چې ملا یې په کلیسا کې په درونده معنوي حالت کې کېنولی او سیاستمدار یې ترې مشوره اخلي. کله چې د قوې او زور استعمال ته ضرورت پېښ شي، سیاستمدار یې کوي؛ خو د رحم او جوړ جاړي خبرې یې له کلیسا نه را پورته کېږي. د سړې جګړې پر مهال د امریکا تر ټولو پیاوړي ولسمشر رونالډ ریګن دویم پاپ جان پال ته ویلي و، چې بې دینه کمونیزم به له منځه یوسي، خو د یوه عیسوي یو څاڅکی وینه به هم پکې تویه نه شي. په هغه وخت کې پاپ حیران و، چې ریګن څومره خیال باف دی، خو چې کله ورته معلومه شوه، چې کمونیزم د یو نیم میلیون افغان مسلمانانو په وینو مات شو او تر دوی یې امریکا او لویدیځ ته څو چنده ګټه وکړه، نو پاپ ومنله چې ریګن واقعاً د دوی اتل دی.

زما یو ملګري په هند کې یې لوړې زده کړې کړې دي. ده ویل چې یوه ورځ په علمي سیاحت تللو؛ په لار کې د کومې مذهبي ورځې د جشن په خاطر لاره بنده وه. دی وایي کله چې د دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروفیسر دغه مېله ولیده، چې ټول خلک بیره کوي چې بت ښکل کړي، نو دی هم په بیړه له موټر نه ښکته شو او په منډه ورغی، او بت یې ښکل کړ. کله چې بېرته راغی او محصلینو ترې په حیرانتیا وپوښتل چې له دومره پوهې سره بیا هم دی یو بت ښکلوي؟ د پروفیسر ځواب یې داو: په همدې عنعناتو او همدې دین د هند نا متجانسه ټولنه چې سلګونه ټولنیز ګروپونه پکې ژوند کوي، راټوله او متحده ده او دا کار زموږ د وحدت او د هیواد د ثبات لپاره ضرور دی، که نه نو پروفیسر ویل چې په یوه عالي او واحد خالق عقیده لري. که هندي پروفیسر د خپل ملت د اتحاد لپاره دغسې کولای شي، نو په دې کې زموږ لپاره څه زیان دی چې د خپل برحق دین ساتنه او پالنه وکړو او عملي یې کړو. متاسفانه زموږ نیمه - باسواده ځوانانو له دین سره کله کله داسې افراطي برخورد کړی دی، چې دې هیواد او ملت یې ډېره لویه او درنه بیه ورکړې ده.

په مسلمانو هیوادونو کې هم څه بېرته د اسلام پر لور راوګرځېده، هغه ترکانو چې د اتاترک په وخت کې په نامه ملا ژوندی نه پرېښوده، اوس یې اکثریت خلک اسلام ته رایه ورکوي. مصر، پاکستان، الجزایر، سعودي او زیاتره اسلامي ملتونه اوس په دې پوه شوي، چې اسلام نه یوازې ددوی د اخروي بري تضمین دی، بلکې د دنیوي نیکمرغۍ او هیوادني ثبات، اتحاد او پرمختګ لومړنی او اساسي فکتور یې هم دی.

افغان مشران، سیاستوال او مفکرین باید دې ته جدي پام وکړي او د اسلامي تعلیماتو کلیدي او اساسي رول تل په خپلو سیاستونو او پروګرامونو کې په پام کې وساتي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا زموږ ملي هویت ټینګ دی که لړزاند؟

موږ یو واحد ملت یوو، چې لرغونی تاریخ لرو. تاریخ مو تل له نوساناتو ډک و. جګړې، کړکیچونه او بې ثباتۍ راته یو تاریخي میراث و او دی، خو په دغو ټولو بدمرغیو او ناتارونو کې بیا هم موږ یو او متحد وو. د لرغوني سترې اریانا او لوی خراسان د وارث په توګه، له احمد شاه بابا را وروسته دې هېواد یو افغاني هویت موندلی دی. په اسلام د افغانستان د خلکو ټینګه عقیده او په دغه جغرافیایي محدوده کې د یوه دولت تر سیوري لاندې ګډ ژوند له موږ سره په دې کې مرسته کړې ده، چې د یوه ملت په شان ژوند وکړو.

شاوخوا ګاونډي هېوادونه تر موږ یو څه ډېر سیاسي او موقعیتونه یې هم ښه دي، دوی هم زموږ په شان نامتجانس دي؛ خو زموږ په ملي مسایلو کې مداخله کوي؛ د زبرځواکونو بریدونه او یرغلونه دې لور ته را برابروي؛ او ځان روغ ساتي.

زموږ ملي هویت څرګند او روښانه دی. د نړیوالې انساني ورورولۍ په لوی کلي کې د اسلامي امت **افغان خپلواک** **کوریو**.

کله، چې د ولس منځ ته لاړ شئ؛ نو پوه به شئ، چې ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانان ځان یو او واحد بدن ګڼي او پوهېږي چې ټول افغانان مسلمانان او ورونه دي، چې په یوه هېواد کې اوسېږي؛ خو په ځینو تعلیم یافته وو کې بیا د قام، ژبې، سمت او ولایت په نوم د کینې او کرکې جوړولو ذهر خواره دي؛ او غواړي خپلو اجنداو ته د یو قوم د داعیې نوم ورکړي، چې په هیڅ صورت دغسې نه ده. دا ډول خلک د ګوتو په شمار دي؛ خو که څومره لږ هم دي؛ د ویروس په شان خورېدای شي، د بخري په شان ښارونه سیځلای شي او لوی او فاجعه بار خطرونه پېښولای شي.

د عوامو مثال: زه په بدخشان کې د یوه بزګر باغ ته لاړم، کله چې هغه پوه شو زه د بل ولایت یم؛ نو تغر، توشکونه او بالښتونه یې راوړل او زموږ یې ډېر عزت وکړ، ما ترې پوښتنه وکړه، چې ولې یې زما ځانګړی عزت وکړ؟ هغه وویل: (موږ ورونه او مسلمانان یو، زه د کابل په یو روغتون کې بستروم، د لوګر ولایت یو سپین ږیری راسره په یوه کوټه کې و، زامن به یې هره ورځ راتلل، د خپل پلار سر او ږیره به یې په شامپو مینځل او نوي پاک کالي به یې ورته راوړل په همدې ډول به یې زما سر او ږیره هم مینځل او نوي کالي یې راته راوړل خواړه، مېوه او درمل، خو لا پرېږده چې راوړل یې. له بستر نه تر خلاصېدو وروسته یې په کور کې مېلمه کړم او غوښتل یې، چې یوه اونۍ مې مېلمه وساتي او د دوی په وینا هغه وخت مې بېرته کور ته ولېږي، چې په مخ کې مې لږه سرخي پیدا شي؛ خو زما بیړه وه او د دوی په اجازه دوی په طیاره کې راولېږلم. نو اوس، چې دلته هر څوک له بل ولایت نه راشي؛ زه یې هومره عزت کوم، چې وس مې وي؛ ځکه، د مسلمان ورور احترام او عزت زموږ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیغمبر (ص) سنت دي.)

په تعلیم یافته وو هیوادوالو کې هم نږدې ټول د افغانستان په افغاني هویت ګروهمن دي. زما وروړ تېر کال د یوې پروژې د لیدنې لپاره مزار شریف ته تللی و. ویل یې چې، ډرېوریې له یوه بل انجنیر نه، چې هغه هم د پروژې د تفتیش لپاره هلته تللی و، پوښتلي و چې د کوم ځای یې؟ انجنیر ورته په ډېره حیرانتیا ځواب ورکړی و: (د افغانستان یم دا هم د پوښتنې خبره ده؟) وروړ مې ویل، چې ډرېوریې ورته ټینګ شو، چې خیر اخر د کوم ولایت او ولسوالۍ یې؟ خو هغه انجنیر ډېر تاکید کاوه، چې (راځئ دا خبره رواج کړو، چې ځان یوازې د افغانستان وبولو، او ځان ته افغان ووایو). په پای کې معلومه شوه، چې دواړه د یوه ولایت وو.

متاسفانه چې لا اوس هم په افغانستان کې دا منفي رواج دوام لري، چې زیاتره خلک ځان د دې په ځای چې په یو افغان هویت پورې وتړي، په پښتون، تاجک، ازبک، ترکمن او نورو قومي هویتونو معرفي کوي. ترڅو چې فرعي هویتونه په ملي هویت بدل نه شي، بهرنیانو ته زموږ ملي هویت لړزانده ښکاري.

متاسفانه چې ایران او روسیې او وروسته پاکستان او نورو هېوادونو په تېرو کلونو کې د افغانستان د ملي هویت د کمزوري کولو لپاره ډېر منفي مداخلې وکړې او ځینې کم فکره اشخاص یې دې ته استخدام کړل چې د افغانستان د ملي هویت او ملي ویاړونو د سپکاوي تر کچې تخریب وکړي، چې ورسته نورو ملکونو هم د دوی په پلونو پل کېښود او زموږ د واحد ملت په منځ کې یې د نفاق جوړولو هڅې وکړې. خو بیا هم ملت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغو نارو سورو ته غوږ نه نیسي او خپل ملي یووالی تر هر څه لوړ او ښه گڼي.

یو بل تکی د پام وړ دی او هغه دا چې ددې گوتو په شمار تعلیم یافته وو په مغزو کې هم دا خبرې زیاتره هغه وختونه را ژوندی کېږي او فعالېږي، چې په هېواد کې بې ثباتي، جگړې او ستونزې وي. دا ډول فرصت طلبه خلک په همدغسې گران وخت کې یا پخپله او یا د نورو په لمسه ولس ته اضافي ستونزې پیدا کوي او په تېپونو یې مالگې دوړوي.

تر هغه چې نړۍ او بشریت دومره پرمختگ نه وي کړی چې (زموږ دا آبي، کوچنۍ او ښکلې کره) د ټولو گډ کور شي، هر څوک هر چېرته د کار، اسانتیاوو او فرصتونو د میندلو لپاره آزاد تگ راتگ وکړي، ملي هویت یو ضرورت دی او افغانان باید د خپل ملي هویت مسئله جدي وگڼي او تر دې حده یې لوړه کړي، چې په ملي هویت او ارزښتونو نفاق زېږونکي بحث، پوښتنو او جنجال ته پکې حتی اجازه هم نه وي. امریکایان ځان امریکایان گڼي، د پاکستان خلک پاکستانیان، د ایران اوسیدونکي ځانونو ته ایرانیان وایي او د روسیې هغه روسان. موږ افغانان هم حق لرو؛ چې ځانونه افغانان وگڼو. باید ځانونه فقط افغانان وگڼو او بس.

تر څو چې پاکستاني، عرب او ایراني ځان په دغو نومونو یادوي، موږ به هم ځانونه افغانان یادوو، ځکه قامونه او قبیلې الله(ج) د دې لپاره پیدا کړي دي، چې وپیژندل شي او دغه پیژندنه او هویت اوس یو بشري حق گڼل کیږي. که ټول مسلمانان یو اسلامي او یا ټول بشریت یو بشري هویت لري، موږ هم د دوی په لیکه کې د دوی څنگ ته ولاړ یوو، او دا د ملي هویت او ملي شناخت سره په تضاد کې نه بلکې ورسره په توافق کې یوه خبره ده.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د ژبو مسئله

ژبې د تفاهم او پوهاوي وسيلې او د انساني تفکر او کلتوري ميراثونو د ليږد عرادې دي. هره ژبه د ټول بشريت يوه ګډه پانګه ده، چې ساتنه، پالنه او روزنه يې پکار ده. د يوې ژبې مړينه د بشريت د ګډ تفکر يوه پانګه وژني او له منځه يې وړي.

د اسلام د روښانه دين له مخې د انسانانو د ژبو او رنګونو رنګارنګي د الله جل جلاله د قدرت له نښو څخه دي او هر قام ته پيغمبر څکه د هغوی پخپله ژبه ليږل شوی دی، چې پيغام ورته روښانه ورسول شي.

ژبه بايد د تفوق، برتری، تعصب او ناروا سياسي هدفونو لپاره ونه کارول شي او د هغو اصلي غرضونو لپاره وپالل شي، چې د خلقت منظور يې دي.

ملګري ملتونه هر کال يوه ورځ د مورنۍ ژبې د نړيوالې ورځې په نوم نمانځي او بشريت هڅوي، چې ټولې ژبې د پوهاوي، زغم او خبرو اترو پر بنسټ د بشريت د ګډو ميراثونو په توګه وګڼي او په مورنۍ ژبه زده کړې د متوازنو انسانانو د روزلو لپاره د نورو ژبو او نورو پوهنو په څنګ کې په جدي ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پام کې ونیسي.

په نړۍ کې اوس ۷۰۰۰ ژبې موجودې دي، او که ملتونه او هیوادونه وکولای شي، چې ټولې ژوندۍ وساتي، نو د ګڼو بشري کلتوري میراثونو په ساتلو کې به یې خپله مثبته ونډه اخیستې وي، خو متاسفانه د دغو ۷۰۰۰ ژبو څخه یې زیاتره چې د ویونکو شمېر یې تر ۱۰۰۰۰ کم دی؛ د له منځه تلو له خطر سره مخ دي. ژبې باید د تفاهم او نژدې والي په وسیلو بدلې شي؛ خو که څوک د ژبې پر بنسټ د بیلتون هڅې کوي، نو ۷۰۰۰ بېل هیوادونه نه شي جوړېدای، ځکه بشریت پر دې لګیا دی، چې څنګه د لویو اتحادونو پر لور لاړ شي، نه دا چې د کوچنیو فکرونو په اساس شاته لاړ شي.

افغانان متل لري، چې ژبه هم کلا ده، هم بلا، دا متل د شخصي او انفرادي مسایلو په څنګ کې په ټولنیزه کچه هم معنا لري؛ ځکه کله- کله د ژبې مسئله د ډېرو ګرمو سیاسي بحثونو په ډول مطرح کېږي او د بیلتون او نفاق اورته د بېوزي کار ترې اخیستل کېږي. دغه ډول ګرم، احساساتي او بې بنسټه بحثونه ځکه مورد نه لري، چې افغانانو د خپلو پرېکړو په تر ټولو لوړو مراجعو (لویو جرګو) کې ددې مسئلې سیاسي اړخ حل کړی دی.

د شلمې پیړۍ له پیل نه په افغانستان کې د ژبې مسئلې د حل لپاره څو دریځه موجود وو:

- دري دې د افغانستان یواځنۍ رسمي ژبه وي؛ ځکه همدا ژبه مروجه او په دولت او اداري چارو کې حاکمه راغلې ده او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضرور نه ده، چې بدلون راشي.

- پښتو دې د افغانستان یواځنۍ رسمي او ملي ژبه وي؛ ځکه د نړۍ په زیاترو هېوادونو کې د اکثریت ژبې رسمي وي.

- پښتو او دري دې دواړه د افغانستان رسمي ژبې او پښتو دې ملي ژبه وي.

- پښتو او دري دې په افغانستان کې رسمي ژبې وي. نورې ژبې دې هم په هغو سیمو کې رسمي وي، چې وګړي پرې هلته خبرې کوي.

پخوا د لومړنیو دوو نظرونو لپاره مباحثې روانې وې، چې ځینې به په ښه نیت او ځینې ممکن د بد نیت له مخې وې؛ خو د ۱۳۴۳ کال اساسي قانون د لویې جرګې په منظورۍ درېیمه نظریه ومنله، چې پښتو او دري دې دواړه د افغانستان رسمي ژبې او پښتو دې ملي ژبه وي. اوسني اساسي قانون څلورمه نظریه تایید کړې ده، چې پښتو او دري دې په افغانستان کې رسمي ژبې وي. نورې ژبې دې هم په هغو سیمو کې رسمي وي، چې وګړي پرې هلته خبرې کوي. دا نظریه په اساسي قانون کې تسجیل، او په لویه جرګه کې منل شوې ده.

ځینې د زړو فکرونو خاوندان اوس هم په دې فکر دي، چې د ځینو ژبو ویونکو ته د دوی په مورنیو ژبو د زده کړو او معلوماتو رسولو امکانات کم کړي؛ او د پرمختګ په مخ کې یې پاټکونه واچوي او په اوږده موده کې ځینې ډموګرافیک اکثریتونه او اقلیتونه سرچپه کړي. دا نه عملي او نه انساني خیال دی. لومړی دا کار شونی نه دی، ځکه د نفوسو د ډېرېدو ډینامیک ډېر نور فکتورونه لري او که دد غسې تنګ نظرو په فکر ځینې ګروپونه ځینو سیمو ته راځي او په نورو کې به

(c) ketabton.com: The Digital Library

منحلېږي، نو تر زرو ډېر کلونه به و نیسي. دوی د راتلونکو زرو کلونو د تعصب فکر کوي، خو نن د خپلو وطنوالو د اولادونو د باکیفیته پوهنې او متوازنو انسانانو د روزنې او ولسونو ته د معلوماتو د رسېدو د بشري حق د پایمالولو ګناه پر غاړه اخلي، او خپل دنیا او آخرت دواړه خرابوي.

اوس، چې د ژبو مسئله په اساسي قانون کې حل شوې ده، د سیاسي کېدو او اختلافي کېدو مجال یې نشته او یواځې علمي، پیداګوژیک، عملي او پراګماتیک اړخونه یې باید حل شي.

الف: افغانستان تر پېنځه د پرشو زیاتې ژبې لري، چې د بشریت ګډې کلتوري پانګې ته یې ډېر څه ورکړي دي، اړوند دولتي او نادولتي ادارې دې په دې اړه علمي او عملي پروګرامونه جوړ او عملي کړي، چې د نړۍ په دې ګوټ کې د بشریت دا ګډ میراثونه بې وساتل شي او لا وپالل شي.

ب: په مورنۍ ژبه د زده کړو او د مورنیو ژبو د زده کړو مسئله: تر اوسه هم په لکونو افغان ماشومانو ته په مورنۍ ژبه د زده کړو زمینه نه ده برابره شوې او ملي، دولتي او نادولتي اړونده ادارې دې په دې باب کوټلي، عملي او جدي ګامونه واخلي.

ج: د کارمیندلو د زمینو زیاتوالی: که هر هر افغان داسې وروزل شي، چې دواړه رسمي ژبې ولیکلی او وویلی شي، د هیواد په ۳۴ ولایتونو کې به د کار زمینې ورته برابرې وي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کونړ یو فارغ به په اسانه په بدخشان او د فاریاب هغه به په خوست کې کار کولای شي، که نه وي له ستونزو سره به مخ وي. همدا راز که زموږ فارغان یوه بهرنۍ ژبه او یو مهارت زده کړي، په نړیوال مارکیټ کې به هم د کار زمینې ورته برابرې وي.

د: د معلوماتو او خبرتیاوو رسول: دا د هر انسان حق دی چې ورځنیو مسایلو او معلوماتو ته لاسرسی ولري، چې پخپله ژبه ډېر ښه تر سره کېږي، نو د امکان په صورت کې په ټولو ژبو د معلوماتو خپرول، ټولو ته یې رسول او دغه امکانات برابرول د ولسونو د حقونو په تامین کې یو بریالیتوب ګڼل کېږي.

و: د لانجمنو مسلو د حل لپاره دې علمي سیمینارونه جوړ شي او تر علمي سپارښتونو ورسته دې د قانوني لایحو له لارې ستونزې اوارې شي. متاسفانه د افغانستان په اساسي قانون کې د ملي ټرمینالوژۍ په باب یو ابهام موجود دی، چې کله کله خبره اختلافاتو، مطبوعاتي ناندریو او حتی ټولنیزو خفګانونو ته رسوي.دا ډېره د خفګان خبره ده چې د یو ستر ملت لوی لوی پوهان د کلیمو او لغتونو او ژبنیو او ګرامري مسلو پر سر لویې لویې ناندرۍ جوړوي، خو عملي او علمي آواري ته یې زمینه نه جوړوي. په کار ده چې د دولت او حکومت مسول چارواکي د دې ابهام د لېرې کولو او په دې باب د یوې ملي اجماع لپاره یوه دقیقه پالیسي جوړه او دا ستونزه د علمي او قانوني مجراوو له لارې اواره کړي. په افغانستان کې د ژبنیو ستونزو د حل یوه لاره د دوه ژبې تعلیمي نصاب جوړول دي، چې علمي، حقوقي پشتوانه لري او د عملي کیدو وړ ده. لکه په یو بل بحث کې چې ورته اشاره وشوه، ملي ټرمینالوژي یوازې ژبنۍ مسله نه ده؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکې زیاتره په ملي هویت پورې اړه لري، او له بلې خوا د دې لپاره نه مطرحیږي، چې د کومې خاصې ژبې د کلیمو او لغتونو د دفاع په خاطر وي، بلکې د هغه څه په خاطر باید وشي، چې په دې برخه کې پرې زموږ له ورورنو او ګاونډیانو څخه زموږ ملي تشخص وشي.

موږ په داسې ځای او وخت کې اوسېږو چې محلي او رسمي ژبې لرو او د نړیوالو ژبو له چټک راتګ سره هم مخامخ یو. ژبه د نورو ښېګڼو په څنګ کې د ملي هویت لپاره هم مهمه ده، او زموږ ژبې زموږ د ملي هویت هنداري دي. د ژبو رنګارنګي پخوا د ملي یووالي او ملت جوړونې پر لور کله کله یو خنډ ګڼل کېده، خو اوس یو فرصت او غنیمت شمېرل کېږي او د ملت په یو باغ کې یې د رنګارنګ ښکلو ګلونو او یا د طاوس د بڼکو د رنګارنګۍ سره تشبیه کوي.

دنړۍ له نژدې ۲۰۰ هیوادونو څخه یوازې ۱۳ یې یوه ژبه لري، او نور ټول ګڼ ژبي دي. جالبه پکې داده چې له جرمني او جاپان پرته د نړۍ نور ټول لوی او با ثباته هیوادونه د ګڼو ژبو لرونکي دي.

دا ژبه نه ده چې د یو ملت د غړو د بیلتون سبب کېږي، بلکې په سیاسي واک کې انحصار، په ټولنیزو اړیکو کې بې عدالتي، په اقتصادي منابعو کې تبعیض او په انکشاف کې بې توازني ده چې ولسونه او وګړي یو د بل نه خوابدي کوي او یو د بل پر وړاندې یې دروي. بهرنۍ مداخلې بیا پر دغو ستونزو تېل پاشي او اور ورته لګوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۲۰۰۸ کال کې په تایلنډ کې یوه علمي غونډه وشوه او د ژبو د پالیسیو متخصصانو پکې په لاندې موضوعاتو علمي طرحې وړاندې کړې:

- د ژبو پالیسي او پلان
- د ژبو پالیسي او دلانجو په حل کې یې رول،
- د دوه ژبې او څو ژبې پوهنې پالیسي او کړنې
- په ناانګلیسي سیمو کې په انګلیسي ژبه پوهنه، ښوونه او روزنه،
- د ژبو پالیسي او د قومي-ژبنیو لږکیو ژبې
- د نړیوالو، ملي او سیمه ییزو ژبو د ژباړې پالیسي
- د ملي ژبو د چوکاټ جوړول،
- د ژبو پالیسي او د ملګرو ملتونو د زریزې هدفونه (ټولو ته د پوهنې د برابرولو د هدف په ګډون)،
- د ژبو پالیسي ګانې او ټولنیز-اقتصادي تیوري،

د ژبو وده د کورنیو قامي -ژبنیو لانجو د مخنیوي لپاره ضرور ده، او ټولو بیدارو څو ژبو او ګڼ قامیزو هیوادنو او ملتونو ددې لپاره مخکې له مخکې معقولې پالیسیانې جوړې کړې دي.

د کاناډا، سویس، اتریش، هند، سویډن او ناروې په شان نور ډېر هیوادونه خپلو ماشومانو ته په څوګونو مورنیو ژبو زده کړې برابروي او په هیوادونو کې یې څو ژبې رسمي دي، څو ملي یووالی یې ټینګ او پیاوړی دی. په سویډن کې که یو ماشوم هم په مورنۍ ژبه د زده کړې امکانات ونه لري، د ښوونځي اداره یې هڅه کوي، ددې یو ماشوم ستونزه هم حل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي او چې بله چاره پيدا نه کړي، نو له مورو پلاره يې هيله کوي، چې دغه ماشوم ته د مورنۍ ژبې د تدريس لپاره همکاري وکړي.

په څو ژبي او څو قاميزه اروپايي اتحاديه کې په کور او ښوونځي کې په مورنيو ژبو د زده کړې او معلوماتو د رسېدو لپاره يوه دقيقه پاليسي جوړه شوې، چې د Phenomenological، ډموګرافيک، ټولنيز -ژبني، ژبنيو حقوقو، پوهنيز او ښوونيز او عمومي شپږو ليدلورو متمرکزه ده.

دوی دې نتيجې ته رسېدلي دي، چې بايد د مورنۍ ژبې زده کړه له څو ژبيزې زده کړې په چوکاټ کې په ګڼ کلتوري اروپا کې وده وکړي او ټولو ته د دې زمينه برابره شي، چې د مورنيو ژبو په څنګ کې دوه نورې ژبې هم زده کړي. ماشوم په دغه عمر کې د ډېرو ژبو د زده کړې وړتيا لري او بايد په افغانستان کې هم داسې پاليسي ګانې جوړې شي، چې د مورنۍ ژبې په څنګ کې د هېواد د بلې رسمي ژبې او يوې بهرنۍ ژبې زده کړه له لومړي سره پيل شي. بهرنۍ ژبه کېدای شي په ساينسي علومو کې انګليسي وي او په قضا، قانون، حقوقو، ديني زده کړو او نورو ورته څانګو کې پر دې سربېره د عربي ژبې زده کړه هم په پام کې ونيول شي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقلیت او اکثریت

اقلیت او اکثریت د پښتواني مفهوم پر خلاف یوازې د قام د شمیر پر بنسټ نه مطرح کیږي؛ بلکې ټولنیز دریځ، اقتصادي توانمني، پوهه، د ښځمني لړل، په سیاسي واک کې برخه، د پرثمره کار او دندې لړل، د دولتي او نا دولتي ادارو په لوړو پوړیو کې استازولي، فرصتونو او د ودې زمینو ته لاسرسی او نور ډېر فکتورونه شته چې د اقلیت او اکثریت د پېژندلو شاخصونه دي.

ځینې څېړنې په ډاګه کوي چې په نړۍ پخوا هم؛ او اوس هم ښاغلیو اقلیتونو حکومت کړی او کوي یې. همدا اوس د نړۍ په سلو کې اتیا منابع د شل فیصده هوښیارو، چالاکو یا زړورو خلکو په لاس کې دي. د زیاتره هیوادونو د دولتونو اساسي ماشینونه هم ښاغلي اقلیتونه (Gentle Minorities) چلوي. پخوانۍ پادشاهۍ او سترې شاهنشاهۍ د کوچنیو هوښیارو او پیاوړو کورنیو له خوا چلول کېدې، خو څومره چې پوهه او آزادي زیاتیږي، لا ډېر خلک په واک او ژوند کې فعالیږي او د بشریت د عمومي پرمختګ سره موازي په دې توازن کې مثبت بدلون راځي.

که څه هم د اکثریت او اقلیت قوم، ژبې، مذهب او ټولنیز ګروپ مسله اوس هم په ګرمو بحثونو کې مطرحیږي، خو ډېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې عددي اکثریتونه شته چې د پورته شاخصونو له مخې ډېر کم حقونه ورکړل شوي، یا یې تر لاسه کړي او په عمل کې اقلیتونه دي.

د اقلیتونو له کلیمې سره سم د مدني حقوقو او ډله ییزو حقونو مسله راولاړېږي او د دې مسلې داعیان ادعا کوي، چې د اقلیت ګروپونو مدني حقوق دې په ډله ییز ډول په پام کې ونیول شي. دوی وایي چې بېلا بېل ګروپونه جلا حقونه لري او باید هر ګروپ په پام کې ونیول شي: لکه د زده کوونکو حقونه، د کارګرانو حقونه، د کونډو حقونه، د معلولینو حقونه، د ښځو حقونه، د کوچنیانو حقونه او داسې نور. زیاتره دا لاندې ګروپونه هم د اقلیت په کته ګوریو (ډلو) کې راوستل کېږي: نژادي او یا قومي اقلیتونه، د جنس پر بنسټ اقلیتونه، مذهبي اقلیتونه، د عمر پر بنسټ اقلیتونه، معلول اقلیتونه، د قانون او دولت له ښېګڼو محروم اقلیتونه او نور.

ددې پر خلاف نور بیا وایي چې معیار باید ګروپ او ډله نه؛ بلکې فرد وي، هر انسان له موره مستقل او آزاد پیدا شوی او یو جلا جهان دی، چې په کرامت او شرافت کې مساوي او د هر بل انسان په شان خپل وروستني پوټینشل ته د رسېدو او له هر ډول فرصتونو نه د روا استفادې حق لري او باید دغه حق یې ورکړل شي. دا ډله د فردي حقوقو د تعمیم او مساوات غوښتونکي دي او قوم او رنګ، ژبه او مذهب، ټولنیز او اقتصادي ګروپ او نور پکې په پام کې نیول مهم نه ګڼي.

اوس د ژوند په بېلا بېلو برخو لکه اقتصاد، مارکېټ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجارت، کلتور، هنر، ادب، سیاست او نظام ټولو کې دغو برخو ته پام کېږي او ملتونه هڅه کوي، چې په هره برخه کې د خپلو وطنوالو برخه اخیستنه یقیني کړي.

د نړۍ په نژدې ۲۰۰ هیوادونو کې داسې هیواد نه شته ، چې د قوم، ژبې، مذهب او کلتور له نظره دې پکې مطلق وحدت موجود وي. بلکې برعکس د دغو برخو رنګارنګي طبیعي ده او که احیاناً کوم ملک دغسې وحدت ولري هم، ډېر ژر به د رنګارنګۍ پر لور ځي، ځکه د انسانانو تر منځ د راشې -درشې او پوهاوي بهیر دومره ګړندی شوی، چې له نړۍ یې یو کلی جوړ کړی دی او ملتونه نور ځانونه د وسپنیزو پردو شاته نه ایساروي او نه یې شي ایساروِلی.

افغانستان د ډېرو نورو هېوادونو په شان له ګڼو قومونو جوړ دی. دا طبیعي ده، چې ځینې قامونه به لوی او ځینې به واړه وي؛ خو که د افرادو تر منځ حقوقي مساوات تامین شي او ځانګړو ګروپونو ته ځانګړې پاملرنه هم له پامه ونه غورځول شي؛ د اقلیت او اکثریت د مسئلې مطرح کول بې مورده کېږي.

پخوانۍ نظریه دا وه، چې اکثریت قام باید د هېواد مشري وکړي؛ ځکه دا د خپل نفوس په تناسب د هېواد په ساتنه او دفاع کې تر نورو ډېره برخه اخلي، پخوانیو فیلسوفانو؛ لکه منتیسکیو لا ویلي وو، چې که اقلیت خپل بادار هم وټاکې؛ دی ځان محروم احساسوي، او اقلیتونه که هر څومره ډېر امتیاز واخلي؛ بیا هم فکر کوي، چې ټوله برخه به تر دې زیاته وي، چې دوی ته پکې څه رسېدلي دي. دا زړې فرضیې دي، خو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

معاصر وخت کې هر تبعه یا سیتیزن د یوه هېواد یو د مساوي حقوقو او مساوي وجايبو لرونکی فرد دی او حساب په قومونو نه؛ بلکې په افرادو کېږي. محروم ټولنيز ګروپونه او ګرانې، محرومې سيمې او ځينې تجريد شوې ولسي کتلې تر خاصې پاملرنې لاندې نيول کېږي، خو له هغه پرته د يو هېواد ټول اتباع د مساوي حيثيت او واک لرونکي وطنوال دي؛ چې غربيان ورته CITIZEN او ايرانيان ورته شهروند وايي.

په سپېڅلي اسلام کې تر دغه زيات پرمختګ ۱۴۰۰ کاله مخکې راغلی و او د اسلامي ټولنې يو غړی د بل غړي وطنوال څه چې ورور يې وګڼل شو. په هاغه وخت کې حبشي بلال له فارسي سلمان، قريشي ابوبکر او نورو جليل القدرو اشخاصو سره د وروري په ټينګو مزو وتړل شول. دا سمه ده چې د وروري دغه اړيکې د مسلمانانو او مومنانو تر منځ وي، خو د انساني کرامت د مساوي توب جنډه هم د لومړي ځل لپاره د بشريت په تاريخ کې اسلام ورپوله او د يو انسان مرګ او ژوند يې د ټول بشريت له مرګ او ژوند سره مساوي وګاڼه.

که په رښتيا د يوه هېواد هر وطنوال ته له ډېرې ورې دندې نيولې تر ولسمشر کېدو پورې ټول فرصتونه په مساوي ډول برابر کړل شي او د شفافو، معلومو او کنټرولېدونکيو معيارونو له مخې هر چاته د مساوي برخې اخيستنې او هڅې زمينه برابره شي؛ نو کېداې شي يو داسې فرد د هېواد مشر شي، چې که د قام، ژبې او مذهب په اکثريت يې وسنجوو؛ کومه فيصدي جوړه نکړي؛ خو شرط دادی، چې دغه هېواد خپل بنسټونه او ملي هويت دومره پوخ کړي او د ولس په ذهن

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې یې ملي ګټو ته وفاداري دومره روزلې وي، چې هر وګړی ځان تر بل هرچا ډېر دغه هېواد ته وفادار او ژمن وګڼي.

د ژبه‌منبېدونکو ګروپونو لپاره اضافي تدابیر نیول او ورته ځانګړي خدمتونه تر سره کول، دا دې مخه نه نیسي، چې دوی او یا نور به د وطنوال په توګه د مساوي فرصتونو نه بې برخې کېږي او یا به دوی د نورو برخه خوري، بلکې دا به د نورو مساوي وطنوالو په منځ کې د کورنۍ د هغو غړو په شان ګڼل کېږي، چې د ناروغتیا او یا ستونزو پر مهال یې ځانګړې څارنه او خدمت کېږي، چې په دې صورت کې له اصولو نه پورته د مینې عنصر هم په ټولنیز ژوند کې شاملېږي.

په افغانستان کې لا هم ځینې کارونه داسې کېږي، چې که یو متمدن انسان ته یې ووایې، نو له حیرانتیا او افسوس پرته به بل څه ونه کړي. د بېلګې په توګه: د ملي دفاع وزارت پوستونه په قومونو وېشل شوي دي. د یوه قام خلکو ته د بل قام تذکرې جوړې شوي، نامسلکي کسان ځای په ځای شوي او مسلکي او روزل شوي کسان له دندو شړل شوي دي، چې دا کار زموږ د وروسته پاتې والي ډېر بد انعکاس خپروي او دا ثبوتوي چې موږ لا اوس هم د منځنیو پېړیو تر وګړو وروسته روان یوو. معیار باید افغان تابعیت او تر هغه وروسته پوهه، تجربه، ښه سابقه، مهارت او صداقت وي، نه قام، ژبه، سمت او ولایت.

په امریکا کې د بارک اوباما ولسمشر کېدل نړۍ ته یو درس دی، چې د خپل ولس ټولو افرادو ته د ودې او پرمختیا مساوي فرصتونه برابر او د عالي ترین استعداد لرونکي د هېواد تر ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوړو مقامونو ته ورسوي.

که څه هم ښه نظر دادی چې د افرادو تر منځ حقوقي برابري د اقلیت او اکثریت مطرحولو ته اړتیا له منځه وړي، خو په عمل کې لا هم ستونزې او ګیلې ګوذارې وجود لري. د دی یو علت دا دی چې په افغانستان کې سمه او کره سرشمیرنه نه ده تر سره شوې او هر څوک په دې شک کې دي، چې تر اصلي اندازې کم شمیرل کیږي، له بلې خوا بهرني لوبغا رې د خپلو ناروا سیاسي ګټو لپاره د افغانستان د وګړو او بیلابیلو ټولنیزو ګروپونو واقعیتونه تحریفوي؛ او ځکه خو یوې مسلکي، کره او بې پرې عمومي سرشمیرنې ته ډیره اړتیا ده.

تر څو چې ټولنیز قراردادونه د فرد او ټولنې د ګټو پر محور او د شفافو معیارونو پر بنسټ نه وي جوړ شوی، سیاسي تجاران لا هم د حقدار اکثریت او محروم اقلیت په نوم بېوزلي انسانان د خپلو شخصي ګټو لپاره استعمالولای شي.

خو ولس باید د دغو تجارانو تجارت ودروي ! ! !

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

متوازن انکشاف

متوازن انکشاف دادی چې د کلیو، ښارونو او بېلابېلو ټولنیزو ګروپونو ټولو وګړو ته د ټولنیز-اقتصادي پرمختګ او تحرک، په طبیعي زېرمو د کنټرول او د سیمه ییز انکشاف یو ډول زمینې او یو شان فرصتونه برابر شي، چې هغوی نیکمرغۍ ته د رسېدو لار او له خپل پوټنشیل نه د کار اخیستلو وس پیدا کړي.

د متوازن انکشاف لپاره انساني انکشاف تر ټولو ضرور دی چې د ښه کولو او ښنګه کولو لپاره د خلکو د انتخاب چانسونه ډېروي او د ټولنو، ملتونو او هیوادونو د انکشاف اساسي روح جوړوي. د ولسونو او سیمو تر منځ د منابعو عادلانه وېش ډېر مهم دی، چې ټولو ولسونو ته په هېواد کې د مالکیت او کوربه توب احساس ورکوي او د هېوادنیو مسوولیتونو په وړاندې د دوی ژمنتوب پیاوړی کوي.

اوس چې موږ په کومه زمانه کې اوسېږو د چټکې پرمختیا دوره ده او په کومه نړیواله حوزه کې چې زموږ هیواد پروت دی، بدلونونه پکې د چټکېدو په کال کې دي او موږ ترې ضرور

(c) ketabton.com: The Digital Library

اغېزمنېږو.

فقر یوازې د مالي منابعو د نه لرلو ستونزه نه ده، بلکې تر دې ډېره اوچته ده، چې ډېر بعدونه لري: اساسي زیربناوو، منابعو او خدماتو ته نه لاسرسی، د بشري قوې د انکشاف کمی او د سیاسي نماینده ګۍ نه تضمین د وګړو او ګروپونو د عمومي انکشاف مخه نیسي او دوی د بدلېدونکو حالاتو، شخصي او طبیعي آفاتو او د ځینو نورو وګړو د استثمار په وړاندې زیانمنېدونکي کوي.

د نامتوازن انکشاف درې اساسي سببونه دادي: طبیعي فکتورونه، ټولنیز او کلتوري فکتورونه او سیاسي فکتورونه.

۱. طبیعي فکتورونه لکه سختې او غرنۍ جغرافیې، د لارو او پلونو نشتوالی، بندشونه، لیرې فاصلې، خرابه هوا، د طبیعي زېرمو کمی، کرنیز- اقلیمي شرایط او نور.
۲. ټولنیز او کلتوري فکتورونه، لکه ارزښتونه، دودونه- رواجونه چې ولسونه او وګړي د انکشاف، نوښت، تجارت، او ټولنیز- اقتصادي خوځښت منلو او یا نه منلو ته هڅوي. په دې برخه کې د ښار او کلي په خلکو کې توپیر ډېر روي: د کلي خلک مغروره او مېلمه پال دي، د لانجو او ستونزو پخپلسر اوارې ته مجبورېږي، قومي مسایل، او نور یې بوخت ساتي. ځینو ته واړه کارونه تر خپل شخصیت ټيټ ښکاري، سوداګري او تجارت ته کله کله ښه نه ګوري، د لویو کورنیو په سیستم داد یې لا زیات تحرک ته نه پرېږدي، خو احساسات، مینه او همدردي پکې ډېره وي. د ښار خلک په یو بل پورې تړلي نه دي، هر څوک خپله چاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، اړیکي یې زیاتره د کار په اړه وي، په فرصتونو پسې ګرځي او د مسایلو د حل لپاره په حکومتونو تکیه کوي. له بلې خوا د ښار او کلي امکانات هم توپیر لري: په کلي کې په کرنه او مالداری ډېره تکیه ده، چې هغه هم په هوا او اوبو پورې ډېر تړلي دي، خو په ښار کې فرصتونه رنګارنګ دي. په کلیو کې د زده کړې زمینې او د مهارت لاس ته راوړلو امکانات کم، خو په ښارونو کې ډېر وي.

۳. سیاسي فکتورونه. لکه دا چې ښاري او کلیوالي سیمې او یا ځینې ځانګړې سیمې د واحد سیاسي سیستم لاندې نه وي راغلې، په سیاسي پرېکړو کې د ټولو ګډون نه وي یقیني شوی، سیا سي نمایندګي عادلانه نه وي، د سیمو او ټولنیزو ګروپونو تر منځ د سیاسي واک په توازن کې توپیر موجود وي، د منابعو د ویش نا عادلانه پالیسي ګانې موجودې وي، د ټرانسپورټ او اړیکو شبکې نه وي موجودې او د کلیو او محرومو سیمو لپاره د ځواکمنولو ځانګړې پالیسیانې نه وي موجودې.

پر دې درې لویو سببونو سربېره جګړو هم د افغانستان متوازن انکشاف ته ډېر زیان رسولی دی، ځکه جګړې خصوصا دا وروستنۍ جګړې په ځانګړو سیمو کې متمرکزې دي او د یوې لویې بې توازنۍ سبب کېږي، چې بیا به یې جبران ډېر زیات ګران وي. د ختیځ او لویدیځ جرمني تر یو ځای کیدو ورسته ۱۰۰ میلیارده مارکه په دې ولګول شول، چې د دواړو خواوو تر منځ راولاړه شوې بې توازني له منځه یوړل شي، خو لا هم د کار کدرونه له ختیځ نه لویدیځ جرمني ته د تګ په حال کې دي، او د نفوسو، انکشاف، خدماتو او کیفیت لویې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستونزې یې ورته پیدا کړې دي. په افغانستان کې هم د سیمو نا متوازن انکشاف پر دغو ستونزو سربیره د جګړو او ملي امنیت ته د ګواښ تر کچې ستونزې را منځ ته کولای شي.

د نویو پرمختګونو په رڼا کې نوې ستونزې یا چلنجونه را مخې ته کېږي: له ښوونیزو ادارو نه ډېر زیات فارغان په اسانه کار نه شي میندلای، د کار مندنې لپاره مسابقه پیاوړې کېږي او د کلیو فارغانو ته د فرصتونو دروازې لا بندېږي. بهرنۍ پانګې چې زیاتره د زیاتې ګټې په لټه کې وي، هم په ښارونو کې د تمرکز له امله د کلیوالو لاسونو ته کمې رسېږي. د اقتصادي بحران اغېزې هم هغه څه دي چې دواړه کلي او ښار زیانمنوي. که څه هم د معلوماتي ټکنالوژۍ او ترانسپورتي سیستمونو پرمختیا د ښار او کلي توپیر کموي، نژدېوالی زیاتوي او یو بل ته رسېدنه او پوهاوی ښه کوي، خو طبیعي ده چې دا خدمتونه هم لومړی ښارونو ته رسېږي، خو دا اسانتیاوې دواړو ښاریانو او کلیوالو ته ګټه رسوي او تل په مارکیټ کې د کار خلک حاضرېدای شي. نوي رابرسېره کېدونکې پرمختیاوې که څینې ستونزې حلوي، څینې نورې راپیدا کوي.

که څه هم د نامتوازن انکشاف ټولې ستونزې او ټول سببونه په یو ځل نه شي حلېدای او مودې او زمان ته اړتیا لري، خو د فاصلې او توپیر د کمولو او په پای کې د توازن او عدالت د ټینګولو لپاره پکار دي چې په پالیسیو او لوایحو کې داسې بدلونونه رامنځ ته شي، چې که کوم خنډ موجود وي، هغه حل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ټولو لومړی باید په پوهنه پانګونه وشي. پوهنه باید نه یوازې د ثبات ټینګولو لپاره بلکې د بدلون د منلو او ورته د تیاري لپاره د اساسي وسیلې په توګه وګڼل شي. له ځانګونه تر **ګوره زده کړې؛ او ټول عمر د کار د قابلیت لاس ته راوړل باید د پوهنې هدف وي.** د پوهې پر بنسټ د زده کړو لپاره د کریکولم (تعلیمي نصاب) او سیستم بدلول او سمون ضرور دي. اصلي خبره باید یوازې دا نه وي، چې ټول خلک تعلیمیافته شي، بلکې ددې په څنګ کې هر تعلیمیافته باید د مهارت د کسبولو له لارې ځان ته کار وموندلای شي. **یویشتمه پیړۍ د مفکرو ښوونځیو او مهارت لرونکو فارغانو پیړۍ ده او باید دغسې لوی چلنج ته خپل نسلونه تیار کړو. داسې نسل چې د نړۍ په کچه د ټکنالوژۍ او پوهې ژر بدلېدونکي جریان سره موازي لاړ شي.**

د متوازن انکشاف لپاره بل مهم جز دادی چې مارکېټ جوړ شي او د ښارونو او کلیو وګړو ته کار او د اقتصادي ودې زمینې برابرې شي.

د نفوس ډېروالی هغه بله راولاړېدونکې ستونزه ده چې باید فکر یې وشي او له هغه څخه د راپیداکېدونکو ستونزو لپاره تدابیر ونیول شي. کله چې په ښارونو کې نفوس ډېرېږي، وګړي او کورنۍ غریبېږي او دهستوګنځي، کار او تعلیم زمینې ورته کمېږي، له بلې خوا د کلیو ډېر شوي وګړي ښارونو ته د نوو فرصتونو په میندلو پسې راځي او کله چې فرصتونه نه مومي، ستونزې لا ژوروي.

د ښارونو د چټکې پراختیا مسله او د نړیوالتوب سیلاب د دې پیړۍ له سترو چلنجونو څخه دي، چې په جلا بحثونو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې څېړو.

د سياسي نمايندګۍ د عادلانه حل لپاره بايد د وخت او شرايطو سره سم د دولتي سيستمونو نامرکزي کولو، د ټولو ټولنيزو ګروپونو د سياسي آګاهۍ د لوړولو لپاره کار وشي. په دولت او پارلمان کې بايد د ټولو سيمو او ټولنيزو ګروپونو معقوله، روا او متوازنه نمايندګي يقيني شي. په دې کې بايد د نفوس نه علاوه د جغرافيې فکتور هم په پام کې ونيول شي او هغو لږکيو ته چې د نفوس او جغرافيې معيارونه، نه پوره کوي، ځانګړې ونډه ورکړل شي.

د ټر ټولو بېوزلو وګړو او ټولنيزو ګروپونو د را اوچتولو لپاره ځانګړي پروګرامونه پکار دي، دوی بايد په سياست کې را فعال شي، د ټولنې پر بنسټ سازمانونه ورته جوړ شي، د ټولنيزې ساتنې ادارې ورته فعالې شي، د موسسو د چلولو وړتيا يې لوړه شي او په ټولو ټولنيزو او سياسي پروسو کې شريکان شي. د دې لپاره چې بېوزلان په انکشاف کې شريکان شي او ډاډ ورکړل شي چې اولادونه به يې د بېوزلۍ په خبيثه کړۍ کې بند نه وي او د پرمختيا مساوي فرصتونه به ورته برابرېږي، بايد د ټولنيزې ساتنې سيستمونه او نورې پورته لارې چارې له فساد نه پاکې وساتل شي.

د پراختيايي منابعو په وېش کې بايد لاندې پرنسيپونه په پام کې ونيول شي:

۱-لومړی هغو سيمو ته دې ډېره توجه وشي، چې تر ټولو ډېرې محرومې او مرستو ته اړې دي.

۲-دويمه توجه دې هغو سيمو ته وشي، چې اړې او محرومې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-دریمه، پاملرنه باید نسبتاً اسانو سیمو ته وشي.

۴-له هغو سیمو سره، چې غفلت او بې پامي شوې ده، باید یوڅه اضافي مرستې وشي، چې له نورو سیمو سره یوڅه ژر برابرې شي. مثلاً په یوه سیمه کې دېرش زره وګړي ژوند کوي، دوه اساسي او یو جامع روغتیایي مرکز شته او په بله سیمه کې همدغومره نفوس لري او یوازې یو اساسي روغتیایي مرکز لري؛ نو د نوي کال په بودیجه کې دې دویمې سیمې ته د لومړۍ په نسبت ډېرې منابع ځانګړې شي.

۵- ځینې پروژې، چې لګښتونه یې ډېر او د ټول هېواد په بودیجه ډېر زور راوړي او ګټه یې محدودې سیمې او لږ شمېر خلکو ته رسېږي، په ځای یې داسې کارونه وشي، چې ګټه یې ټولو یا زیاتو خلکو ته ورسېږي. مثلاً: په بدخشان کې درواز ولسوالي یوه ډېره لېرې پرته ولسوالي ده، چې له ولایت مرکز فیض آباد سره یې سرک نه دی نښتی. په غرونو کې یې لاره ډېره ګرانه ده؛ خو د سرک په جوړولو یې تر ۲۰۰ میلیونه ډېر امریکایي ډالر لګېږي. که د هېواد عمومي بودیجه کمه وي او د ولسوالۍ په سر دومره بودیجه نشي برداشت کولای؛ نو دغه ۲۰۰ میلیونه دې د کوکچې د برېښنا په پروژه ولګېږي، چې د ټولو شمالي ولایتونو په روښانتیا، تعلیم، اقتصاد او بېلابېلو برخو کې مرسته وکړي. په داسې حال کې چې د درواز سیمې ته رسیدنه کیدای شي تریوه وخته د تاجکستان له لارې د نوموړي دولت سره د یو دوه اړخیز تفاهم له لارې تامین شي لکه څرنګه چې اغا خان پرمختیایي موسسه یې په اوسني وخت کې د خپلو اکمالاتو لپاره استعمالوي، او کله چې افغان دولت په اقتصادي ډول پیاوړی شو، دغه کار سر ته ورسیږي.

۶ـ د حکومت او انکشافي سکتورپه نا دولتي موسسو کې باید د کمپیوټر او انټرنیټ پر مټ د GPS/MIS نقشې موجودې وي او د هغو په مرسته هره شېبه دې ته تیار وي، تر څو د ولس د بېلابېلو ګروپونو او سیمو خلکو ته دغه معلومات ورکړای شي او په متوازن انکشاف کې د دوی برخه وروښايي.

په افغانستان کې ګېلې ګوزارې ډېرې دي او هر څوک فکر کوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې يو محروم ګروپ او هويت پورې تړلی دی او خدمت نه دی ورته شوی.

زما ماشومتوب په کونړ کې و، خلکو نه له دولت نه څه غوښتل او نه يې څه تمه کوله، يواځې د بېګار کار ته به تلل، چې سړکونه جوړ کړي او ولسوالۍ ته بوس، غنم او ماليه يوسي؛ خو باسواده خلکو فکر کاوه، چې حکومتونو ورته څه نه دي کړي، يا يې نه شول کولای.

زه په پينځم ټولګي کې وم، چې سروبي ولسوالۍ ته راتبديل شوم. دا ولسوالي، چې د برېښنا دوه بندونه پکې دي، د کابل ولايت مربوط ده، دومره ډېر نفوس لري، چې اوس تر يې درې تنه ولسي جرګې ته بريالي شوي دي؛ خو لېسه پکې نه وه؛ نو بيا پوه شوم، چې که کار نه دی شوی؛ هېچاته نه دی شوی. ما فکر کاوه، چې کونړ تر ټولو مشکل او سخت ولايت دی؛ خو چې د نورستان په ټولو کليو کې وګرځېدم، دا ولايت راته په ستونزو کې تر کونړه هم لومړی شو، چې بدخشان ته لاړم، تر نورستان ډېر غريب او له ستونځو سره مخ و. باميان او دايکندي، زابل او بادغيس هم دغسې وو.

زه، چې کله کندهار ته لاړم او نږدې ولسوالۍ، پنجوايي او ارغنداب مې وليدلې، حيران شوم، چې هلته د پوهنې او روغتيا حالت څومره خراب و، ښوونځي نه وو، کلينيکونه نه وو او هېڅ شی سم نه و، يواځې خلک قانع او د خدای په ورکړه ډاډه وو. هغه محمدزايان، چې نور ورونه يې د اوږدې پاچاهۍ په خاطر ټول پښتانه ملامتوي، د خپل پيدايښت اصلي ولايت ته يې هم هېڅ نه دي کړي. ښايي حکومتونه به هم نه وو ملامت؛ ځکه دا يو داسې بدمرغه هېواد دی، چې د کمو منابعو او نورو فکتورونو له امله پکې د امنيت او ثبات لويې ستونزې تل موجودې وې او د دولتونو سيستمونه يې دومره کمزوري وي، چې خپلو وطنوالو ته اساسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدمات نه شي برابرولای.

زه د باميانو په وارس ولسوالۍ کې د شورا له غړيو سره غږېدم هغوی هم د زياترو افغانانو په شان له خپل محروميت نه شکايت کاوه، ما ورته دا ټول مثالونه وويل او پوه مې کړل چې ټول ستونزې لرو، خو يو له بله خبر نه يو. دوی ډېر هوښيار خلک وو، ويې ويل، اوس پوه شو، چې يواځې موږ نه، ټول افغانان ستونځې او اړتياوې لري. ذهن مو خلاص شو؛ خو د خپلو ستونځو د حل لپاره به له خپلو حکومتونو نه غوښتنو ته دوام ورکړو او د نورو ورونو د ستونزو خيال به هم ساتو. دا معقوله ده چې خپلې ستونزې مطرح کړو، خو په دې بايد پوه شو چې زموږ ټول ورونه ستونزې لري، او هغوی هم د ورته حق لرونکي دي. دلته هر څوک ځان ځکه محروم ګڼي، چې يو د بل له حاله نه دي خبر.

افغانستان اوس په يوه ګذري (تېرېدونکي) حالت کې دی او د ټولنې د سوکالۍ او متوازن انکشاف لپاره په لومړيو مرحلو کې روان دی. دا تېرېدونکې مرحله به دردناکه وي، خو خدای دې وکړي چې تراوماتيکه (ضرر رسونکې) نه وي.

که دولتونه له همدې اوسه شې پا ليسيانې جوړې نه کړي، چې اسيب پذيره ګروپونه له لاسبرو ګرېو سره وصل او نږدې کړي، نو راتلونکې بې ثباتيو، ناکراريو، اختلافاتو او محروميتونو ته دې انتظار وکړي.

خو زموږ خلک د دغسې ستونزو هيله نه لري، بلکې متوازن انکشاف او دايمي ثبات غواړي.

✵✵✵

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښځو او نجونو پوهنه او کار

ښځې د بشریت نیمه تنه ده او د دوی له فعال او موثر رول پرته نه ټولنې پرمختګ کولای شي او نه هیوادونه باثباته کیدای شي.

اوسنی حالت:

- د نړۍ ٪۷۰ بیوزلان، ٪۷۰ بې مزده کارګران، ٪۷۵ مهاجرین او داخلي بې ځایه شوي وګړي، چې خپلې کورنۍ یې له لاسه ورکړي؛ ښځې دي.
- د کلیو د مطلقو فقیرانو یو نیم بیلیون تنه ښځې دي.
- د نړۍ د حاصلاتو ۷۵ – ٪۹۰ پورې د ښځو په لاس رامنځ ته کیږي، خو دوی ته یې مزدوري نه ورکول کیږي.
- د نړۍ له ۸۰۰ میلیونه بې سوادو وګړو له درې نه دوه برخې ښځې دي.
- په افغانستان کې یوازې ٪۱۸ نجونې باسواده دي، او یوازې ٪۱۳ یې لومړنی ښوونځی بشپړولای شي،
- ٪۴۳ افغان نجونې د ماشومتوب په عمر کې ودیږي، او په هرو ۱۰۰۰۰۰ ښځو کې چې ولادت کوي، ۱۲۰۰ یې خپل ژوند له لاسه ورکوي، چې افغانستان په دې دواړو کې په نړۍ کې دویم ځای لري.
- که څه هم په افغان پارلمان کې نژدې له دریو نه یو سیټ ښځو ته ځانګړی شوی دی، خو په سیمه ایزه کچه په تصمیم نیولو کې لا هم ښځې پوره برخه نه لري.
- د اسلام په سپیڅلي دین او افغاني دودونو کې د ښځو پوره درناوی شته، خو لا هم افغان میرمنې او نجونې عملا بې شمیره ستونزې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موږ غواړو چې خپله ټولنه باثباته کړو او هیواد مو پرمختللی شي، نو باید دا ومنو چې د ښځو له فعال او معقول ګډون پرته دا کارونه امکان نه لري.

ښځه د بشریت نیمه برخه ده؛ او سره له دې چې یا مور، یا خور، یا لور او یا میرمن ده، چې په هر صورت کې د درنښت وړ ده، خو په عمل کې د تاریخ په اوږدو کې تل د ظلم، تیري، توپیر او تشدد لاندې راغلې ده؛ چې سببونه یې زیاتره فقر، ناسم رواجونه او جګړې دي.

ښځې د نړیوال او ملي ثبات او اقتصادي پرمختګ لپاره بنسټي رول لري، او فقر، سیستماتیک فشار او زور زیاتی بې ثباتۍ او کمزورۍ ته لار اواروي. د جګړو قربانیانې زیاتره ښځې وي، په داسې حال کې چې دوی زیاتره د جګړو لوبغاړې نه وې او نه دي.

د (نیم اسمان: په نړۍ کې د ښځو لپاره په فرصتونو باندې د فشارونو بدلول) د کتاب لیکوالانو Nick Kristof, او Sheryl WuDunn په ټوله نړۍ کې سفر کړی او دې نتیجې ته رسیدلي دي، چې هغه هیوادونه چې ښځې پکې تعلیمیافته او په کار بوختې دي، تر هغو ډیر زیات باثباته او پرمختللي دي، چې د دې پر عکس دي .دوی ډیرې بیلګې راټولې کړې دي چې د هیوادونو پرمختګ او ثبات د ښځو له پرمختګ او تعلیم سره تړلی دی.

د ښځو په تعلیم سره پر بې ثباتۍ سربیره فقر او وروسته پاتې والی دواړه هم له منځه ځي. پاکستان او بنګله دیش دوه

ketabton.com: The Digital Library

هیوادونه دي؛ چې ورته شرایط لري، خو بنګله دیش په دې خاطرتر پاکستان ډیر باثباته دی، چې ډیرې ښځې پکې تعلیم یافته دي. که څه هم په دواړو کې د ښځو د پرمختګ انحرافي اړخونه هم لیدل شوي دي، چې اصلاح غواړي.

نړیوالو تجربو ثابته کړې ده چې د یوې ښځې په تعلیمیافته کولو راتلونکي پېنځه نسلونه نیکمرغه کیږي.

اوږدې جګړې په هغو هیوادونو کې وي، چې ښځې پکې کمې تعلیمیافته شوي دي، لکه افغانستان، سومالیه، کانګو، سوډان، او نور. (البته دغه جګړې نور سببونه هم لري؛ خو یو مهم سبب یې د ښځو ټیټ ټولنیز حالت دی)

که څه هم په اسلام کې (جنت د مور تر پښو لاندې دی) او د مور حق تر پلار هم مخکې راغلی دی، او اسلامي علما د رسول الله د زمانې عالي بیلګو ته په پاملرنه سره چې ښځو د لومړي ځل لپاره د مشروع کار، سوداګرۍ او ازاد انتخاب حقونه ومیندل، په کلکه ادعا کوي، چې اسلام ښځو ته تر ټولو زیات حقوق ورکړي دي، خو زموږ مخالفین وايي، چې ولې په اسلامي هیوادونو کې دا دومره ستونزې موجودې دي. که څه هم په اسلام کې د ښځو لاندې او نور ډیر زیات حقوق خوندي دي، خو متاسفانه مسلمانانو په عمل کې زیاتره نه دي عملي کړي او نورو ته یې د انتقاد لارې خلاصې کړې دي:

۱). تعلیم، ۲). ملکیت، ۳). د ثواب او ګناه یو شانته والی، ۴). کار کول او دارایي ګټل، ۵). د بیان آزادي، ۶). د میړه څخه د اړتیا پوره کول، ۷). په واده کې مناقشه او خوښه، ۸). په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړو شرايطو کې طلاق غوښتل، ۹). خپله پانګه ساتل، ۱۰). د ژوند قناعت حاصلول، ۱۱). تر طلاق وروسته د اولاد پالل، ۱۲). د ناخوښه واده ردول ۱۳). ميراث او نور.

د نر او ښځې د مساوي حقوقو د دعوو پر ځای ښه دا ده چې ووايو نر و ښځه مساوي او متناسب حقونه لري، چې دا به جامع تره وي. ځکه په ځينې ځايونو کې مساوي دي او کله کله هريو ځينې ځانګړي حقونه لري.

په نړۍ کې ښځې د ډېر زيات تشدد سره مخ دي، اويوازې هر کال د ۸۰۰ ميليونه تښتول شوو کسانو ۸۰٪ يې ښځې دي؛ چې ځانګړو ساتنو او له تشدد نه د خلاصون ځانګړو حقوقو ته اړتيا لري، او بايد د قوانينو له خوا يې ملاتړ وشي. دا د بشريت لپاره د شرم خبره ده چې په تيرو ۳۰ کلونو کې ۳۰ ميليونه ميرمنې او نجونې د جنسي تشدد قرباني شوې دي. زموږ په هيواد کې ددغسې تشدد ځينې ډېرې بدې بېلګې ليدل شوې دي؛ خو په مجموع کې دغه ډول پېښې کمې دي؛ خو کورنى تاو تريخوالى يوه لويه ستونزه ده چې حلول غواړي.

ښځې د اميندوارۍ د روغتيا ځانګړي حقونه لري، چې بايد په جدي ډول په پام کې ونيول شي ، ځکه په نړۍ کې هره دقيقه يوه، هره ورځ ۱۵۰۰۰ او هر کال ۵۲۹۰۰۰ ميرمنې د اولاد زيږولو پر مهال خپل ژوند له لاسه ورکوي، چې ددې مړينو زياتره يې د مخنيوي وړ دي. په افغاني فرهنګ کې د ښځو لپاره ډېر داسې حقونه او درناوي شته چې دوی ته ځانګړي دي، او بايد نور هم پياوړي شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

معمولا په زیاتره ټولنو کې د ښځو کار ته په کم نظر کتل کیږي، که نه نو د اولاد روزل، د کور کار، او د کورنیو حیواناتو روزنه او پالنه هم د هر نارینه تر کار نه کم نه دي. پر دې سربیره ښځې د بهر کار هم کوي، د ښځو کار د ټولنې د ټولې GDP دریمه برخه جوړوي.

د افغانستان په کلیو او بانډو کې ټولې ښځې کار کوي، او د کورنۍ د اقتصاد تر نیمایي بار یې پر اوږو دی. تاسو د کنړ او نورستان په شان ولایتونو ته لاړ شئ او وګورئ چې ښځې څومره درانه کارونه کوي، او دا چې نارینه هم په نورو کارونو کې مصروف دي، نو آیا دا ممکنه ده چې د ښځو له برخې اخستنې پرته به نارینه په دې وتوانیږي، چې دغه ټول بار یوازې یوسي؟ نه هیڅکله یې نه شي کولای.

د ښځو تقویه او تعلیم د ثبات او پرمختګ نه علاوه د ښو اولادونو د روزلو او د مور او ماشوم د ښې روغتیا او د مړینو د کمښت سبب هم کیږي. په بنګله دیش کې یې دوه سیمې تر نظر لاندې ونیولې: په یوه سیمه کې یې د میندو لپاره د زیږون پر مهال د بیړنیو ولادي ځارنو مجهز مرکزونه جوړ کړل، او د بلې سیمې ښځې یې تعلیمیافته کړې، تر څه مودې وروسته څیړنې ثابته کړه چې د هغې سیمې د میندو د مړینې کچه چې ښځو ته یې تعلیم ورکړل شوی و، تر هغې بلې سیمې ډیره کمه شوې وه.

د ښځو د حقوقو مسله کله کله د سیاسي شعارونو په خاطر استعمالیږي او په عمل کې ترې ناوړه ګټه اخستل کیږي. غربیان دا مسله خپل یو داسې ارزښت ګڼي، چې له نورو نه پکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې دي. سره له دې چې په غرب کې میرمنې خپل وروستي پوټنشیل ته د رسیدو چانس پیدا کولای شي، خو کله کله ښځه د نمایش او ډیکوریشن دیوې پرزې په توګه کارول کیږي او د ښځې هغه لوړ انساني مقام راټیټوي.

دا د دې مانا نه لري چې موږ د هغو حقوقو نه انکار وکړو چې ښځې یې لري. موږ باید په هر صورت خپل مسولیتونه ادا کړو او ښځو سره د خپلو هغو حقوقو په تر لاسه کولو کې مرسته وکړو چې اسلام ورکړي دي.

په اسلامي او نا اسلامي هیوادونو دواړو کې د ښځو د حقوقو د تامین په برخه کې ځینې مثبت بدلونونه را منځ ته شوي دي، چې باید نور هم پیاوړي شي. په امریکا کې نن سبا ۲۰۵۰۰ ښځې د ډکتورا او ۲۸۳۰۰۰ د ماستري درجه لري؛ چې په ترتیب سره د ټولو درجه لرونکو خلکو (۴۶٪) او (۵۹٪) جوړوي. سعودي پاچا ملک عبدالله یو داسې پوهنتون جوړوي، چې په ټوله نړۍ کې به د ښځو تر ټولو لوی پوهنتون وي. دا به د مسلمانانو د هغې کمزورۍ په رفع کولو کې لومړی ګام وي، چې د نړۍ په ۵۰۰ بهترینو پوهنتونونو کې یو هم په اسلامي هیوادونو کې نه دی واقع.

د تو پیر او تشدد کمولو لپاره پکار ده چې: د ښځو د حقونو او مقام په باب معلومات زیات شي، ناسم رواجونه اصلاح شي، د ښځو د اقتصادي خپلواکۍ او انساني حقوقو لپاره قانوني ملاتړ را منځ ته شي او د تعلیم په وړاندې یې لاسرسی زیات او د ښځینه ښوونځیو او ښوونکو د کمښت غم یې وخوړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي. پکار ده چې د ښځو او نجونو لپاره د معلوماتو يو ملي مرکز جوړ؛ او د ښوونځيو ساتنه ټينګه شي، چې په ښوونځيو کې يې داخله زياته او د تعليم زمينې ورته اسانې شي.

د نړۍ په کچه دا وړاندېز موجود دی چې؛ د اقتصادي پرمختګ لپاره بايد د ښځې او نر د کار اجوره يو شان شي، چې په دې صورت کې به د کورنيو عايد ۱۷٪ زيات شي.

د افغان ښځو او نجونو د تعليمي او ټولنيزو ستونزو او د دوی د هر اړخيز پرمختګ پر مخ د منفي رواجونو د تشريح، د هغوی د سببونو د پېژندنې اوورته د هوارې لارو په باب په کابل کې د جوړ شوي (پښتو نړيوال کنفرانس) ګډون کوونکو ډير واضح وړانديزونه کړي دي، چې د هغوی په دقت لوستل او په خپله برخه کې يې پلي کول هر افغان ته سپارښت کيږي.

ديني علما تر ټولو لوی مسوليت لري، تر څو په دولت او پارلمان کې د ګډون په شان د ښځو د حقونو په هغو موضوعاتو پوره رڼا واچوي، چې لا هم اختلافي ښکاري او ولس ته يې روښانه کړي؛ او له بلې خوا د افغان ښځو او نجونو پر مخ د هغو پرتو منفي رواجونو په ختمولو کې برخه واخلي، چې د اسلام د اصلي روح سره په تضاد کې دي. اسلام د بشريت په تاريخ کې د لومړي ځل لپاره د ښځو د آزادۍ او کرامت بيرغ اوچت کړی او مسلمانان بايد دغه مخکښ رول اوس هم له لاسه ور نه کړي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

کادري توازن

دا برخه د متوازن انکشاف دوام دی، خو لکه چې وویل شول؛ بشري انکشاف د متوازن انکشاف مرکزي ټکی دی، ځکه غواړو په جلا ډول يې وڅېړو

د کادرونو په مسله کې بايد درې برخې په جدي ډول په پام کې ونيول شي:

۱). د کادرونو په روزلو کې توازن،

۲). د کادرونو په ګمارولو کې توازن او عدالت او

۳). د کار د کادرونو ساتل او د دوی له پوهې، استعداد او توان څخه د هېواد په ګټه کار اخستل.

په زياترو دفترونو کې ګورو، چې د طب پوهنځي فارغان د مامور، سکرټر، ترجمان او نورو اداري برخو د کار کوونکو په توګه کار کوي. د بر ګمتال په بر سر کې چې له کابل څخه يوه تر ټولو لېرې او ګرانه سيمه ده، MD ډاکتر پيدا کېږي؛ دا ښه ده چې د هرې لېرې او نژدې سيمې لپاره ډاکتران ولرو؛ خو په کابل کې زياتره يو اقتصادپوه، تاريخ پوه، ژورنالست او د نورو برخو کارپوهان په ګرانه پيدا کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نورستان یوه کلي ته لاړم. زموږ کوربه خپل ځوان او ښکلی ورور، چې د وزو رمه یې له څر نه راوستې وه، موږ ته راوپېژانده او ویې ویل، چې مولوي صاحب له مدرسې نه په عالي درجه فارغ شوی او پګړی یې تړلې ده؛ کله چې ما وپوښتل چې آیا مولوي صیب د کلي امام دی؟ هغه وویل: نه زموږ په کلي کې پنځوس مولوي صاحبان له مدرسو فارغ او پګړی یې تړلې دي، مشر مولوي صیب امامت کوي او دا نور یې وزګار ناست دي، د خپل کور کارونه کوي.

په تېرو کلونو کې کادرونه د ضرورت او پلان له مخې نه دي روزل شوي؛ بلکې د ورځې د رواج، بیړنۍ اړتیا رفع کولو یا موډ له مخې روزل شوي دي. مثلاً له تېرو شل پنځه ویشتو کالو راپه دېخوا د زیاترو مسلکونو فارغانو ته کار نه پیدا کېده؛ نو ټول ذهین ځوانان طب ته تلل او دا یې دلیل و، چې که دنده نه وه؛ نو په یوه کلي کې خو به یو دوکان او درملتون وچلوي، په همدې منظور له کابل او ننګرهار نه علاوه په پروان، مزارشریف، بدخشان، هرات، پېښور او نورو ځایونو کې طب پوهنځي جوړ شول او دومره فارغان یې وړاندې کړل، چې پخپل مسلک کې د قناعت بخښونکي کار د نه پیدا کېدو له امله بېلابېلو برخو ته مخه کوي. یو بل دلیل دا و چې په ټولنه کې سیاسي اختناق دومره زورور و، چې زیاترو کورنیو کوشش کاوه اولادونه یې داسې څانګې ولولي، چې له سیاست او ټولنیزو مسلو نه لیرې وي.

که ټولنې اړتیاولري او د پرمختګ، انکشاف او خدمتونو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې کولو لپاره منظم پلان موجود وي او د هغه له مخې کادرونه وروزل شي، د هېواد او ولس په ګټه ده.

ځینې مسلکي کادرونه باید له هرې سیمې نه وروزل شي. د مثال په ډول، مور اړتیا لرو، چې لېرې پرتو سیمو ته ښځینه ډاکترانې او قابلې ولېږو، چې د مېندو د مړینو د مخنیوي په کار کې مرسته وکړي. که له هماغې سیمې کادر وروزل شي، همالته کار کولای شي او هلته پاتې کېږي، که نه وي، د ضرورت په ځای کې به د اړین کادر له کمبود سره مخ یو.

په تحصیلي بورسونو کې هم بې عدالتي موجوده ده او هم بې توازني. په تېرو وختونو کې په ځینو داسې څانګو کې متخصصین روزل شوي دي، چې هغه څانګې هېڅ وجود نه لري. اوس هم ځینې خلک په دغسې څانګو کې روزل کېږي. بله ستونزه داده، چې د هېواد له ټولو سیمو او ټولو ټولنیزو ګروپونو نه کادر نه روزل کېږي او دا په راتلونکي کې د بې توازنۍ او حتی د محرومیت او مظلومیت سبب کېږي. دې ډول کمزوریو ځینو هیوادونو ته د ملي امنیت د خرابۍ تر کچې لویې ستونزې زېږولي دي. پکار دی چې افغانان د دې مسلې ټول اړخونه په پام کې ولري او جدي، جامع او عادلانه پلانونه ورته جوړ او پلي کړي.

داسې ښکاري چې دولت په دې برخه کې کوم منظم پلان او ستراتیژي نه لري، چې د هېواد او سیمو د اړتیا له مخې کادري سیاست جوړ کړي.

د نجونو او ښځینه کادرونو روزل خاصه اړتیا ده؛ ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړیوالو تجربو ثبوت کړې ده، که یو سړی تعلیمیافته شي یو نسل او که یوه ښځه تعلیمیافته شي، د یو هیواد او ملت پنځه نسله پر مخ ځي.

د لوړو زده کړو په ځینو چارواکو دا تورونه هم وارد پرې، چې که د هغې سیمې او قام له منځه چې دوی ورپورې تړلي دي، مناسب کاندید نه وي، دوی د نورو سیمو او قامونو محصلین بهرنیو تحصیلي بورسونو ته نه کاندیدوي، که څه هم هغه بورس ضایع شي.

د هغو ولایتونو د کادر نه روزل یو لوی چلنج دی، چې اوس پکې امنیتي حالات خراب دي، دا کار په راتلونکي کې د سیمه ییزې بې عدالتۍ، بې توازنۍ او ټولنیزو محرومیتونو سبب کیږي، چې د هیواد د متوازن انکشاف او دایمي ثبات لوی او ستر ارمانونه له ټکر سره مخامخولای شي.

د تیر کال په کانکورکې له زابل څخه ۵۰ نارینه او لس ښځینه و؛ له کندهار څخه ۵۰۰ نارینه او ۵۰ ښځینه و؛ له پکتیکا څخه یوازې ۸۰ نارینه او یوې ښځینه ګډون کړی په داسې حال کې چې له ننګرهار، کابل، هرات، بلخ، کندز او ځینې نورو ولایتونو څخه په زرګونو کسانو ګډون کړی و. د هغو سیمو اوسېدونکي چې ډیرو کمو فارغانو یې په کانکور ازموینه کې ګډون کړی دی؛ هم دهیوادنورو اوسیدونکو په شان حق لري چې اولادونو ته یې د زده کړې یو شان زمینې برابرې وي.

اوس د هیواد په جنوبي او ختیځو سیمو کې ۴۴۲ ښوونځي د ناامنۍ له کبله تړل شوي او له ۳۶۴ ولسوالیو څخه په ۲۰۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسواليو کې نجونې له نهم ټولګي پورته زده کړې نشي کولی. پنځه میلیونه هغه کوچنیان چې ښوونځیو ته د تللو عمر یې بشپړ کړی ښوونځیو ته نشي تللی او یوولس میلیونه تنه (نږدې نیم نفوس) نالوستی دی. دا یوه انساني او پوهنیزه فاجعه ده، او له بده مرغه په ځانګړو سیمو کې ده، چې د هیواد د نسلونو د متوازنې روزنې مخه نیسي چې د نا متوازن پرمختګ سبب کیږي، او زیان یې ټول هیواد ته رسیږي. زه باور لرم چې د هیواد د ټولو سیمو اوسیدونکي د دې مسلې په باب پوره تشویش لري، او د حل لپاره یې باید مرستې ته حاضر وي.

د دیني مدرسو مسئله هم د پوره غور او څېړنې موضوع ده، چې څومره دیني علماء په کومو ځانګو کې د کومې اندازې د تخصص لرونکي وروزل شي.

د دیني مدرسو هغه فارغان چې وزګار دي، باید د ښوونکو، د ځینو دولتي ادارو کارکوونکو، د ټولنې د روغتیایي کارکوونکو، ټولنیزو هڅونو کارکوونکو او نورو برخو کې تر لږې روزنې وروسته کار کولای شي. په دې سره به دوی هم د کار او دندې خاوندان شي، او هم به ټولنه د دوی له استعداده برخمنه شي.

د زده کړو په ټولو برخو کې تر کمیت زیاته پاملرنه کیفیت ته پکار ده؛ او متاسفانه په تیرو کلونو کې د پوهنې کیفیت ډیر زیات راټیټ شوی دی. باکیفیته زده کړه دا ده چې زده کوونکي د داسې پوهې او مهارت خاوندان کړي، چې د خپل ژوند بیړۍ پرې وچلولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کار د کار اهل ته سپارل هم له راتلونکي پرمختګ او ثبات سره ډیره مرسته کولای شي، او جدي توجه ورته پکار ده. دلته زیاتره دا ستونزه وه او شته چې کار د هغه اهلو ته نه بلکې د واسطې او مصلحتونو له مخې ویشل کیږي، او ځکه د پرمختګ او ثبات پروسه تل ټکنۍ کیږي.

د کار د کادرونو ساتل او تري کار اخستل یوه بله مهمه موضوع ده چې د هیواد د پرمختګ او ثبات لپاره حیاتي ارزښت لري. د یو پوه په وینا (د پوهو، ژمنو او فکرمنو خلکو یو کوچنی ګروپ کولای شي نړۍ بدله کړي، او په تاریخ کې تل داسې شوي دي) خو یا ددې هیواد او ولس تقدیر خراب دی او یا کوم پټ لاس تخریب کوي او موږ ته دغسې د کار خلک نه پریږدي. د سید جمال الدین افغان نه تر اوسه پورې کیسه یو شان ده.: سید جمال الدین افغان کولای شول چې ددې ملت د ستونزو علاج وکړي، خو مغرضینو یې پر ضد هغه پاچا راوپاراوه چې هغه هم د هیواد د پرمختګ سره مینه درلوده. محمود طرزي یې خپل زوم او شاګرد آمان الله خان ته داسې وروښود چې بالاخره هیواد پریښودلو ته یې اړ کړ. مجید زابلی د نادرشاه د بیا بیا غوښتنو نه ورسته افغانستان ته راغی او د خپل شخصي تجارت په قربانولو یې د هیواد د اقتصاد اساسات په داسې حال کې کېښودل، چې ټول دولت ۸۰۰۰ افغانۍ لرلې، خو کله چې د هیواد اقتصاد په وده کې راغی؛ مغرضینو یې پر ضد سردار داود راوپاراوه او سره له دې چې هیڅ معقول دلیل یې د ده پر خلاف پیدا نه شو کړای، خو بیا هم د کار او خدمت دروازې یې پرې بندې کړې. میوندوال هم چا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوښت او ابتکار ته پرې نښود او د محمد موسى شفيق د ابتکار پر خلاف يې چې په دوه کلونو کې يې مملکت د اقتصادي ثبات تر پولې ورساوه، روسان دومره راوپارول، چې مستقيماً يې له پاچا وغوښتل چې دې له کاره گوښه کړي، او چې پاچا يې غوښتنه ونه منله، نو گمان کيږي، چې د ټول نظام د ړنگيدو په بيه ورته تمامه شوه. ډاکتر اشرف غني هم چې له نړۍ يې ۱۳ بيليونه ډالر مرسته راجلب او د هيواد د اقتصادي ودې اساس يې پيل کړ، په دې بهانه چې دې تر نورو وزيرانو په کار ډير حاکم دی او د ده په شته والي کې د هغوی د ودې زمينه نه برابريږي، د خدمت موقع ورنکړل شوه. حال دا چې ډيره پوهه بايد د تقدير او ستاينې سبب شي. د ده په شان نور په لوړه کچه شخصيتونه هم له صحنې لېرې شول. په داسې هيواد کې چې يو د کار سړې په دوربين کې په مشکله پيدا کيږي، د دوی ساتل او ترې مثبت کار اخستل يو لوی ملي مسوليت او ضرورت دی، او بايد ټول زړه خوږي افغانان ورته متوجه وي.

د فارغانو پر کار گومارگومارل هم هغه مسئله ده، چې که له او سه يې غم ونه خوړل شي، د ووزگارانو د يو لوی لښکر د رامنځته کيدو له لارې د نارضايتيو، بې نظميو، ټکرونو او حتى خونړيو انقلابونو سبب کيدای شي.

د نن ورځې معقولې پاليسى گانې د سبا ورځې د دغو ټکرونو مخنيوی کولای شي.

ولې نن دا کار ونه کړو؟

✵✵✵

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ديني او عصري زده کړو مسئله

له ډېرې مودې راهیسې په اسلامي نړۍ کې د ديني او عصري په نوم د زده کړو بېلتون يوه مسئله ده. کله د ديني پوهنو شاګردان عصري زده کړې له دين جدا او يا ورسره په ټکر کې ويني او کله د عصري زده کړو خاوندان د ديني زده کړو پوهان له علم او ساينس نه بې خبره او لېرې بولي.

"په فلسفه، علم او قرآن کې د ايمان سرګذشت" ليکوال، چې يو پوخ ديني عالم او په ساينسي پوهنو او فلسفه کې ژور ليد لري؛ دې نتيجې ته رسېدلی دی، چې عصري علوم هم ديني دي او له دين سره په ټکر کې نه دي او زياتره علمي کشفونو د دين له ښې تشريح او ښه تفسير سره مرسته کړې او په نتيجه کې د دين اشاعت چټک شوی دی. په عظيم الشان قرآن کې څو ځايه راغلي دي، چې عالم او جاهل برابر نه دي. عالمان د بينا او ناپوهان د ړندو حيثيت لري. له خدايه تر ټولو وېرېدونکي کسان د خدای عالم بنده ګان دي.

رسول الله صلی الله عليه وسلم هم د عابدانو له ټولي څخه د عالمانو ټولي ته ورغلی او ويلي يې وو، چې زه د دوی له ډلې يم.

د نوموړي کتاب ليکوال يوې جالبې نتيجې ګيرې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسېدلې دی او وايي، چې د علم ستاينه او صفت په قرآن کريم کې تل په هغو ځايونو کې راغلې دی، چې تر هغه مخکې د الله جل جلاله د قدرتونو او د مخلوقاتو د عظمت او د کايناتو د پراختيا ذکر راغلی وي. نوموړی عالم وايي، چې له همدې معلومه ده، چې د قدرتونو، مخلوقاتو او کايناتو په باب پوهه هماغسې علم دی؛ لکه د ديني مسايلو په باب فقه چې علم دی. علم په دين کې فرض دی او د هر ډول علم يادول فرض دي؛ خو پوښتنه داده، چې آيا په هر مسلمان ټول علوم فرض دي او که يوازې يو يا څو؟

يو افغان عالم، چې په شرعي علومو کې ډوکتورا لري دا مسئله څو ورځې مخکې ډېره ښه روښانه کړه او ويې ويل:

- په دين کې دومره پوهه، چې يو مسلمان پرې حلال و حرام وپېژني او د ورځنيو ديني عباداتو او معاملاتو څرګندوالی زده کړي په هر مسلمان نر او ښځه فرض ده، چې د اخلاص په صورت کې د آجر مستحق هم کېږي.

- په ديني بېلابېلو برخو کې تخصص فرض کفايي دی او په دومره اندازه مسلمانانو ته پکار دی، چې د ټولنې اړتيا پرې پوره شي. که په دې کې اخلاص او د خدای رضا منظور وي؛ نو عالم ته پرې ثواب ورکول کېږي او که نه وي، د نورو عوامو په شان دی، چې د علم زده کړه يې د روزۍ د ګټلو يوه وسيله ده.

- د علم په نورو برخو؛ لکه ډاکټري، انجنيري، فزيک او د ساينس، ټولنيزو علومو او نورو په بېلابېلو برخو کې تخصص هم کفايي فرض دی او په يوه ټولنه کې بايد په دومره شمېر کې ددغو برخو پوهان روزل شوي وي، چې په دغو برخو کې د ټولنې اړتياوې پوره کړي. که دا پوهان هم خپل نيت خالص کړي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خـداى جـل جلالـه رضـا او د بـشريت خـدمت يـې هـدف وي؛ نـو د ثـواب مـستحق دي او کـه نـه وي د عـادي انـسانانو په شـان دي، چې د خپـل معيـشت د تېرولـو لپـاره يـې يـوه رشـته غـوره کـړې او لـه دغې لارې خپله روزي ګټي.

پـه افغانـستان کـې د فعـالو دينـي مدرسـو د نـشت او د متبحـرو علمـاوو د کمـښت لـه املـه زيـاتره افغانـان پـه ګاونـډيو هيـوادونـو کـې د دينـي عالمـانو پـه توګـه روزل کېـږي. د اصـولو لـه مخـې پـه دې کـې بايـد کومـه سـتونزه نـه وي او د ټولـو اسـلامي هيـوادونـو مدرسې بايـد د اسلام دين هر چا تـه پـه سمه توګه ورزده کـړي، خـو پـه عمـل کـې ځينـې هيـوادونـه لـه دې نـه سياسي بهره بـرداري کـوي، او افغـان طالـب علمـانو تـه د افغانـستان د ملـي ګټـو، افغـاني تـاريخ او ځـانګړنو پـه بـاب معلومـات نـه ورکـوي او دوى پـه دغـو برخـو کـې خپلـو مـسوليتونو تـه نـه متوجـه کېـږي. لـه بلـې خـوا بهرنـۍ مدرسـې پـه ډېـر شـمېر کـې د دينـي علمـاو د روزلـو پـه صـورت کـې د دوى د کـار او مـشغوليت فکـر نـه شي کـولاى .دا د افغانـانو دنـده ده چـې لـه ورونـو سـره وروري او حـساب دواړو باندې پوه وي.

د اسلام لـه اصـلي ماهيـت او عـالي تعليمـاتو څخـه د نـاخبرۍ لـه املـه د بـې دينـۍ ، افراطيـت، تفـريط، سـطحي ګرايـۍ، او خرافـاتو سـبب کيـږي، چـې د پـوهنې پـه نـصابونو کـې د دينـي برخـو د زيـاتولو او غنـي کولـو لـه لارې بايـد د دې سـتونزې لارې ولټـول شي. ديني زده کـړې بايـد سـاده، جـامع او پـه دومـره کچـه د تعليمـي موسـسو پـه نـصابونو کـې شـاملې شـي، چـې د دولـسم ټـولګي هـر فـارغ د ديـن لـه اساسـاتو پـه سمه توګـه خبر شـي ، او د قـرآن شـريف

(c) ketabton.com: The Digital Library

تفسير او ترجمه او د حديثونو يوه پوره برخه تر دولسم ټولګي بشپړه شي.

بلـه مسله چې افغـان رهبران بايد ورته ځير وي، په ګاونډيو هيوادونو کې په ديني مدرسو کې د نظامي زده کړو روزنه ده. دا سمه ده چې هر مسلمان بايد جهاد ته تيار وي، خو ښه ده چې زموږ ديني علما په داخل کې وروزل شي، ځکه تر اوسه لا هم ګاونډيان خپلې نظامي چارې د خپلو ملي پولو په حدودو کې د راز په توګه ساتي. د وسلې د استعمال انحصار بايد يوازې له خپلو اکو او ټاکل شوو دولتونو سره وي او افغان دولتونه بايد د اسلامي ارزښتونو سره هيڅکله په ټکر کې نه وي.

د افغانستان ديني عالمان او دولتي او نادولتي اړونده اداري بايد د شريعت په رڼا کې روښانه ستراتيژي جوړه کړي، چې د ديني او عصري په نوم د زده کړو او علومو په منځ کې درز او فاصله له منځه يوسي، ټولو افغانانو ته په دين کې د اړتيا وړ اندازې لومړنيو پوهنو د زده کړې زمينه جوړه کړي.

همدا راز په ديني ښانګو او نورو ساينسي ښانګو کې د تخصص لپاره دومره کادرونه وروزي، چې د ټولنې اړتياوې پوره کړي او فرض عين او فرض کفايي دواړه مراعات شي.

د شمېر او اندازې او بېلابېلو رشتو په برخه کې د علمي کچې لپاره داسې دقيقه پلانګذاري پکار ده، چې د هيڅ برخې فارغ بيا د وزګارتيا او بې سرنوشتۍ له ستونزو سره مخ نه شي او د هغه ځه لپاره چې روزل شوي دي، هغه خدمت سر ته ورسوي، چې د هيواد د ترقۍ او ولس د سوکالۍ سره مرسته او په نتيجه کې د الله جل جلاله رضا تر لاسه کړي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا موږ د ښار او کلي توپیر له منځه وړلای شو؟

په افغانستان کې په سیاسي او ټولنیزو بدلونونو، انقلابونو، جنګ- جګړو او دفاع کې لا هم د کلي رول تر ښار ډېر دی. یو علت یې ممکن دا وي، چې ښار لا ښاري اصول خپل کړي نه دي، چې د کلي مقابله وکړای شي او یا تر دې غوره ځان له کلي پردی نکړي او په ټکر کې ورسره را نه شي، له بلې خوا د کلیو نفوس تر ښارونو څو چنده زیات دی او د کلي خلک د قومونو په تشکل کې د نظامي ټولیو او قطعاتو په شان منظم دي. په افغانستان کې د ۳۵۰۰۰ په خوا وشا کې کلي دي، چې ځانګړې پاملرنې ته اړتیا لري.

په یوه بهرنۍ موسسه کې یوه تن د کارپوه په نوم کار کاوه، دی اصلاً یو مسلکي ځنګلوان و؛ خو دا یوه خبره یې د یوه کارپوه د خبرې په توګه ارزي چې ویل یې: موږ لوید یځوالو دا یوه خبره ستاسو له اسلامي پوهانو نه زده کړې او د ښار او کلي توپیر مو له منځه وړی دی. اوس زموږ په هېواد کې د غره په یوه لوړه څوکه کې پراته کلي ته برېښنا، سرک او د خبرتیاو، پوهاوي او اړیکیو امکانات تللي دي. کلي مو هم روغتیایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدمتونو، پاکو اوبو او د پوهنې امکاناتو ته لاسرسی لري او ښارونه مو هم؛ خو تاسو لا په داسې حال کې یاست، چې ښارونه مو هم بېوزله، وروسته پاتې او چټل دي؛ او هغه لږ څه چې ښارونه لري، په کلیو کې هغه هم نشته. ستاسو په ښارونو کې وچ تقلید، فېشن او ظاهري ځلوبل یو څه شته، د ښار خلک په دغو ظاهري شیانو کې ډوب شي، پاسته، نرم او ارام شي؛ نو د کلیو شخ، شډل او کلک خلک، چې کله موقع پیدا کړي، ښارونه چور او تالان کړي او په دې غوبل کې لړزاند او کمزوري حکومتونه هم ونړېږي او یو څه روزل شوي کادرونه مو یا د مرګ او یا د پردیسۍ مسافر شي.

د وروستیو دېرش کلنو جګړو د تحلیل په اړه یوه افغان لیکوال او سیاستپوه دې نتیجې ته رسېدلی و، چې دا جګړې هم د ښار او کلي له تولنیز توپیر څخه راولاړې شوې وې. دی وایي، چې د مرحوم اعلیحضرت محمد ظاهر شاه په وخت کې به ښاري هلکانو له خپلو کلیوالو ټولګیوالو سره په پوهنتون او لیلیه ښوونځیو کې هیڅ ښه برخورد نه کاوه او "اطرافي" او "صحرایي" به یې ګڼل. ځانونه یې د امریکا او اروپا په سویه ګڼل. په کابل کې هغه وخت هم لکه اوس چې بوش مارکیټ دی، نکسن مارکیټ و او کابلیو نجونو او هلکانو به پکې لیلامي امریکايي لباسونه اخیستل او په ډېر ویاړ به یې اغوستل، او ځان به پرې له نورو لوړ ګاڼه.

کلیوالو د دې په وړاندې دوه ډوله عکس العمل وښود: لومړی ډلې غوښتل، چې دوی هم عصري شي او دا موجود هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له منځه يوسي؛ نو يې په ځان کاني، سنګر، مورچل، جنګي، جدي، زړور، مبارز، اتل، څه او څه نومونه کېښودل او د هغه وخت د موجود نظام د چپه کېدو او د نوي عصري نظام د جوړېدو په تکل کې شول. بلې ډلې دا عکس العمل وښود، چې پخپلو کلکو اسلامي او کليوالو عنعنو پورې ونښلي او د ښار دا هر څه د کفر، بې دينۍ او الحاد په نوم رد کړي.

لومړۍ ډلې کليوالو د شاهي او جمهوري نظامونو تختې ونړولې خو ددې په ځای چې پوه شي، اصلي ځواک په کليو کې دی؛ نو بيا دوی ښاريان شوي و او د خپلو کليوالو سره په ټکر کې شول او د هغوی په وژلو او بمبارولو يې پيل کړی و.

په تېرو وختونو کې د ښار واکمنان لږ هوښيار وو، د کليو ملکان يې په لاس کې اخيستي او په هره دره کې يې يو سيد، روحاني او پير کېنولی و، چې زيړه، شډل او زړور کليوال يې په دې خبره غلي کول، چې پاچا د خدای سيوری او اطاعت يې واجب دی؛ خو چې ځوانو کليوالو د خپلو نورو کليوالو پر ضد، چې د دوی خلاف نظريه يې عملي کول غوښتل، جګړه پيل کړه؛ نو دوی بيا ددغو ملکانو، سيدانو او پيرانو نفوذ هم راکم او حتی پای ته ورساوه. په را وروستيو وختونو کې د کليو د محلي با نفوذه قوتونو په توازن کې بدلون راغی. د ډيورنډ کرښې د دواړو غاړو په ولسونو کې ځينې ځوانان په خليج کې له مزدورۍ راګرځي او تر ځايي ملکانو يې اقتصاد په چټک ډول او چتېږي، حجره، ديره، ميلمه، يار او دوست پيدا کوي او د پخواني مشر؛ مشرتوب چلنجوي. له مدرسو څخه نوي فارغ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي ځوانو مولویانو هم د جادويي مشرتابه خواص پیدا کړي او د نوو مشرانو په ډله کې راغلي دي. پخواني ملکان زیاتره ښارونو ته لېږدېدلي او اولادونه یې تعلیم یافته شوي او دا چې د کلیو د زېږه ژوند په نسبت یې د ښارونو د پاسته ژوند خواص خپل کړي دي، او س عملاً د کلیو مشران نه دي. د جهاد پر مهال د مجاهدینو سرګروپان او قوماندانان هم د کلیو عملي مشران دي، او خبرې او نظر ته یې په درنه سترګه کتل کېږي.

نویو نفوذ ته رسېدلیو مشرانو زیاتره پخواني مشران یا په فزیکي او یا هم د نفوذ له مخې له منځه وړي او میدان یې ځانته خالي کړی دی.

د ښار او کلي جګړه لا روانه او تر منځ یې فاصله موجوده ده، تر څو چې دغه جګړه او فاصله موجوده وي، په دې هیواد کې د تمدن، ثبات او پرمختګ تمه نه ده پکار.

د انقلابي دورې په سیاستونو کې تر ۸۰٪ پورې مشران د کلیو هغه ځوانان دي، چې په ښارونو کې زیاتره په لیلیه ښوونځیو او مدرسو کې زده کړې کړې دي او مشرتوب یې نیولی دی.

کلیو او کلیوالو سیمو ته په سیاست او اقتصادي وده کې خاصه توجه پکار ده، چې د جامع پروګرامونو د جوړېدا او پلي کولو له لارې باید تر سره شي.

✵✵✵

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نفوسو د بې کنټروله زیاتېدو په وړاندې څه پلان لرو؟

افغانستان به په ۲۰۳۰ کال کې د اوسني نفوس دوه چنده (د ۵۰ میلیونو) شاوخوا کې نفوس ولري. د نفوسو د دغه زیاتوالي په وړاندې دقیقې پالیسیانې او علمي او عملي پروګرامونه پکار دي، چې د ولس او دولت په ګډه همکارۍ باید جوړ او پلي شي.

دوه نړیوالو موسسو د افغانستان د راتلونکي نفوس وړاند وینه کړې ده. د ملګرو ملتونو د نفوسو څانګه وایي چې افغانستان به په ۲۰۳۰ کې د ۵۰ میلیونه په شاوخوا کې نفوس ولري؛ خو د امریکا د متحده ایالاتو د نفوسو بیرو بیا وایي، چې دغه شمېره به د ۴۳ میلیونه په خواوشا کې وي.

د ملګرو ملتونو د وړاندوینې اساس د هرې مور پر سر د اولاد زېږولو منځنۍ کچه ده چې په افغانستان کې ۲,۴ ده (یانې هره مور په منځني دول تر شپږو زیات ماشومان زېږوي)، خو د امریکا د نفوسو بیرو بیا د افغانسان د روغتیایي سروې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

رپوټ استناد کوي، چې دغه کچه پکې ۵,۷ ته راښکته شوې ده او ځکه بیرو خوشبینه ښکاري چې په افغانستان کې به د نفوسو هغه سرسام آور زیاتوالی چې په دې وروستیو لسو کلونو کې یې هیڅ بدلون نه کاوه، اوس کنټرول شي. د نفوسو بیرو خوشبینه ښکاري چې د افغان کورنیو سایز به کم او د نفوس وده به په نسبتاً ښه حالت کې شي.

ځینې مستقل شنونکي بیا د بیرو له تحلیل سره په دې دلیل موافق نه دي، چې پورته یاده شوې سروې یوازې په ارامو ولایتونو کې تر سره شوې او د نفوسو چټک زیاتوالی زیاتره په ناآرامو سیمو کې ډېر دی. خو که د نفوسو د بیرو وړاندوینه سمه هم وي، د افغانستان د نفوسو زیاتوالی ډېر زیات دی او له همدا اوسه د داسې پالیسیو او پروګرامونو جوړولو ته اړتیا ده، چې د دغه زیاتېدو چلنجونو ته ځواب ووایي.

اوس افغانستان د نړۍ د ډیرو وروسته پاتې هېوادونو په ډله کې دی او ۴۲٪ خلک یې د فقر تر لیکې لاندې ژوند کوي. افغانستان د مجموعي کورنیو تولیداتو (GDP) له نظره د نړۍ ۱۰۹ هیواد دی او د یو تن پر سر یې دغه کچه ۸۰۰ امریکایي ډالره ده، چې د نړۍ په ۱۹۵ هیوادونو کې ۱۸۴ مقام لري (د ۲۰۰۹ کال اټکل)

په هرو سلو زرو ښځو کې، چې زېږون کوي ۱۲۰۰ خپل خوږ ژوند له لاسه ورکوي او افغانستان په دې برخه کې په آسیا کې لومړی او په نړۍ کې دویم مقام لري او د ماشومانو او نویو زېږېدلیو ماشومانو د مړینو د کچې له مخې هم په لسو ډېرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستونځمنو هېوادونو کې حسابېږي.

د چاپېريال چټلي او د هوا ککړوالی يوه بله لويه ستونزه ده، چې افغانستان ورسره مخ دی او کابل د نړۍ کثيف ترين ښار بلل شوی دی.

افغانستان يو له هغو هېوادونو څخه دی، چې تر ټولو ځوان نفوس لري او ۶۸٪ وګړي يې ځوانان دي، چې ځانګړې چيلنجونه لري. د ۱۵ او ۲۹ کلونو تر منځ ځوانان د هيواد د ټول نفوس نيمايي (۵۰٪) جوړوي، چې دغه ځوانان کار او اشتغال غواړي او د نوو نېکمرغه کورنيو د تشکل هيلې لري. د امريکا په متحده ايالاتو کې دغه نسبت ۲۲٪ دی، خو هغه د ستر اقتصاد لرونکی هيواد هم دغه مسله يوه ستونزه ګڼي او د بيکارانو لښکرې يې هر خوا ګرځي، نو موږ به د دغو ځوانانو ستونزې څنګه حلوو. د بلې خوا په افغانستان کې منځنی عمر ۴۳ دي، چې دا يوه بله ستره ستونزه ده.

له بلې خوا په هيواد کې دولتي او نادولتي زېربناوې نړېدلې او يا ښخې خامې او کمزورې دي او اداري فساد يوه لويه رسوايي ده او ټول موږ ته اخطار راکوي، چې د نفوسو دغه زياتوالي ته کافي تياری نشته او د لويو ټولنيزو او ممکن سياسي ګډوډيو د احتمال وړاندوينه ترې کېږي.

اوس موږ ۱۲۷۰۰ روغتيايي مرکزونه او پوستې لرو، چې د (۲۵ ميليونه) نفوس لپاره کافي نه دي؛ نو په ۲۰۳۰ کال کې د ۵۰ ميليونه کسانو لپاره بايد کم تر کمه ۳۲۰۰۰ روغتيايي مرکزونه او پوستې ولرو، آيا موږ له خپلو عايدانو څخه دغه جوړولای شو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روغتیایي مرکز ډول	۲۰۰۹ (موجود)	د ۲۰۰۹ اړتیا	د ۲۰۳۰ اړتیا	کتنې
اساسي روغتیایي مرکز	۷۸۲	۹۳۸	۱۸۷۷	
جامع روغتیایي مرکز	۳۷۲	۴۴۶	۸۹۳	
د ولسوالۍ روغتیایي مرکز	۶۰	۷۲	۱۴۴	
ولایتي روغتون	۱۰	۱۲	۲۴	
د زون په کچه روغتون	۵	۶	۱۲	
روغتیایي پوسته	۱۱۴۷۰	۱۶۰۰۰	۳۲۰۰۰	
ټول	۱۲۶۹۹	۱۷۴۷۵	۳۴۹۵۰	

اوس ۲۵٪ افغانان پاکو او روغتیایي اوبو ته لاسرسی لري، په ۲۰۳۰ کال کې ۵۰ میلیونو ته موږ د غه اسانتیاوې څنګه برابرولای شو؟

موږ به په ۲۰۳۰ کال کې ۵۰ زره ښوونځیو، ۲۰۰ میلیونو کتابونو، اویو میلیون روزل شویو ښوونکیو او په زرګونو تخنیکي او مسلکي کادرونو ته اړتیا ولرو؛ چې زموږ ۲۵ میلیونه زده کوونکو ته تدریس وکړي. خو آیا موږ په راتلونکو شلو کلونو کې دغو مره ډېره تیاري کولای شو؟ همدا سږ کال د ښوونځي د زده کوونکو په شمېر کې ۲۵۰۰۰۰ تنه زیات شول که خدای رحم وکړي او په افغانستان کې د ښوونځیو سوزول ودرېږي او د نا آرامو سیمو ماشومان هم ښوونځیو ته د تګ فرصت تر لاسه کړي، نو دا اړتیا به لا زیاته شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ۱۳۸۸ نه تر ۱۴۰۸ (۲۰۳۰) پورې د پوهنې د ارقامو بدلون:

کال	۱۳۸۸	۱۳۹۹	۱۴۰۸
زده کوونکي	۷ میلیونه	۱۴ میلیونه	۲۵ میلیونه
ښوونکي	۱۲۱۰۰۰	۴۸۲۰۰۰	یو میلیون
ښوونځي	۱۲۷۰۰	۲۳۵۰۰	۵۰ زره
کتابونه	۳۳ میلیونه	۱۵۵ میلیونه	۲۰۰ میلیونه

د نړۍ په نورمالو هیوادونو کې د هرو ۵۰ کسانو پر سر یو امنیتي کارکوونکي (عسکر، افسر) ته اړتیا ده، که څه هم زموږ جغرافیه او حالات تر دې زیاتو ته اړتیا لري، خو د همدغه معیار له مخې آیا موږ یو میلیون وسله وال ځواکونه ساتلی شو؟

فکر کېږي، چې دومره کمزوری هیواد، له داسې لړزانده اقتصادي- سیاسي نظام سره په هېڅ شان دغه ډول تیاری نشي نیولای. که څه هم دولتونه باید د ښارو ځمکو د آبادولو، د کار مېندنې د پروګرامونو د عملي کولو، د ښارونو او ښارګوټو د جوړولو، د تعلیم د با کیفیته کولو او نورو لارو دې مسلې ته تیار وای.

د نفوسو او پرمختیا د کارپوهانو په اند؛ د کورنۍ تنظیم هغه څه دي، چې ډېرو ستونزو ته ځواب ویلی شي. افغانستان هغه هېواد دی، چې د اولاد زېږونې اندازه (Fertility Rate) یې تر ټولو لوړه (۶،۴) ده. په تېرو کلونو کې په دې اندازه کې کوم پام وړ واضح بدلون نه دی راغلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنګله دېش د نړۍ هغه هېواد دی، چې دا کچه پکې تر ټولو لوړه وه؛ خو اوس یې د کورني تنظیم د بریالي پروګرام پر اساس دا کچه ۲،۴ ته راکوزه کړې ده؛ خو د هېواد د زېږمو په تناسب اوس هم د وګړیو ډېرښت ته ځواب نشي ویلای. ایران په اسلامي هیوادونو، زموږ په ګاونډیانو او مخ پر وده هیوادونو کې یو تر ټولو بریالی هیواد دی، چې د نفوسو د ډیرښت توازن پکې ډېر بریالی دی.

د نفوسو مسئله له پراختیا (انکشاف) سره نیغې اړیکې او بېلابېل بعدونه لري، او په افغانستان کې د نفوسو د ډینامیک په باب کره معلومات کم دي او یا نشته.

سمه سرشمېرنه، چې په افغانستان کې ورته شدیده اړتیا ده، په یوې لانجمنې مسئلې اوښتې ده؛ ځکه تر نیمایي ډېر هېواد کې نا امني ده او که ددغو سیمو د وګړیو سمه شمېرنه ونشي، د منابعو په وېش او سیاسي نماینده ګۍ کې به د دوی په حق کې ستره بې عدالتي وشي، چې راتلونکیو لانجو او ستونزو ته به لار هواره کړي.

د ټولنې د بېلابېلو ګروپونو لپاره انکشافي پلانګذاري مهمه ده، ځوانان، ښځې، بېوزلان، معلولین، د شهداوو وارثین، د بېلابېلو مسلکونو کادرونه په یقیني ډول هله معلومولای او راتلونکي پلانونه ورته جوړولای شو، چې په اوس وخت کې سمه شمېرنه ولرو.

د کورني تنظیم یو پراخ ملي پروګرام پکار دی، چې دولتي او نادولتي ټولنې او ولس پکې لوی مسوولیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دیني علماوو رول په دې برخه کې حیاتي او اساسي دی؛ ځکه دا موضوع مذهبي اړخ هم لري او د افغانستان د علماو فتواوې ډېرې ضرور دي. سره له دې، چې د مصر، هند، پاکستان او ایران علماوو په دې برخه کې روښانه فتواوې صادرې کړې دي او په افغانستان کې هم یو څه کار شوی دی؛ خو د نفوسو د متوازن ډېرښت او د کورني پلان د یوه بریالي پروګرام د تطبیق لپاره په افغانستان کې د دیني علماوو ډېره کلکه همکاري او لارښوونه پکار ده او د دولت او ټولنې له خوا باید چټک، بیړني او عملي ګامونه واخیستل شي.

داسې ښکاري چې افغان دولت لا هم د نفوسو په باب پالیسي نه لري. دا مهمه ده چې دولت د غسې پالیسي ولري، چې پکې د نفوسو د ډېرښت، بېلابېلو ډموګرافیکي ګروپونو، او د دوی هر یوه لپاره د ټولنیزې او اقتصادي ودې د پلانګذارۍ په باب فکر وشي.

همدا راز د دې فکر وشي، چې موږ به په راتلونکو کلونو کې څومره د کار ځواک ته اړتیا ولرو، او څومره هیوادوال به مو نورو ملکونو ته په کار پسې سرګردانه کېږي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا چټکې ښاري کېدنې ته تیاری لرو؟

د نړۍ نیم نفوس (۳,۳ بلیونه) وګړي اوس په ښارونو کې ژوند کوي، چې دا شمېره به په ۲۰۳۰ کال کې پېنځه میلیاردو ته ورسېږي. ښار ته د سېلاب په شان د خلکو بې کنټروله راتګ په شلمه پېړۍ کې اوج ته ورسېد او له ۲۲۰ نه ۲۸۰۰ میلیونو ته لوړ شو. په ۲۰۳۰ کال کې به د پرمختیایي هېوادونو د ښارونو نفوس د ټول ښاري نفوس ۸۰٪ برخه جوړوي.

په افغانستان کې خو لا ایله ۲۰٪ خلک په ښارونو کې اوسېږي؛ خو د مهاجرتونو او بېځایه کېدنو له امله خلکو ته اوس دا زمینه پیدا شوې ده، چې ښارونو ته راشي، چې کابل او ځینې نورو ښارونو ته د ګڼو خلکو د بې پلانه راتګ مسئله دا خبره ثبوتوي.

ښار ته راتګ خلکو ته هیله او امید ښکاري او ښار ته راتلونکي خلک دلته د ښه ژوند، کار، نېکمرغۍ او د اولادونو د زده کړې او کسب و کمال خوبونه ویني.

دا رښتیا هم ده، چې ښار ته راتګ فرصتونو او امکاناتو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راتګ دی؛ خو که د پلان او منظمې ستراتیژۍ له مخې وي، او که نه وي؛ نو ډېرې سترې ستونزې او چیلنجونه ورسره یو ځای شته.

که څه هم دولتونه باید د غریبو خلکو د ښاري کېدو حق پایمال نکړي او په زور او غیر طبیعي ډول یې مخه ونه نیسي؛ خو د لاندې چیلنجونو بې پلانه پرېښودل د راتلونکو احتمالي فاجعو په وړاندې بې تفاوتي او حتی ګناه ده:

- د ښارونو موجوده ځمکه د نویو راتلونکو لپاره کمه او د تراکم، ازدحام او ګڼه ګوڼې سبب کېږي.

- د بې کورۍ ستونزه، چې د ښارونو یوه مزمنه ستونزه ده، له کلیو څخه د نوو خلکو د بې کنټروله راتګ له امله لا تشدید یږي.

- کار او اشتغال هغه مسئله ده، چې هم د ښار موجود خلک او هم نوي راغلي خلک به ورپسې لالهانده ګرځي.

- په مزدحمو، متراکمو او له ګڼې ګوڼې څخه ډکو ښارونو کې ناروغتیاوې او بدمرغۍ زیاتېږي.

- تنګ ښارونه او ګڼ نفوس د بې نقشې او بې پلانه ابادیو سبب کېږي، چې لا ډېرو ستونزو ته لار اواروي.له خیرخانې کوتل نه نیولې تر خواجه رواش او له کمپنۍ نیولې تر سید نورمحمد شاه مېنې د کابل ښار په سمو اوغرونو کې د بې نقشې کورونو جوړېدل د غسې یوه بده بېلګه ده، چې ۸۰٪ کابل ښار یې په بې نقشې ودانیو ډک کړی دی.

- د چاپېریال د چټلۍ او د هوا د ککړتیا سبب کېږي، چې د ناروغیو او ستونزو له زیاتوالي سره مرسته کوي.

- ټولو زړو او نویو ښاریانو ته د باکیفیته او ښو پوهنو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهارتونو زده کول یو له امکانه وتلی کار ګرځي.

- د ښځو او نرو په ټولنیزو اړیکیو کې چټک بدلون هم د ټولنیزو بحرانونو او ټکرونو زمینه جوړولای شي.

- د وزګارتیا، غریبۍ او ناروغۍ له امله په اخلاقو او کلتور کې هم بحران او د معنویت سقوط منځته راځي او په ټولنه کې فقر، بېوزلي او نېستمني لا زیاتېږي او د هیلو او امیدونو په ډیوو پسې راغلي خلک د نهیلي او مایوسۍ له تیارو سره مخ کېږي.

افغانستان په ځانګړي ډول داسې هېواد دی، چې د وګړو ٪۶۸ یې ځوانان دي او ښارونه به یې هم د ځوانو وګړیو ځوان ښارونه وي. دا چې د ځوانانو د کار، پوهنې، روغتیا، ټولنیزو اړیکیو، سلوک او روزنې مسایل ځانګړې توجه او پاملرنه غواړي؛ ددې لپاره زموږ مسوولیتونه لا پراخوي.

په افغانستان کې د چټکې ښارې کېدنې د بدیل په توګه د کوچنیو ښارګوټو جوړول ډیر ګټور او ضروري دي چې عملي هم دي او د تمدن او ثبات پر لور د ملت د تللو سره مرسته کوي. په دغو وړو ښارګوټو کې اوسېدونکې به له یوې خوا اساسي خدمتونو ته په اسانۍ لاسرسی ولري، له بلې خوا به یې له خپلو کلیوالو خپلوانو سره راشه درشه او اړیکې دوام وکړي، چې د دوی د اولادونو د تعلیم یافته کېدو په صورت کې به کلیوال هم وهڅېږي چې په ښارګوټو کې له خپلو خپلوانو سره په دې برخه کې مثبته سیالي وکړي. همدا راز دا به د کلیو د تولیداتو لپاره د لنډو بازارونو په رامنځته کولو کې مرسته وکړي. د ښارګوټو اوسېدونکو ته به معلومات او خبرتیاوې هم په اسانۍ رسېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې توګه به د هېواد دایمي ثبات سره مرسته وشي.

څومره چې فکر کېږي؛ افغانستان نه دې مسئلې ته په جدي نظر کتلي، نه يې ورته تیاری نیولی او په داسې بې پلانۍ کې نه د دغو چیلنجونو د مقابلې توان لري.

په نورو هېوادونو کې دولتونه د ښاریتوب پروګرامونه د بېوزلۍ پای ته رسولو لپاره عملي کېږي او د ښارونو د منظمو پراخولو لپاره منظمې پالیسۍ جوړوي؛ خو زموږ د ښارونو پراختیا په داسې ډول روانه ده، چې د کابل ښکلی ښار اوس د ۸۰٪ بې نقشې ودانیو او د نفوس د انفجاري زیاتوالي له امله د نړۍ کثیف ترین ښار شو، او متاسفانه د ښارونو چټلې یوه داسې لویه ستونزه ده چې د بشریت د راتلونکو تر ټولو سترو ستونزو څخه ده.

د راتلونکو فاجعو مخنیوی په هغو پالیسیو، ستراتیژیو او تصامیمو پورې اړه لري، چې اوس باید ونیول شي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې ملت جوړونه

ملت جوړونه یوه داسې مسله ده، چې ټول ورسره دلچسپي لري، خو په مفاهیمو او پوهېدو کې یې توپیرونه شته دي.

ملت یوې داسې ټولنې ته ویل کېږي چې اوسېدونکي یې د یوې ځانګړې جغرافیې دننه د یو واحد دولت تر کنټرول لاندې په یوه داسې سیاسي ټولنه کې ژوند کوي، چې په ګټو او زیان کې ګډ وي؛ او شریک ارزښتونه ولري او ویې وپالي. په ملت جوړونه کې دولتونه، ؛ ولسونه او خلک سره یو ځای کوي او په داسې ډول ترې یو ملت جوړوي، چې په اوږده موده کې ددغه هیواد د ثبات سبب شي. په ملت جوړونه کې ټولنیزه هماهنګي او اقتصادي وده ډېر مهم ګڼل کېږي.

پخوا یې د ملت متشکله عناصر یوه قومي او نژادي منشه، شریک مذهب، ګډه ژبه، شریک کلتور، واحده جغرافیه او شریک تاریخ ګڼل، چې دا **ټول په یو وخت کې** نه پخوا او نه اوس د نړۍ په ملتونو کې پیدا کېدای شي، خو هر یو یې تر یوه حده رول لري.

که دا ټول عناصر حتمي وي، نو ممکن په نړۍ کې ډېر کم ملتونه موجود وي. د نړۍ له نژدې ۲۰۰ هیوادونو په یو کې هم یوازې یو قام ژوند نه کوي،همدا راز په دغو ۲۰۰ هیوادونو کې یوازې ۱۳ هیوادونه دي، چې یوازې یوه ژبه پکې ویل کېږي او یوازې په یوه کوچني هیواد

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې چې یوه جزیره ده یوازې یو مذهب لري او په نورو ټولو هیوادونو کې تر یوه د زیاتو قومونو او ژبو خلک او د بېلابېلو مذهبونو پیروان ژوند کوي. کلتور، تاریخ او جغرافیه هم د تاریخ په اوږدو کې بدل شوي او حتمي نه ده چې یو ځوک پخوا په کومه جغرافیه کې اوسېدلی، نو اوس دې هم ضرور یو ځای شي، تاریخي پیښې هم بدلېدونکي دي، ځینې وختونه یوه تاریخي پېښه یوه ملت ته حماسه؛ خو عین پېښه ورته بل وخت عار ښکاري. له بلې خوا زیاتره هیوادونه د بېلابېلو کلتورونو له مجموعې نه جوړ شوي دي او کلتوري رنګارنګي د ملت جوړونې په وړاندې نه؛ بلکې په ګټه یې ده. له دې نه معلومېږي، چې د ملت جوړونې جوړونکي عناصر ثابت نه و او نه دي او د هر هیواد د ځانګړو شرایطو، جوړښتونو او مقتضیاتو سره سم ټاکل کېږي.

په یو ځانګړي عنصر پورې ډېر نښتل مشکل نه حلوي، بلکې لا یې زیاتوي. د ملت جوړونې اساسي عناصر اوس زیاتره دادي: یوه واحده جغرافیه کې یو واحد دولت، یوه راټولوونکې ملي عقیده یا ایډیالوژي، او ګډې اقتصادي ګټې.

افغانان ډېر مشترکات لري او باید د مشترکاتو په تقویه کولو پسې وګرځي او. د یو بریالي ملت-دولت (Nation-state) ټینګولو ته چې له پخوا جوړ دی؛ متې راونغاړي. موږ ګډ تاریخ لرو او له زرونو کلونو راهیسې زیاتره د ګډ سرنوشت خاوندان وو. طبیعي جغرافیه مو هم کله تر دې اوسنۍ پراخه او کله همدا ډول شوې، خو د زیاترو تاریخي افتخاراتو مرکز همدا سیمې وې، چې اوس د افغانستان په چوکاټ کې شاملې دي. په افغانستان کې د ورونو تر منځ ځینې ګیلې ګوذارې شته، چې دا طبیعي دي. باید دغو ټولو ته په پوره غور، سړه سینه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسولانه ډول غوړ ونیول شي، او ورته عادلانه او معقولې د اواري لارې ولټول شي.

تر ټولو مهم عنصر چې موږ د یو واحد ملت په شان راټولوي، هغه د اسلام سپیڅلی دین دی، چې کابو ټول افغانان مسلمانان دي. ګډ کلتوري ارزښتونه هم د افغانانو تر منځ مشترک دي، ټول افغانان باناموسه، میلمه پال، د بیوزلو ملګري، زړور او قانع خلک دي. د ژبو رنګارنګي د بشري کلتورونو په باغ کې د ښکلو ګلانو شتوالی دی. مهاجرتونو او په نوو فرصتونو پسې د انسانانو د منډو ترړو په نتیجه کې دا ناممکنه شوې ده چې په یوه خاوره کې دې اوسیدونکي ټول د یوه قام غړي او یا یوې ژبې ویونکي واوسېږي. دا نه ضرور ده او نه ګټوره، چې قومي عنصر ته د تقدس په سترګه وکتل شي او د ځان د شریف او دبل د نه شریف ثابتولو ببولالې تودې شي. انسانان د پیدا ایښت له مخې ټول یوه منشه لري او زموږ په دین کې، خو موږ ټول له بابا آدم نه او بابا آدم له خاورو پیدا شوی دی. انسان ته کرامت ورکړل شوی او په دې کرامت کې کوم محدودیت نه دی ښودل شوی. هغه ښېله خبره ده چې د خدای په وړاندې غوره والی په تقوا کې دی. ددې خبرې ژور مفهوم هم دا راوځي چې د خدای له وېرې د هغه له بنده ګانو سره مینه او د هغوی خدمت وشي. د انساني کرامت عمومیت ته نور بشریت په شلمه پیړۍ کې ورسېد او ایله په ۱۹۴۵ کال کې د ملګرو ملتونو دبشر د حقوقو اعلامیې په لومړۍ ماده کې راغلل چې انسانان په شرافت او کرامت کې مساوي دي. زموږ معنوي ملت جوړونه د ملي هویت او ملي ایډیالوژۍ مسله ده. موږ باید د ملي هویت ټینګولو ته پام وکړو او د اسلام لوړ ارزښتونه، عالي میراثونه له خپلو تاریخي ویاړونو سره یوځای او خپل ملي هویت ژوندی وساتو او پیاوړی یې کړو. موږ ته ضرور ده چې د افغانستان او افغان په نوم ټینګ او راټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

شو او اسلام خپل معنوي هويت وګڼو. ځينې کسان د افغان هويت يوازې په پښتون پورې منحصروي، خو دا کسان يا د ناپوهۍ او يا د غرض له مخې دا کار کوي. د نړۍ په مخ ټول هيوادونه له يوه شي نه خپل نوم اخلي. د امريکا په باب يو نظر دادی چې د يو شخص له نوم نه اخيستل شوی دی او په دغو مره ګڼ نفوسه او ټولنيز ډول مغلق هيواد کې پرې توافق راغلی چې ملي هويت يې امريکايي شي، نو موږ څه ستونزه لرو؟.

موږ نه شو کولای تردې هويت ښه بديل پيدا کړو چې نژدې سل فيصده خلک مو پرې موافق دي. خپل ملي اتلان بايد ونمانځو، هر څوک ملي اتلان لري او نمانځي يې، که څه هم هغه نورو ته اتلان نه وي، خو لا هم بشريت د تکامل دې مرحلې ته نه دی رسېدلی، چې دغسې وياړنې او نمانځنې ونه کړي. دا که سمبوليکې هم وي، خو ملت پرې روحيه اخلي او پرې راټولېږي. د ګډ کلتور مشترکات هم موږ ساتلی او ښه ځلولای شو.

موږ د ملي هويت د ټينګولو لپاره ضرورت لرو چې له نړۍ او خپلو ورونو ګاونډيانو سره هم ځينې پولې او حدود وټاکو او د خپل مستقل تشخص او پېژندنې سرحدونه ورسره معلوم کړو. زموږ ملي اتلان، تاريخي وياړونه او ملي حماسې بايد تر دوی توپير ولري. دا سمه ده چې د سيمې او اسلامي نړۍ په کچه به د نورو هيوادونو سره هم زموږ ځينې مشترکات موجود وي، خو په دې کې به د حمزه شينواري دا وينا خپل لاربښود ګڼو چې که د هيوادونو او ملتونو د يووالي ځنځير جوړېږي، نو بايد زموږ کړۍ پکې معلومه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له نورو څخه د پېژندلو يوه مسله ملي ټرمينالوژي هم کېدای شي. متاسفانه په افغانستان کې ملي ټرمينالوژي په رسمي ډول نه ده تعريف شوې، خو د ولس او خلکو په منځ کې ځينې کليمې شته چې د هغوپر ځای نورې کارول خلک له حيرانتيا سره مخامخوي. دا يوازې ژبنۍ مسله نه ده، ملي هويت پورې هم اړه لري. که تاسو وګورئ، تجارتي کمپنۍ هم د خپلو توليداتو لپاره ځانګړي نومونه ږدي او وايي چې ددوی توليد بايد له نورو څخه توپيرشي. انګرېزان وايي موږ به له امريکايانو سره خپل هر څه شريک کړو، خو خپله انګليسي به ورسره شريکه نه کړو، ددوی په انګليسي کې ډېر لږ توپير دی، خو دوی غواړي، خپل تشخص په ژبه کې هم وساتي. په افغانستان کې يو حساسيت داسې ښودل کېږي، چې ګويا د يوې ژبې ويونکي د خپلې ژبې د برترۍ لپاره دا مسله راولاړوي، خو بنيادي وړانديز دادی، چې ملي ټرمينالوژي کې دې د هرې افغاني ژبې (کم تر کمه د پښتو او افغاني دري) کليمې وي، خو چې د ګاونډيانو سره پرې زموږ مستقله پېژندنه وشي. په افراطي ډول ايراني او نورې کليمې رااخيستل زموږ لپاره کومه ګټه نه لري، خو هويت مو لړزانده کوي.

د ملي وحدت جوړول د عملي برخې بېلابېلو پوهانو په مختلفو ډولونو څېړلي دي او لاندې عناصر ورته لازم ګڼي، لکه:

- د خود اراديت لرونکي يو موثر دولت جوړول.
- د ملي حالاتو او کلتور سره سم د يو خوځند او فعال اقتصاد رغول.
- د سختو ټولنيزو ستونزو حلول.
- د نورو دولتونو سره د راشه درشې په چوکاټ کې خپل هدفونه لاس ته راوړل.
- د چاپيريال او طبيعي زيرمو ښه کنټرول.
- د کلتور د دوام او بدلون تر منځ د توازن ساتل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټر اشرف غني په خپل کتاب (د عادلانه نظام لار) کې په افغانستان کې د ملي هويت او ملت جوړونې پر مخ کې پرتې ستونزې په دې ډول په نښه کړي دي: ۱). مهاجرت، ۲). محروميت، ۳). ژبنۍ ستونزې، ۴). قومي سياست، ۵). د قانون نشتوالی، ۶). د سياسي احزابو نشتوالی او ۷). بې روزګاره ځوانان، او د ملت جوړولو لپاره يې لاندې چوکاټ وړاندې کړی، چې په نهو ستنو ولاړ وي: ۱). اسلام، ۲). اغېزمن دولت، ۳). د پوهنې بنسټيز کول، ۴). اغېزمن نړيوال روابط، ۵). نړيوالې اقتصادي مرستې، ۶). بشري پانګه، ۷). مارکيټ جوړونه، ۸). سيمه ييزه همکاري او ۹). د سيمه ييزې همکارۍ پيش شرط، چې هماغه اغېزمن دولت دی.

ملت جوړونه له بهره بريالۍ نه وي او که ځوک يې تجربه هم کړي، نو تعهد، دوام، د مرستو تضمين او قانونيت يې تل تر پوښتنې لاندې راځي. ملت جوړونه بايد له داخلي نوښتونو نه سرچينه واخلي او د ملت خلک پخپله پخپلو کې د اړيکو په توازن، د منابعو په عادلانه وېش، د سياسي نمايندګۍ په عدالت او د ملي هويت په اصلي مفاهيمو توافق ته ورسېږي.

د امريکا د متحده ايالاتو مرستيال ولسمشر او د هغه وخت سناتور جوبايډن وړانديز کړی و؛ چې د افغانستان او ګاونډيانو په اقتصادي او ټولنيزو اړيکو کې دې بدلون راشي او د افغانستان د بيا آبادۍ لپاره دې د اروپا دبيا آبادۍ (مارشال پلان) ته ورته يو پلان جوړ او عملي شي او په دې هيواد کې دې ملت جوړونه وشي، خو نورو امريکايانو ورته ويل چې افغانانو له روسانو سره جهاد د دې لپاره نه کاوه چې ازاد مارکيټ، دموکراسۍ، ليبراليزم او مډرنيزم ته لار اواره کړي، چې د بايډن او لويديځ لپاره د ملت جوړونې اصلي هدفونه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانان د بهرنیانو مرستو ته اړ دي، خو د ملت جوړولو فرموله باید پخپله جوړه کړي. زموږ ملت جوړونه باید افغاني او اسلامي وي او اساسي چوکاټ یې زموږ له خپلو فکرونو او مغزونو راوتو کېږي.

تر جګړې وروسته هیوادونو کې د ملت جوړونې په پروسه کې د باکیفیته پوهنې او صنعتي علومو رواجول دوه برخې دي، چې ملت جوړونه چټکوي، دې تجربې په جاپان او جرمني کې برې ښودلې دی. البته د جاپان او جرمني په پېښو کې د دوی ایډیالوژیو هم ماته خوړلې وه، خو په افغانستان کې د دولت مخالفین اوس هم ځان د غازي یا شهید په نامه یادوي، چې د دوی د موجودیت واقعیت په پام کې نیول پکار دي. د ملت جوړولو لپاره د ملي اردو او ملي پوځ لرل حتمي دي، **خو څوک به دې پوځ ته انګېزه ورکړي او کوم پوځ چې د جګړې او دفاع لپاره انګېزه ونه لري، د یو ملت او هېواد ساتنه نه شي کولای،** او ملت جوړونه هم ټکنې کوي.

اوس د پخوانیو تنګو چوکاټونو پر ځای ملت-دولتونه جوړېږي او هغه ملتونه پیاوړي وي، چې ټولنیزې-اقتصادي زېربناوې یې پیاوړې وي.

افغانان کولای شي په ډېرو اساسي مشترکاتو راټول او خپل ملي هویت پیاوړی او د ملت جوړولو پروسه چټکه کړي. لوی مشترکات په دې ډول دي:

۱ - اسلام: تر ټولو پیاوړی فکتور دی، چې له بادغیسه تر کونړه او له بدخشانه تر هلمنده ټول افغانان د ورورۍ په یوه ټینګ مزي تړي. نژدې ټول افغانان مسلمانان دي او اسلام د اعتدال، زغم او پوهاوي، مرستې، تعاون او مرستې د پیاوړیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنسټونو پر اساس دغه ملت واحد ساتلی شي.

۲ - ګډ تاريخ او ګډه جغرافيه: نن دفعتاً افغانستان ګڼ قوميز نشو. له زرګونو کلونو را په دېخوا مونږ په دې خاوره کې اوسېږو او په ګډه مو د خوښۍ او ستونزو وختونه سره تېر کړي دي. وروستيو مهاجرتونو وښودله، چې هر افغان تر بل هر ځای په خپل کور افغانستان کې ډېر واکدار، باعزته او کوربه دی او هېڅکله په ګاونډيو، تش په نامه ورونو او د نورو نړۍ په "بشردوستو" هېوادونو کې کوربه نه دی.

۳ - ټولنيز عدالت: د ټولنيز عدالت تامين هغه اوبه دي، چې د ملت باغ خړوبوي او د بوټو اوميوو د ودې او پياوړتيا سبب کېږي يې. که د انکشافي منابعو په وېش کې د مساوات او عدالت مراعات وشي او په سياسي نمايندګۍ کې د هر افغان مساوي حق تضمين او عملي شي، د ملي هويت او ملت جوړونې يون غښتلی او چټکوي.

۴ - فرصتونه: هر افغان ته بايد د مساوي فرصتونو داسې زمينې جوړې شي، چې ځان د افغانستان اصلي، حقيقي او د مساوي حقوقو او مساوي وجايبو او مکلفيتونو لرونکی غړی وګڼي؛ او په دې ډاډه کړای شي، چې له يو عادي پوست نه تر ولسمشر کېدو پورې هر مقام ته د رسېدو معقولې او قانوني لارې ورته خلاصې دي. هر افغان ته بايد خپل وروستني پوټينشنل ته د رسېدو زمينې خلاصې پرېښودلې شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ - متــوازن انکـــشاف او د اقتــصادي ودې زمينـــې: سـيمې او ولايتونـه دې داسې گـروپ بنـدي شـي، چـې مـستحق تـرين، مـستحق او نسبتاً پـر مختللي معلوم شي او تـر هغـه وروسـته دې انکشافي پلانونـه پـه دې ډول جـوړ شـي، چـې د لومړيتوبونـو تـر تـاکلو او تـر ټولـو مـستحق تـه تـر ټولـو لومړی اصـل پـه پـام کـې ونيـول شـي. همـدا راز پـه هـر کـار کـې بايد د ملت عمومي مصلحت او عمومي ملي پراختيا په نظر کې وي.

۶ - کلتوري وده او پوهنه: د ټولو ژبو معقولې، متوازنې او عملي ودې ته دې پام وشي. ټولې دې د افغان گډ کلتوري ميراث او د ټول بشريت د کلتوري پانگې د يوې برخې په توگه درنې وگڼل شي. د ټولو افغانانو مثبت رواجونه دې تقويه او له منفي هغو سره دې مبارزه وشي. ښوونه او روزنه دې عامه، با کيفيته او حاصل ناکه شي او په افغان نسلونو کې دې ملي هويت، د ملت له لوړو گټو سره مينه، د تاريخي وياړونو او تاريخي اتلانو درناوی، د ټول بشريت پر وړاندې مسووليت او د زغم او پوهاوي فرهنگ او د اسلام او مسلمانانو پر وړاندې د همدردۍ او ورورۍ فرهنگ وروزي. که هر افغان په دې هېواد کې ځان د مساوي حيثيت، مساوي حقوقو خاوند وگڼي او پوه شي، چې تر ټولو لوړ مقام او خپل وروستني پوټينشل ته رسېږي؛ نو خپل ملي وجايب او مسووليتونه به درک او د ملي هويت او ملت جوړونې پروسه به گړندۍ او پياوړې شي . د گډ ملي فرهنگ د تقويې لپاره يوه جامع ستراتيژي پکار ده، چې واحد تعليمي سيستم پکې ډير مهم رول لوبولای شي.

۷. **گډ کلتور** : افغانان زيات کلتوري ارزښتونه لري، چې دغه ارزښتونه له شمال نه تر جنوبه او له ختيځ نه تر لويديځه يو شان پالل کېږي او مراعاتېږي.

لنډيز:

(c) ketabton.com: The Digital Library

١ د ملت جوړونې پخواني مفهوم اوس تغير ميندلى او د وينې، ژبې، دولت او خاورې يا جغرافيې ټول عناصر په يو ځل په ځان کې نه شي راټايولاى.

۲. اوس ملت د ولسونو هغې کتلې ته وايي چې په يوه سياسي جغرافيه کې د يوه واحد دولت تر سيوري لاندې په خوښه او رضا د ټولنيزو قرادادونو په چوکات کې په يوه سياسي ټولنه کې ژوند تېروي، مساوي فرصتونه ورته برابر او مساوي مسوليتونه ولري.

۳. دا ممکنه نه ده چې د يو هيواد ټول وګړي همدا اوس په فزيکي ډول د يو مور و پلار اولاد شي، خو په معنوي ډول ټول انسانان سره ورونه کېداى شي او ځکه د انساني ورورولئ خبرې په غوږونو ډېرې خوږې لګي او بايد زموږ د ژبې لومړنۍ خبرې وي.

۴. د نړۍ نژدې ټول ملتونه له متعددو نژادي منشولرونکې، د بېلابېلو مذهبونو له پيروانو او د بېلابېلو ژبو له ويونکو جوړ شوي او داسې ملتونه به په استثنايي ډول کم او يا هيڅ نه وي چې يوه نژادي منشه، يو مذهب او يوه ژبه ولري، خو دا واقعيت تر اوسه په بشريت حاکم دى چې لا هم د انسانانو د افرادو، ټولنيزو ګروپونو او سيمو تر منځ د انکشافي منابعو او سياسي واک په وېش کې ځينې بې عدالتۍ رامنځته کېږي او دا بايد اصلاح شي.

۵. انساني نسل لا تر اوسه د تکامل دې مرحلې ته نه دى رسېدلى چې ملي او جغرافيوي پولې په پام کې ونه نيسي، څو د نړۍ د هر ګوټ انسانان په آزاد ډول هر ځاى او هر هيواد ته لاړ شي او د ښه ژوند فرصتونه ولټوي. نو ځکه لا تر اوسه ملي پولې، ملي ګټې، ملي هويت، ملي حاکميت او ملي تړونونه موجود دي او انسانان يې په جدي ډول په پام کې نيسي.

۶. افغانان د يو ملت په توګه د ګډ ژوند لپاره کافي مشترکات لري، چې بايد دغه مشترکات پياوړي او د افتراق او نفاق سببونه تشخيص او ځېلې يې وچې کړي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

جان هیپلر

له تشدد نه ډکې لانجې، د لانجو مخنیوی او ملت جوړونه

ژباړه، لنډون او تعدیل

د شرق او غرب تر منځ تر سړې جګړې وروسته ډیرې سختې سیمه ایزې لانجې را منځته شوې، چې له پخواني شوروي څخه آزادو شوي او ځینې نورو هیوادونه پکې راښکیل شول. په دې لړ کې د عراق، کوسووا، سومالیا، بوسنیا، روندا، بروندي، کانګو، سوډان، یوګوسلاویا، لیبریا او نوروهیوادنو لانجې یادولای شو. افغانستان هم یو له دغو هیوادونو څخه دی، چې اساسا د افغانسان جګړه د شرق بلاک د له منځه وړلو سبب شوه. په زیاتره هیوادونو کې تر جګړې وروسته دغو ستونزو ورو ورو داخلي فکتورونه هم ومیندل او د کلتورونو او تمدنونو د ټکر په ځای پکي قومي او سیمه ایز فکتورونه او د ناکامو دولتونو رول مهم شول. همدا سبب شو چې ملت جوړونه ضروري وبلل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نوییمو کلونو کې ملت جوړونې هم په علمي او هم سیاسي محافلو کې منبنت پیدا کړ، او د دولتونو د پاشلو او ټولنو د ټوټه کیدلو د مخنیوي لپاره لازمه وګڼل شوه، ځکه دغه دوامداره او نه حلیدونکې لانجې، د اقتصاد او بنسټونو د ویجاړتیا، سیمه ایزې بې ثباتۍ او حتی نړیوالو زیانونو سبب کیدای شي. ملت جوړونه د نظامي حل د ښه بدیل په توګه په ځانګړي ډول تر لانجو وروسته ملکونو کې یوه شدیده اړتیا ده، چې ثبات او انکشاف ته لار هواروي.

ملت جوړونه په هر صورت نه آسانه ده او نه بې له ستونزو. له بهر نه د نورو لپاره ملت جوړونه زیاتره له بیلابیلو نتیجو سره مله او زیاتره نهیلي کوونکي وي. په بهرنیو لوبغاړو تل شک موجود وي چې څومره ژمن دي، څومره موده پاتې کیږي، او څومره منابع اړو هیوادونو ته ورکولای شي؟ بهرنۍ ملت جوړونه زیاتره بهرني لوبغاړي په کورنیو لانجو کې ښکیلوي، او د قانونیت ستونزه هم راولاړوي.

د ملت جوړونې زوړ مفهوم زیاتره د قوم پر بنسټ ملت جوړونه ده، چې دا مفهوم کله را څرګند او کله پټیږي. په ۱۹۵۰ او ۱۹۶۰ مو کلونو کې د ملت جوړونې مسله د بهرنۍ پالیسۍ جوړولو او انکشاف لپاره یو مهم مفهوم و، او د مډرنیزم او موډ وفیشن یو لغت و، مخ پر ودې هیوادونو ته یې له قبیلویت او دودیزوالۍ څخه د لویدیځ د ماډل پرلور د تللو هیله ورکوله، چې عنعنوي ټولنې به په ملت-دولت بدلې شي.

نشنلیتي او ملت-دولت بنسټیزې کټه ګورۍ وې چې په دغو کلونو کې اقتصادي او سیاسي انکشاف یوازې په همدې حالت کې ښه ګڼل کیده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملت جوړونه او اقتصادي انکشاف غبر ګوني هدفونه دي، چې ډيرې دندې، ستونزې او چلنجونه يې يو شان دي اود پاليسو او کړنو يوه هماهنګي غواړي.

اقتصادي انکشاف معمولا د بازار او مارکيټ اقتصاد ته، او سياسي انکشاف ملت جوړونې (ملت-دولت) ته ويل کيږي، چې د دواړو مجوعه مډرنيزاشن جوړوي.

د اتول مفاهيم دريمې نړۍ ته د اروپا د تجربو وړل دي، خو غربي ملت جوړونې هم کله کله د شرق نه ځينې شيان اخستي دي. ملت جوړونه د ۵۰ مو کلونو کې د سوسياليزم په وړاندې د اروپا يو دفاعي سيستم او همدا راز د ليبراليزم پر ضد يو حرکت و.

۳۰ کاله مخکې ملت جوړونه يوه تر استعمار وروسته پديده وه چې نوو ازادو شوو ملکونو د ډيرو پرمختللو ملتونو د موسساتو، زيربناو، اقتصاد، او ټولنيز نظم د راخپلولو يو د ډيرې زياتی ليوالتيا پروګرام په توګه ګڼله او ستراتيژيک او مسابقوي شي و، چې کله کله د امريکا او شوروي تر منځ د سوړ جنګ يوه برخه وه.

ملت جوړونه د ټولنيز-سياسي انکشاف يوه پروسه ده، چې معمولا په اوږده موده کې رامنځ ته کيږي، پخپلو کې په سستو مزو تړلې ټولنې سره ټينګوي، او يوه شريکه ټولنه (ملت-دولت) جوړوي، چې دا ټولنه سياسي، اقتصادي او کلتوري تحرکات را منځته کوي. دا ګرانه ده چې دغسې ملت جوړونه پخپله جوړه شي، او کيدای شي ډير متفاوت ابعاد لکه اقتصادي ادغام، کلتوري ادغام، سياسي تمرکز، بيروکراتيک کنټرول، د نظامي چارو واحده سوق و اداره، د ګډو ګټو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مفهوم ایجاد، ډموکراتیزایشن، او د ګډ سیټیزنشیپ ایجاداو د اتنیک ټکر مخنیوی په ځان کې راونغاړي.

هم په اروپا او هم په دریمه نړۍ کې د ملت جوړونې سوله ایزې او خونړي پروسې دواړه تجربه شوې دي. په دې پروسو کې اقتصادي، سیاسي، او کلتوري انکشاف یو ځای کیږي، او په مشکله ممکنه ده، چې د انفرادي لوبغاړو له لوري د ستراتیژیکو پریکړواو فعال سیاست د یو ځای کولو له لارې له هر څه نه د ځان لپاره کار واخلي.

ملت جوړونه کیدای شي یو سیاسي هدف او یا د سیاسي هدف لپاره یوه ستراتیژي وي. چې داخلي یا بهرني لوبغاړي غواړي چې د یو ملت-دولت تر سیوري لاندې یو سیاسي او ټولنیز سیستم را منځته کړي، چې د دوی ګټې وساتي او د پخوانیو لارو چارو نه ډیر موثر او فعال وي، چې خپل قوت پرې زیات او مخالفین پرې کمزوري کړي.

د ملت جوړونې اجزا :

د بریالي ملت جوړونې اجزا په زیاتره حالاتو کې یو له بل سره اړیکې لري: وحدت راوړونکې او هڅونکې مفکوره او عقیده، د ټولنې ادغام او د دولت موثره دستګاه.

یوه وحدت راوړونکې عقیده په ښه ډول ټولنې یوه له بلې سره مدغموي، چې د سیاسي او ټولنیز تحرک سبب کیږي. نشنلیزم چې د قام پر بنسټ د ملتونو د جوړولو مسله تر نظر لاندې لري، له نورو قامونو او ملتونو نه ملت بیلوي، چې دا یوه زړه مفکوزه ده او تر څو چې جلا قامي هویتونه او د جلا هویتونو دعوې موجودې وي، ددې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مانا لري، چې یا ملت نه دی جوړ شوی او یا یې جوړښت بیرته وران او زیانمن شوی دی.

د ملت جوړولو یو مهم جز د یوې فعالې حکومتي دستګاه موجودیت دی، چې په سم ډول خپله خاوره کنټرول کړي. ددې لومړنی شرط دا دی چې وښایي؛ ټولنې په یوه سیاسي ټولنه کې شاملې دي چې په دې حال کې دولت د یوې سیاسي ادارې په شکل را منځته کیږي، چې کولای شي موثر کار وکړي او له خپلو وړتیاوو خبر وي. دولت جوړول د ملت جوړولو اساسي کلي ده، چې د عملي وړتیاوو یوه محدوده یا range ولري، لکه د دولتي دستګاه لپاره مالي سیستم جوړول، د منظم امنیتي او قانوني سیستم شته والی، او یوه اداري فعاله دستګاه چې د هیواد په هره برخه کې موثره او منل شوې وي. دولت وفادار پرسونل ته اړتیا لري، چې د ابتدایي ټولنو، قامونو، او مذهبي ګروپونو له مخې نه پیژندل کیږي، بلکې د دولت او ملت له نوم نه ځان معرفي کوي. دولتي دستګاه باید د هیواد په ټوله برخه کې د قوې د استعمال انحصار په لاس کې ولري چې د اوږدې مودې لپاره بریالی وي.

بریالی ملت جوړونه د درې پخپلو کې پیچلو برخو له مثلث نه جوړه شوې ده: دولت جوړونه، ټولنیز یو ځای کیدل او عقیدوي قانونیت. ځینې برخې، لکه زیربنا نسبتا په اسانۍ سره له بهر نه راتلای شي، خو نورې یې ډیرې ګرانې او حتی ناممکنې دي، چې له بهر نه راوړل شي، لکه په ځانګړې ډول د عقیدو په برخه کې. بهرني لوبغاړي ملت جوړونه اسانولی یا ګرانولی شي، خو په مطلق ډول یې نه مخه نیولای شي او نه یې پوره راوار دولای شي. په دې برخه کې داخلي فکتور اساسي دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملت

ملت جوړونه او ټولنیزه هځونه

د ملت جوړونې اساسي اجزا ملت-دولت، د ټولنیزې هځونې ډېره لوړه پیمانه او سیاسي ادغام دي. دولت د ارزښت له مخې د ملت جوړونې مرکزي ټکی نه دی، خو یو مهمترین جز یې ضرور دی، چې د نورو برخو د خوځښت لپاره هم مهم دی. د جرمني رومانتیسزم له زمانې را پدیخوا چې ویل به یې ملت له پخوا موجود وي او باید موجود وي، خو یوازې دولت دې جوړ شي، د مقابل لوري په نظر په زیاتره برخو کې یوه پیچلې او حتی د دغې نظریې په ضد نظریه راوتې ده. حتمي نه ده چې ملت دې له لومړي سره موجود وي، بلکې د نورو ډېرو ټولنیزو پدیدو په شان په ګرانه او ناهمګونه پروسه کې را جوړېږي او شکل نیسي. په زیاتره حالاتو کې دولتونه موجود وي، خو اتباع یې دملت په یوه واحد لوښي کې نه وي حل شوي، دا خبره حتی په اروپایي هیوادونو لکه فرانسه او انګلستان کې هم دغسې وه، چې ملت دا اوږدو تاریخي پروسو په نتیجه کې له بیلابیلو ټولنیزو ګروپونو نه په دې ډول جوړ شو چې محلي قوتونه یې کم کړل، قوانین، لوایح او ټولنیزې اړیکې یې ښې تنظیم کړې، یو واحد کال یې غوره کړ، د مذهبي اتحاد پر لوړ لاړل، ښوونه یې واحده او عامه کړه او شریک پوځ یې رامنځته کړ. پخوانۍ پادشاهۍ هم زیاتره د قوم او ژبې پر بنسټ نه وې، بلکې زیاتره پکې مذهبي او نظامي اړخونه پیاوړي وو.

په زیاترو ګڼ قومي ملتونو کې ملت جوړونه او ټولنیز ادغام دولتونو پخپله پیل کړی دی. او ځینې میتودونه یې کارولي دي، لکه په اقتصادي برخو کې د موادو، پیسو، کار ګمارنې، عامه خدماتو او اقتصادي پروژو تطبیق، په کلتوري برخه کې د ژبې مسله، د مذهب په باب پالیسۍ او د پوهنیز سیستم اصلاح، د نظامي قواوو تنظیم او د خارجي پالیسیو متوازن کول پکې شامل وو. زیاتر د ملت جوړونې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروسې له پاسه نه لاندې خوا ته د دولتونو له خوا عملي کیږي، خو بریالی یې هغه دي چې د ټولنې له منځه راولاړې شي. خو د ټولنو خوځښت پکې په هر حال کې ضرور دی.

په ملت جوړونه کې د یوځو محدودو کسانو پر ځای د ټولنې ډیر زیات کسان په سیاست کې شاملیږي او قدرت او سیاست د یو ځو کسانو او کورنیو له انحصاره وځي. خو کله کله د ملت په نوم له قدرت نه ناوړه ګټه هم اخستل کیږي او تر فیوډالیزم هم ډیر استثمار رامنځ ته کوي. ملت جوړونه د ولسواکۍ پر لور یو ګام دی. په ملت جوړونه کې د ملت ټولو غړو ته د سیاسي موجوداتو په سترګه کتل کیږي، دولسونو او دولت تر منځ د لا ښو اړیکو لپاره د سواد کچه او د رسنیو فعالیت ډیره مهمه برخه لري.

په هغو ټولنو کې چې د ژبو، اتنیکي ګروپونو او مذهبونو تنوع وي، نو د واحد سیټیزنشیپ لپاره د ټولنیز عدالت اصل مهم دی. د سیاست د قومي کولو، ژبې ته د تفوق د ځو او د ځانګړي مذهبي ګروپ برتري ستونزه نه حلوي، بلکې پر ځای یې د واحد تابعیت، ټولنیز عدالت او د منابعو او خدماتو عادلانه ویش مرسته کوي، چې یو واحد او پیاوړی ملت جوړ کړي.

د ملت جوړولو هره پروسه زاړه ټولنیز او سیاسي سیستمونه په نوو بدلوي یا یې اصلاح کوي، او ځکه د واک له نوي ویش سره ملګری وي. ملت جوړونه په سیاسي، اقتصادي او کلتوري برخو کې ځینې بایلونکي او ګټونکي لري، چې معمولاً هغه کسان چې پخوا یې اضافي امتیازونه لرل او اوس د ټولنیز عدالت د ایجاباتو له مخې هغو ته دوام نه شي ورکولای، ورسره مخالفت کوي.
د سیمه ایزو واکدارانو مسله یوه ستره ستونزه ده. که دوی د سیمه ایزو قواوو په تشکیل کې داسې ځای کړل شي چې عمومي هیوادنیو ګټو ته وفادار شي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښه ده، خو که د قام او مذهب پر بنسټ د نازغمې پر لور کار ته دوام ورکړي، نو د ملت جوړونې په وړاندې د سیاسي، اقتصادي او کلتوري ستونزو سربیره نورې ستونزې هم زیږوي .

ملت جوړونه د لانجو د مخنیوي، او د ستونزو په حل کې تر جګړو وروسته پالیسو لپاره ضرور ګڼل کیږي، خو عمومي میکانیزم، تجربې، او ستونزې یې باید په پام کې ونیول شي. دا ښکاره ده چې فعال، موثر او باثباته ملت- دولت تر بې ثباته، شړیدلې او ناکام دولت نه خپلو خلکو ته ښه امنیت او خدمتونه او د ټولنیزې او اقتصادي ودې زمینې برابرولای شي. دا کوم له بهر نه د جوړ شوي فرمول په توګه د هر ځای او هر ملت لپاره یو شان نه شي کیدای، بلکې باید سیمه ایز او د هر ملک ځانګړې شرایط پکې په پام کې ونیول شي.

ملت جوړونه د ملي اردو او پوځ له جوړولو پرته ګرانه ده، دا د سوله ساتنې د ماموریت په شان کومه ساده خبره نه ده،بلکې د ټولنې د خورو ورو شوو ګروپونو بیرته رایوځای کول او په شریکو ارزښتونو او ارمانونو یې راټولول او راضي کول او بیا ددوی د سر، مال او ناموس د ساتلو ډاډ ورکول دي.

له بهر نه ملت جوړونه کیدای شي د امپریالستي پلانونو برخه او رنګین دامونه وي، باید له داخل نه د ملت د باخبره قشرونو او د ټولنې د فعالو ګروپونو او وګړو د کار او زیار له لارې د یو فعال او قانونمند دولت په چوکاټ کې یوه عادلانه ټولنه جوړه شي، چې ملت جوړونه یوه ملي، داخلي او ازاده پروسه شي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا دلته د حکومت یوازې یوماډل بریالی دی؟

د بېلابېلو **وسله والو** قوتونو ترمنځ دایمي جوړښت او روغه او ایتلاف منځته نه راځي.

د افغانستان د تاریخ په زیاترو برخو کې، چې ولس د بهرنیو یرغلګرو پر ضد جنګېدلی، د یرغلګرو تر ماتې وروسته یو نظامي قوت پر نورو د غلبې له لارې سوله او ټیکاو منځته راوړی او که نه نو په هېواد کې کورنیو جګړو دوام کړی دی. د انګرېزانو تر دویم یرغل وروسته امیر عبدالرحمن سره له دې، چې نیم افغانستان یې له ځان سره ونشو ساتلای؛ خو په پاتې افغانستان کې یې ثبات او سوله ټینګ کړل او د "پولادي امیر" لقب یې وګاټه.

ده به ویل، چې دا ملت زمریان دي او پاچا یې باید تر زمریانو زړور وي.

هغه د انګرېز پر ضد د جهاد زیاتره مشران یا د توري په زور او یا د سیاست له لارې له صحنې لیرې کړل؛ ټول یې وپوهول، چې په ځنګل کې یو زمری ځایېږي او په حکومت کې یو امیر. کله، چې یو امیر وي نو پاتې نور ټول باید رعیت او تابع شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله، چې به ترې پوښتنه وشوه، چې تا خو د جهاد ټول ملګري له منځه یووړل، د ده ځواب داو، چې دا زه له منځه نه وړم؛ نظام یې له منځه وړي. نظام څرخ دی او اوچت سرونه پرېکوي، ټول دې سرونه ښکته او رعیت دې شي، که نه وي د نظام له څرخ سره مخامخېږي. هغه داسې رعب واچاوه، چې د کلکې ارادې لرونکي خپل وفادار ملګري یې هم په کراره پرېښبودل. ده په دې توګه محلي ځواکونه او بې مسوولیته غله او ډاکوان کرار په ځای کېنول.

نادرشاه او سردار هاشم خان که څه هم له وسله والو قوتونو سره په ایتلاف کې نه و راغلي؛ خو د امان الله خان په وخت کې نفوذ ته رسېدلي ملکي متنفذین یې هم تر تیغه تېر کړل او د امیر عبدالرحمن ماډل یې قایم کړ، چې یو پکې بادشاه او نور رعیت وي. ددې دوا رو تشدد ددې باعث شو، چې ترې راتلونکی دوه نور واکمنان هم نسبتاً سوله ییزه واکمني وچلوي؛ خو د ټولنو د ودې طبیعي قانون دی، چې واکمنان هم یو وخت نرمېږي او په ټولنو کې نوي زیږه او نوي اتل مزاجه خلک سر راپورته کوي.

حفیظ الله آمین هم د خپلو مخالفینو او هم د خپلو ګوندي ملګرو د له منځه وړلو له لارې دا هڅه وکړه، چې په یوازې سر پاتې شي او نور ولس یې رعیت شي، خو نتیجه یې ورنکړه. تر هغه وروسته لا خطرناک انقلابونه او بحرانونه راغلل او د روس یرغل هم پکې پېښ او مات هم شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روس تر ماتې وروسته حالاتو لپاره فکر کېږي چې د مجاهدینو له ډېرو ډلو څخه کم تر کمه د دوه ډلو مشرانو په ځانګړي ډول ځان تیار اوه، چې د امیر عبدالرحمن رول ولوبوي؛ نور مجاهدین او وسله وال قوتونه یا په خوښه او یا زور بې وسلې او د خپلې مشرۍ لاندې تینګ نظام جوړ کړي. له دوی څخه یو یې له نړۍ سره په ټکر کې راغی او بل له نړۍ سره یو څه جوړ جاړي او سازش ته ورسېد؛ خو ویې نشو کولای د کابل تر نیولو وروسته افغانستان با ثباته او ټول حریفان د خپلې مشرۍ منلو ته اړ کړي او ځکه خو هېواد په کورنۍ جګړه کې کېووت. طالبان راپورته شول او د امیر عبدالرحمن خان رول یې ولوباوه او نژدې وو، چې ټول هېواد پخپله ولکه کې راولي؛ خو دوی هم له نړۍ سره په ټکر کې شول. نړیوالو د بېلابېلو غیر متجانسو ډلو کسان، چې جلا فکرونه، جلا وفاداري او جلا مفکورې لري د حامد کرزي تر مشرۍ لاندې په یوه حکومت کې راټول کړل، خو متاسفانه د دې حکومت زیاتره غړي نه کوم تعهد لري، نه کومه ستراتیژي او نه کوم د اشتراک ګډ ټکی. دوی ټول مسوولیت په یوه شخص وراچوي، نو ځکه د نړیوالو له حضور سره- سره ورځ تر ورځې امنیت خراب شو، دولت له داخله فاسد شو، د مخدره توکیو مافیا پراخه؛ او له کنترولـه وتلی بحران رامنځته شو.

اوس دا نظریه راپیدا کېږي، چې یو کوچنی او وروسته پاتې افغانستان یوازې د یو امیر او یو رعیت ظرفیت لري او د بېلابېلو نظریو او په ځانګړي ډول د وسلوالو ګروپونو زغملو ته تیار نه دی. ځینې مفکرین هم وایي، چې یو عادل ډیکتاتور ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړتیا ده، چې نظامي قوتونه منحل کړي، یوه ملي اردو او یو ملي پولیس جوړ کړي، باغیان او یاغیان، غله او شوکماران، اختطافچیان او حکومتي غله په دار کړي، ولس ته سوله، امنیت او اطمینان راوړي، د ترقۍ او سوکالۍ پر لور دروازې پرانیزي.

تر څو چې سوله او ثبات نه وي، هیڅ شریفانه پروګرام او هیڅ پرمختیایي هڅه باوري نه ده او د پرزړیې د منځه تلو امکان شته.

تر څو چې دې خلکو ته د شریفانه او آبرومند کار او اشتغال له لارې د ساده او عادي ژوند تېرولو امکانات برابر نشي او ولس (نرو ښځې) باسواده او تعلیم یافته نشي، نه پردي پوځونه امنیت راوستی شي او نه خواږه شعارونه د خلکو ګېډې مړولای شي.

خو پوښتنه داده، چې آیا موږ امیر عبدالرحمن ته اړتیا لرو؟ او آیا یوازې د حکومت همدا یو ماډل دلته کار ورکوي؟

د امیر عبدالرحمن تشدد ددې زمینه جوړه کړه چې لومړی وارث یې (حبیب الله خان) په نسبتاً آرام ډول واک وچلوي، خو دویم وارث یې (آمان الله خان) له بحران سره مخ او پاچاهي او هیواد پرېښودو ته اړ شو. د سردار هاشم خان کیسه هم دغه شان شوه: ظاهرشاه په نسبتاً آرام ډول واک وچلاوه، خو دویم وارث یې (سردار داود) له بحران سره مخ او د ټولې کورنۍ سره قرباني شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم دا بـه ښـه وای چې تـر هغې چې د خلکـو د پـوهې او اقتـصاد کچـه یـو څـه ښـه کېـدای؛ یـو قـوت تـر نـورو د هـر پیـاوړی شـوی وای. دې هیـواد تـه یـې لـومړی ثبـات او ټینګـه سـوله راوړې وای او بیا یـې د خلکـو بنیـادي حقونـه ورکـړي او ټـولنیز خدمتونـه یـې ورتـه وړانـدې کـړي وای، خـو داسـې ونـه شـول او دغـسې قـوت نـه پیـدا شـو، نـه نـورو پرېښود او نـه یـې اوس پرېـږدي، نـو د دې دومـره انقلابونـو او بحرانونـو وروسـته اوس د سیاسـي انحـصار زمینـې کمـې ښـکاري او افغانـانو تـه پکـار دی چې د یـو ازاد سیستم منلو ته زړونه او ذهنونه تیار کړي.

وسـله وال قوتونـه دې د اشخاصـو، ګونـدونو او ګروپونـو لـه انحـصاره پـه مطلـق ډول را وایـستل شـي. بـې طرفـي، کفایـت او وړتیـا دې یـې یقینـي شـي. نـور ولـس دې پـه ټولـو ټـولنیزو، سیاسـي، او اقتـصادي پروسـو کـې د مـساوي وطنـوال پـه توګـه بوخـت شـي او ملکـي سیاسـي کارونـه دې تـر نظـامي هغـو بېـل او د قـوت د اسـتعمال انحـصار بایـد یـوازې لـه ټاکـل شـوي دولـت سـره وي او بس.

اوس داسـې ښـکاري چې څـوک پـه افغانـستان کـې څـوک انحـصار تـه نـه پرېـږدي او افغانـستان اوس لـه هغـې انـزوا څخـه راوتـی دی، چې پـه نولـسمه او شـلمه پیـړۍ کـې پکـې ایـسار و، نـو پکـار دی چې د قانونیت پـه چوکـاټ کـې د پوهـاوي او زغـم کلتـور راخپل کړو او له انحصاري فکرونو تیر شو.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا افغانان جګړه مار دي، جنګيالي که د عدم تشدد لارويان؟

څه موده مخکې د افغانانو د کلتوري ستونزو د څېړلو، د هغو د سببونو د ميندلو او ورته د حل لارو موندلو په منظور يو نړيوال کنفرانس جوړ شو. ددغه کنفرانس په درشل کې زما يو خوږ دوست، چې د هېواد او ولس لپاره د خواخوږۍ ژور احساس لري ماته ټليفون وکړ، چې ددې کنفرانس اصلي لوری بايد دې ته وګرځول شي، ترڅو نړۍ ته دا پيغام ورکړي، چې افغانان جګړه مار نه دي او د پاچا خان د عدم تشدد په لار روان دي او نړۍ ته زموږ سم انځور نه دی وړاندې شوی.

دا چې ياد شوی کنفرانس کلتوري مسايلو ته وقف و او پلان يې بشپړ شوی و؛ ددغې اجندا ځايول پکې ممکن نه و، خو دې مسئلې ماته د ډېره ژوره پوښتنه پيدا کړه، چې آيا موږ جنګيالي يوو، جګړه مار يوو او که د عدم تشدد پيروان؟

څه موده مخکې يو بهرني محقق هم له مانه پوښتنه وکړه، چې ولې تاسو تل په جګړه کې ياست؟ نړيوال وايي، چې دا يو زيږ هېواد او يو زيږ ملت دی او د ټول تاريخ په بهير کې پکې يو ډول جګړه ماري موجوده وه او هېڅکله هم پوره ارام نه و. دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول خبرې حتی د امریکا د ولسمشر بارک اوباما په وینا کې هم راغلې دي.

یو افغان څېړونکی وايي، افغانستان د خپل ۵۰۰۰ کلن تاریخ ۳۶۰۰ کاله په جګړه کې تېر کړي دي.

افغانان او نیکونه یې هم په انفرادي جګړو کې بوخت وو او هم په ملي، وطني او دیني هڅو کې. دا جګړې زیاتره دفاعي وي، خو کله کله یرغلیزې هم وې.

په دې هیواد کې په انفرادي او سیمه ییزو کچو د جګړو او شخړو یو عمده علت دادی، چې د خلکو د منابعو او معیشت تېرولو د لارو چارو کمی دی. له بلې خوا افغان دولتونه زیاتره کمزوري وو او دي او د خلکو امنیت نشي ساتلای.

د افغانانو ځینې ګروپونه په لوړو غرونو او ځینې په پراخو دښتو کې اوسېږي، بلکه کټګوري په کوچیاني او ګرځند حالت کې دي، کله چې په داسې ګرانو حالاتو کې دولتونه د دوی د سر، مال او ناموس ساتنه نشي کولای، دوی مجبور دي، پخپله وسله وګرځوي او د خپلې دفاع لپاره یې استعمال کړي. د وسلې ساتل د دې سبب کېږي، چې لرونکي یې په استعمالولو کې وروزل شي او ځکه تولو جګړو ثابته کړه، چې افغانان ډېر ښه او تاپ (لوړ) جنګیالي دي. دغې ګرانې جغرافیې، پیچلي تولنیز سیستم له یوې خوا دې ته زمینه جوړه کړې ده، چې افغانان جنګیالي وروزل شي، له بلې خوا دغې سختې جغرافیې او پکې روزل شوو کلکو خلکو د یرغلګرو ځواکونو د برې مخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولي ده. د پښتنو قبیلوي ژوند او دقومونو او کورنیو نظامي تشکل ته ورته جوړښت هم د دوی له جنګیالیتوب سره مرسته کړې ده.

د افغانانو د خاورې جغرافیایي موقعیت داسې دی، چې د لویو فاتحانو لاره ده؛ نو ځکه دوی زیاتره د دغو فاتحانو د لښکرو ماتوونکي او ډېر لږ یې د کاروانونو ساتونکي جنګیالي پاتې شوي دي.

یوه ډېره حساسه مسئله داده، چې افغانان هغه وخت تر ټولو ښه جنګېږي، چې مذهبي عواطف یې زیانمن او دیني احساسات یې راوپارول شي. دا ځکه، چې دوی د ژوند وسایل او د مادي امکاناتو څخه څه برخه نه لري، له ژوند نه یې خوند نه دی اخیستی او ژوند ورته خوږ شوی نه دی؛ یواځې سپېڅلې عقیدې دا هیله ورکړې ده، چې په بل ژوند کې به ټول خوندونه او عوضونه ورکړل شي، همدا راز دا ښخونده او له کړاوونو ډکه دنیا ورته لنډه- تنګه معرفي شوې ده؛ نو کله چې یې یواځنۍ پانګه (معنوي- دیني) له ګواښ سره مخامخ شي، تر ټولو ډېر راپارېږي او ښه جګړه او ښه دفاع کوي.

د پښتونولۍ د انتقام رواج هم یو علت دی، چې افغانان باید جنګیالي وي، که دولتونه قاتل ته سزا نشي ورکولای؛ خلک مجبور دي د خپلو عزیزانو د وژنو انتقام پخپله واخلي او که نه وي؛ نو د انسان مرګ به د چینچنو په شان اسان او بې مسوولیته شي. جمعي دفاع او جګړه هم ځکه کوي، چې دوی پوهېږي، چې نن په تا سبا په ما.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله- کله افغانان له مسلمانو فاتحانو سره هیڅ مقاومت نکوي؛ ځکه دوی ته لا د وطن، ملت او ملي ګټو مسایل دومره ژور او پاخه شوي نه دي او چې مسلمان فاتحان یې مادي ګټې له مستقیم ګواښ سره مخ نکړي؛ بیا نو ورته ظهیرالدین بابر تر ابراهیم لودي بښه ښکاري؛ د خپل ورور لودي پاچاهي ړنګوي او د بابر امپراطوري جوړوي، دا چې بابر یې بیا له سرونو کله منارونه جوړوي، دوی د هغه فکر نه وي کړی.

ظهیرالدین بابر چې په فرغانه کې خپله پاچاهي وبایلله، راغی د کابل له یوسفزو سره یې خپلوي وکړه او مرسته یې ترې وغوښتله چې د پاچاهي نیولو کې ورسره مرسته وکړي. دوی ورته د هند د پاچاهۍ نیولو وړاندیز وکړ او له خپل ورور ابراهیم لودي نه یې ورته پاچاهي ونیوله. بابر چې د افغانانو دغه توره ولیدله، نو په بدل کې یې په زرګونو افغانان له تیغه تیر کړل او خپلو نسلونو ته یې داسې وصیت ولیکه: هر چیرې چې مو افغانان لیدل بې شمېره، بې رحمه او بې تپوسه یې وژنئ، ځکه دا هغه جنګیالي دي چې خپلې پادشاهۍ ورانوي او نورو ته یې جوړوي.

کله چې امریکایانو د طالبانو حکومت ړنګاوه دایې تر ټولو لوی جنرال تایید کړه، چې طالبان تر ټولو تکړه جنګیالي دي.

د ۲۰۰۹ کال د نومبر په نهمه د برلین دېوال د نړېدو شلمه کلیزه وه. د المان صدراعظمې له امریکا څخه مننه وکړه، چې د کمونیزم په ماتولو یې جرمني بیرته واحد هیواد کړ. او د پخواني شوروي د هغه وخت ولسمشر ګورباچف یې وستایه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا کار یې ممکن کړ. زه منتظر وم چې اوس به له افغانانو هم مننه وکړي، ځکه روس او کمونیزم خود یو نیم میلیون افغانانو په وینو مات شوي، خو هیڅ مې ترې وانه وریدل. ممکن هغې به فکر کاوه، چې افغانان خو بې هدفه جنګیالي دي، نو مننه له هغو په کار ده چې دوی جنګوي؟؟؟ دا ډېره د خفګان خبره ده، چې زموږ قربانۍ هم څوک نه یادوي او له امریکا نه مننه کوي.

پاکستانیان وایي چې دا د (فاتح؟؟؟) جنرال اختر عبدالرحمن کمال دی چې روسان یې مات کړل او افغانان خو د ده دلښکرو هغسې جنګیالي وو، لکه د سلطان محمود چې وو.

د امریکا عوام وایي، چې روسان چارلي ویلسن مات کړي دي؛ چې پاکستانیان یې اجیران او افغانان یې جنګیالي وو، خو چارلي ویلسن لا بانصافه دی او وایي چې ددې بري اصلي اتلان افغانان دي. هغه او نور یوازې مرستندویان او اسان چاري وو.

نتیجه ګیري داده، چې افغانان جګړه مار نه دي او که وي هم کله- کله؛ خو جنګیالي دي او جنګیالي توب یې ټولو منلی دی. عدم تشدد پاچاخان د تحریک له استثنایي مثال نه غیر د دوی د ژوند معموله لار نه وه او متاسفانه تر اوسه لا هم نه ده؛ ځکه په دې غرنې او ستراتیژیک چاپیریال کې، دا د نابودۍ له خطر سره مخ نسل د ځان د ساتنې لپاره پر عدم تشدد سربېره نورو لارو ته هم مجبور دی.

دا ګټه نکوي، چې موږ په جګړه کې ښکېل ولس؛ نړۍ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

وو ایو، چې موږ د عدم تشدد پلویان یوو؛ او دا نړۍ ده چې زموږ ځینې کسان جګړه ماریٔ ته استخدامولي؛ خو هغوی زموږ ورونه د کمو منابعو او ساده انګېزو په بدل کې عملاً یو د بل پر ضد جنګوي؛ ورور مو په ورور وژني؛ ښوونځي مو زموږ په لاس راسوځوي او کور، کلي او ښار مو راباندې پخپله ورانوي.

موږ باید نړۍ ته دا قناعت ورکړو، چې موږ زیاتره یرغلګر جګړه ماران نه یوو او که جنګیالي یو؛ نو علت یې دادی، چې غریب یوو، بې تعلیمه یوو، د لویو نړیوالو لوبو مرکز یوو او نظامونه مو ټینګېدو ته نه دي پاتې شوي، چا مو امنیت نه دی نیولای د سر، مال او ناموس ساتنه مو مجبوروي، چې خپله ساتنه پخپله وکړو.

موږ په نړیوال کلي کې د یو باعزته کور په توګه د آزادۍ حق لرو، ورتیا یې هم لرو او د ویاړ او مشرۍ تاریخ هم لرو. که نور زموږ دغه حق ته درناوی وکړي، موږ به له هر چا سره د ښه او سوله ییز ژوند لپاره دا درې اصول ومنو: **متقابل درناوی، متقابلې ګټې او متقابل باور**.

موږ باید له نړۍ نه وغواړو، چې په یو سوله ییز هېواد کې د یو قانونمند نظام په جوړولو کې له موږ سره مرسته وکړي او په دې سیمه کې "د کنټرول شوې جګړه ماریٔ" د دوامداره ساتلو له پلانونو دې تېر شي. د فقر ورکولو او تعلیم عامولو د جامع پروګرامونو په جوړولو کې دې راسره مرسته وکړي، چې دا ملت د ذهن له مخې روښانه او په ګېډه موړ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ زياتره ليکوالان هم د تشدد، جګړه مارۍ او جنګياليتوب فرهنګ ترويجوي او دا چې ملت مو زياتره اتل پروره او قهرمان پرست ملت دی، ليکوالان يې هم د دوی د ذوق سره سم رزمي او جنګي ادبيات خپروي .ښه به وي چې ليکوالان، د فکر خاوندان او روڼ اندي د زغم، تحمل او پوهنې د فرهنګ د عامولو لپاره کار پيل کړي او نور د جګړې، تشدد او لاپو شاپو د ادبياتو پر ځای د سولې، همکارۍ، کار او ښوونې ترانې سر کړي. يوويشتمه پيړۍ د فکر او پوهې پيړۍ ده او د کمال او مهارت مسابقه پکې د ژوند اصلي مضمون دی. موږ بايد خپل نسلونه په دغه جهاد کې د بري لپاره وروزو او نور د زور او تورې کيسې کمې کړو. پکار ده چې د رحمان بابا او مولانا عالي پيغامونه پيل کړي او ووايي چې موږ د دې لپاره راغلي يو چې يووالی راولو، نه بيلوالی.

که د پوهې، کار او زغم فرهنګ مو عام کړ، بيا به افغانستان د ګاونډيانو او نړۍ په فعال او موثر دوست، د تمدنونو او ملتونو د اتصال په کړۍ او د اسيا په رښتيني زړه بدل شي او بيا به موږ خلکو ته ووايو چې موږ جګړه ماران نه يوو.

❋❋❋

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ډیورنډ کرښې ها خوا
زموږ نه بېلېدونکې برخه که تېر شوی تاریخ؟

د درې جنګونو په ترڅ کې انګرېزان په دې وتوانېدل، چې نیم پښتانه له افغانستانه جلا او له بریتانوي هند سره یې ونښلوي. متاسفانه چې د دې وېش په نتیجه کې ورونه له ورونو جدا او د یوه بدن په منځ کرښه راکښل شوه. ټولې یا زیاتره لوړې او حاکمې نقطې له هاغې خوا سره پاتې شوې، افغانستان له بحر څخه پرې او په وچه کې یو ایسار هیواد شو.

کله، چې انګرېزان د هند له نیمې وچې وتل؛ نو له افغانستانه بېل شوي خلک او ځمکه یې نوي تاسیس شوي دولت پاکستان ته پرېښوده. په دغه وخت کې د افغانستان حکومت هم کومه جدي غوښتنه نه لرله او انګرېزانو هم د راتلونکو سیاستونو د پرمخ بیونې لپاره په نظریه ولاړ ظاهراً یو اسلامي پاکستان نسبتاً مقتدر غوښته، چې په نظریه ولاړ کمونستي شوروي اتحاد د پرمختګ مخنیوی وکړي، په سیمه کې تشنج ژوندی وساتي او هند او نور ګاونډیان وځوروي.

دغه وخت په کوزه پښتونخوا کې د پاچاخان تحریک نفوذ

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلود؛ خو دوی د مستقل پښتون دولت او يا له افغانستان سره د يو ځای کېدو کوم پلان نه درلود، يا يې نه و څرګند کړی او په اصطلاح دغسې کومه دعوه يې راجستر کړې نه وه. که څه هم د خدايي خدمتګارانو تحريک پښتنو ته ځلور لوی خدمتونه وکړل: لومړی: پښتانه يې د پوهنې سره مينه وال کړل، دوهم: عدم تشدد ته يې راوبلل؛ اونړی ته يې د يو تمدن خوښوونکي او زغمناک قام په توګه معرفي کړل، دريم: ښاري کېدنې ته يې ليوال کړل او څلورم: له سوداګرۍ سره يې اشنا کړل. خو په سياسي واک کې را نغلل، نه له خپلو بڼرو ورونو سره يو ځای شول او نه يې هم يو مستقل هيواد جوړ نه کړی شو.

شهيد سردار محمد داود چې د مشرۍ او خدمت دواړو ډېر اورنی شوقي و، د ظاهر شاه په وړاندې يې ځان تيار اوه او په يوه ښکلي شعار پسې ګرځېده، د پښتونستان شعار د ده لپاره ډېر جذاب ښکاره شو او زر يې دا شعار اوچت کړ. د ځينو کارپوهانو په نظر دا شعار د وخت د حکومت هم خوښ شو، ځکه د پاکستان د پراختيا غوښتونکې ادعا د مخنيوي لپاره چې د سيمې د اسلامي امپراتوريو د وارث په توګه يې پرمختلونکې ستراتيژي په سر کې لرله، ورته يو دفاعي شعار پکار و.

نوی تاسيس شوي پاکستان ته دا ستر ګواښ ښکارېده، چې له يوې خوا د هند او له بلې خوا د افغانستان سره په دښمنۍ اخته وي؛ خو د افغانستان له خوا د پاکستان سره دښمني له امريکا او انګلستان سره د دښمنۍ په مانا وه؛ ځکه دوی دا هېواد د يوه ستراتيژيک مقصد لپاره جوړ کړی و. د افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کمزوري حکومت لپاره دغسې دښمني عملاً ګرانه وه، خو د پاکستان د وړاندې تلونکي سیاست په وړاندې مجبوراً کم تر کمه د شعار په کچه یو دفاعي عمل ګڼل کېدای شو.

افغانانو او حکومتونو یې د دې لوی مقصد لپاره نه لازم وسایل لرل، نه کافي عزم، نه امکانات او نه هم نړیوال ملاتړ. موسی شفیق، چې تر ټولو هوښیار، کارپوه او عملي صدر اعظم و، د هلمند د اوبو ستونزه یې حل کړه، ده نه غوښتل له ګاونډیانو سره په مسلو کې افغانستان بند وساتي او پر ځای یې د هیواد اقتصادي او ټولنیز پرمختګ ته توجه کوله، چې هیواد د هوساینې او دایمي ثبات لور ته بوځي. هغه په یوه مرکه کې د یوې پوښتنې په ځواب کې ویلي و چې نه غواړي افغانستان له پښتونستان نه قربان کړي.

پخواني شوروي او هندوستان؛ افغان حکومتونه د دې مسلې ته لمسول؛ خو عملي او موثره مرسته یې ورسره نه کوله. برعکس غربیانو پاکستان په سیمه کې د یوه خطرناک ژاندارم په توګه روزه او پیاوړی کاوه.

د ډیورنډ لیکه یوه ظالمانه او وحشیانه کرښه ده، چې د یو بدن په سینه تېره شوې او ورور یې له ورور نه جلا کړی دی؛ که څه هم موده یې پوره شوې او حقوقي ارزښت یې له لومړي سره هم کمزوری و او اوس خو بېخي له منځه تللی دی؛ خو آیا اوس بېرته د دې دوه برخو یو ځای کول څومره ضروري دي، څومره ممکن دي او څومره ګټور دي؟

د ډېرو ډیروشنونکو په اند، پاکستان له ځانه د دغو سیمو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ببلول د خپل هېواد له منځه وړل ګڼي او په مقابل کې يې يوه خطرناکه ستراتېژي پر مخ بيايي، چې عمده عناصر يې دا دي:

- د ډیورنډ دې غاړې پښتنو کې بايد د تمدن ټولې نښې؛ لکه پوهنتون، روغتون، ښوونځی او پوهنځی، پول، سړک، برېښنا او تخنيک ټول له منځه ولاړ شي.
- د کار خلک دې له منځه لاړ شي، يا دې د پاکستان استخباراتي شبکې ته جذب شي.
- د رهبرۍ او ليډرشيپ وړ کسان بايد پخپلو کې په جګړو واچول شي.
- فقر او بې سرنوشتي دې د دې غاړې په سيمو کې عام شي.
- او تر ټولو خطرناکه دا چې پاکستان د خپل وجود دي ضرورت ثبوت په دې کې لټوي، چې ځان د دې سيمې د اسلامي امپراتورۍ وارث وګڼي او د سيمه ييزې مشرۍ لاس ته راوړل د خپلې ستراتيژۍ د عمق د تکي په توګه پر مخ بوزي.
- برعکس د ډیورنډ هاغې غاړې ته دې نسبي سهولتونه جوړ شي او خلکو ته دې يې دا احساس ورکړل شي، چې له خپلو افغانانو وروڼو سره د يو ځای کېدو په نسبت يې له پنجابي پاکستان سره ګډ ژوند نېکمرغه دی. که په هر صورت د ډیورنډ ها غاړې ته هم کله بې ثباتي ورځي، نو هغه به هم د پښتنو په کور کې وي، او له آټک هاغاړه به په هر حال مصونه وي.

که چېرې د نړۍ حالت همداسې ترینګلی وي، هېوادونه او ملتونه د زور بالای زور په فورمول د ځان پیاوړي کولو او د بل د کمزوري کولو کوشش کوي؛ نو له افغانستان سره د لرو پښتنو له يو ځای کېدو پرته موږ يو پياوړی نظام او دولت نشو

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړولای چې هیواد ته سوله، ثبات او ولس ته نیکمرغي راوړي؛ خو موږ په دې وخت کې ډېر تېرې او زخمي یو، او دغسې سترو مسلو ته جوړ نه ښکارو.

د دوارو غاړو خلکو تر منځ د سیاسي، اقتصادي، ټولنیزو، ولسي او فرهنګي اړیکو ټینګول او دوام یو ګټور کار دی، چې د ولسونو د نژدې کولو لپاره سر ته ورسیږي.

که د نړۍ د دې برخې خلک هم د لویدیځوالو په شان پرمختللي شي، د مسئلو د حل نوې او ښې لارې ومومي او د تفاهم او نژدېوالي کوښښ وکړي؛ بیا په نورو بدیلونو فکر کېدای شي.

لکه:

- کېدای شي د سیمې ټول یا ځینې هېوادونه په خپلو کې د اقتصادي ګډ بازار سیستم رواج کړي، وېزې ختمې او مالیې کمې کړي او یو بل ته لازم سهولتونه برابر کړي، په دې صورت کې به کوز او بر پښتانه عملاً یو وي؛ خو د جلا-جلا هېوادونو تابعیت به لري. یو د بل له اقتصادي پرمختیا سره به مرسته او د سیمې د نورو هېوادونو او ملتونو په نژدې کېدو کې به مثبته او فعاله برخه اخلي.

لاندې امکانات د دواړو هیوادونو په ګټه دي:

- د افغانستان له لارې د نل لیکې جوړول به د افغانستان او منځنۍ آسیا ګاز جنوبي آسیا ته ولېږدوي، چې د ټولې سیمې د اقتصادي غوړېدو سره به مرسته وکړي او پاکستان پکې ډېره ګټه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د افغانستان له لارې د ټرانزیټ پوټنشیل هم ډېر مهم دی. د ازبکستان ۸۰۰ زره ټنه پنبه د اوږدو لارو تر وهلو وروسته بندرونو ته رسېږي او ډېر ټرانسپورټي فیس پرې لګېږي، د دې په مقابل کې پاکستان ډېرې پنبې ته اړتیا لري چې خپلو صنایعو ته وده ورکړي، او د دې دواړو هیوادونو تر منځ دا سوداګري د افغانستان له لارې ممکنه ده.
- د افغانستان له لارې د اکمالاتو د ځنځیر جوړول به د افغانستان، پاکستان او ازبکستان درې واړو عایدات ډېر کړي او لګښتونه به راکم کړي.
- افغانستان د ګاونډیو هیوادونو، د هغې ډلې د پاکستان د سرحدونو د امنیت لپاره هم ډېر مهم دی. سوله ییز افغانستان به پاکستان او نور ګاونډیان له اضافي امنیتي لګښتونو بچ کړي او د هیوادونو تر منځونو پولې به د همکارۍ په زونونو بدلې شي.

- کیدای شي د دواړو غاړو پښتنو ته دا حق ورکړل شي چې د پښتون مېشته سیمو په هر ځای کې ملکیت اخیستلای او کار کولای شي.

- افغانستان او پاکستان کولای شي د متقابل درناوي او متقابلو ګټو پر بنسټ ستونزه داسې هواره کړي، چې افغانستان منځنۍ آسیا ته د پاکستان له سوداګرۍ سره مرسته وکړي او پاکستان سمندر ته د افغانستان له وصل سره. په دې سوداګرۍ کې د سرحد دواړو غاړو ته پرتو افغانانو ته د کار او اقتصادي ګټې ښې زمینې جوړېږي. په دې صورت کې به د دواړو هیوادونو دولتونه او ولسونه ښې تجارتي زمینې ترلاسه کړي او د خپلو ولسونو په نېکمرغۍ کې به بریالي شي. د ولسونو تر منځ اړیکې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوستي به هم ګرمه، دوامداره او پخه شي.

- کېدای شي افغانستان، پاکستان، ايران او ترکيه او ورو-ورو نور اسلامي هېوادونه د ګډو اقتصادي ګټو پر بنسټ اتحاديې جوړې کړي، چې د لېږې والي پر ځای به د اسلامي اخوت روحيه پياوړې او اقتصادي ښېرازي به له ځان سره ولري. دا کار هله کېدای شي، چې ددې هېوادونو حکومتونه د غرب له نفوذ نه ازاد او يا لږ تر لږه غرب ته د نه ضرر رسولو قناعت او تضمين ورکړای شي.

که د سياسي جوړ- جاړي او اقتصادي ملګرتوب زمينې ګرانې وي او يا لږ څه ډېره موده نيسي، نو لر او بر پښتانه بايد خپلو کلتوري اړيکو او راشې -درشې ته دوام ورکړي. د پوهې، معلوماتو او تجربو د شريکولو له لارې د تفاهم، نژدېوالي او وروری لپاره کار وکړي. د دواړو غاړو پښتنو او ټولو افغانانو ترمنځ د وروری روحيه ژوندۍ وساتي چې دا کار به د سياسي او اقتصادي حل لپاره زمينه سازي وکړي. په وروستيو کلونو کې د لرو او برو افغانانو ترمنځ داړيکو دزياتېدو او د دوی په ټولنيزو بنسټونو کې د بدلونونو؛ او د اړيکو او تفاهم د وسايلو د اسانتياوو د زياتېدو له امله دا خبره ډېره درک شوې او لا ثبوت شوه چې د غه ولس يو له بله نه بيلېږي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو څاڅکی اوبه په کومه بیه؟

داسې وسل کېږي چې د بشریت راتلونکې لانجې به د منابعو په سر وي، چې تر ټولو ډېرې به يې د اوبو لانجې وي. افغانستان د باران او واورو په اوبو متکي هېواد دی. که څه هم سرشاره سیندونه لري؛ خو زیاتره يې ژور تللي دي؛ نه د اوبو لګولو او نه هم د برېښنا لپاره پوره کارېدلي دي.

ما د مرستو له یوه بهرني کارپوه سره خبرې کولې او ترې ومې غوښتل، چې نړیواله ټولنه ددې پر ځای، چې میلیاردونه ډالر په بې نتیجې پروژو؛ او د ظرفیت جوړونې او جندر په نومونو دوه ورځنیو او پینځه ورځنیو کورسونو ولګوي، باید د اوبو لګولو او برېښنا په لویو پروژو دې يې ولګوي، چې هم د ډېر شمېر خلکو ضرورت پرې رفع شي او هم د هېواد اقتصادي پرمختیا او تخنیکي کولو لپاره لار خلاصه شي. هغه ویل، چې له اوبو څخه په راولاړو شویو سیاسي ستونځو کې يې خپله ماسټري اخیستې ده؛ او دا مشوره نه ورکوي. ځکه اوس د افغانستان ګاونډیان پیاوړي دي او نه پرېږدي، چې افغانستان خپلې اوبه پخپله استعمال کړي. هغه ویل، چې که افغانان اوس

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې کار ته اقدام کوي، یو ځاځکی اوبه به ورته په یو ځاځکي وینه تمام شي.

افغانان هم غواړي چې افغانستان باید له خپلو ټولو ګاونډیانو سره د اوبو مسئلې حل کړي. په دې برخه کې نړیوال قوانین شته او باید د هغوی په مرسته دا مسئلې هوارې شي.

"د ناکامو دولتونو جوړول" کتاب کې ډاکتر اشرف غني د ځینو هېوادونو بېلګې راوړې دي، چې څنګه یې له یوې خاصې منبع نه د ټول هېواد د تره قۍ په ګټه کار واخیست. سینګاپور له خپل ټایم زون نه په ګټې اخیستو سره د نړۍ له پرمختللیو او پیاوړیو اقتصادي قوتونو څخه شو. آیرلنډ معلوماتي ټکنالوژۍ ته په ودې ورکولو سره د اروپا د دغې برخې د مرکز په توګه یو پیاوړی اقتصاد شو. د امریکا د متحده ایالاتو جنوبي ایالتونو، چې د شمالي ایالتونو په نسبت ډېر وروسته پاتې وو، د باکفایته والیانو او کاري ټیمونو په جوړولو خپل اقتصادونه دومره پیاوړي کړل، چې ځینې یې د نړۍ د سترو هېوادو په اندازه آباد او ماړه شول. د ډاکتر صیب په نظر افغانستان د برښنا په جوړولو دغسې چټک اقتصادي وده کولای شي. برېښنا او اوبه سره تړلي دي. د برېښنا بندونه به د اوبو د بندونو لپاره پکار راشي او که له یوې خوا به، په افغانستان کې د برښنا په جوړېدو د هیواد روښانتیا، صنعتي کیدو او ګڼو نورو پرمختګونو ته لار خلاصه شي، له بلې خوا به ګڼ شمېر خلکو ته د ښې کرنې زمینې جوړې شي.

که افغانستان خپلې شاړې ځمکې خړوبې او یو اځې دولتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځمکې بې ځمکو او کم ځمکو افغانانو ته وویشي؛ نو ۱۲ میلیونه کسانو هر یوه ته ۵۰ جریبه ځمکه رسېږي. همدا راز د اوبو د مسیرونو سمون او کنټرول یو ډیر ضروري کار دی، او که نه وي، نو پر دې سربېره چې ځمکې مو اوبه وړي، په راتلونکې کې راته لویې ارضي ستونزې هم زېږوي. د آمو د سیند حال دغسې دی چې هر کال په زرګونو جریبه ځکه لاندې کوي.

د اوبو جنګونه به د بشریت راتلونکي حادې او خطرناکې لانجې وي. نړیوال کارپوهان وړاندوینه کوي، چې دا لانجې به تر ټولو زیاتې په منځني ختیځ او افریقا کې وي. منځنی ختیځ به نور د تېلو په خاطر نه؛ بلکې د اوبو د لانجو په خاطر ځورېږي. د جنوبي اسیا ځینې سیمې؛ لکه هند، پاکستان او بنګله دېش به هم له سترو چېلنجونو سره مخ شي؛ او یو ځاځکی اوبه به ورته تر ۱۰ ځاځکیو تېلو ډېرې قیمتي شي.

افغانستان د نړیوالو وړاندوینو له مخې په دغو لېستونو کې نه راځي؛ خو دا چې د پاکستان او ایران ځینې برخې د افغانستان په اوبو آبادې دي؛ نو پکار ده، چې له همدا اوسه د اوبو د مسئلې د حل لپاره پلانونه جوړ او د هواري لارې یې ولټول شي. د شاهي دورې وروستي صدراعظم محمد موسی شفیق د هلمند د اوبو مسئله له ایران سره حل کړه. که څه هم د هغه وخت ځوانو مبارزینو نوموړی په اوبو خرڅولو او ابرو خرڅولو تورن کړ؛ خو بې پرې پوهان او څېړونکي وایي، چې هغه حل خورا عادلانه و؛ او د موسی شفیق ابتکار د ستایلو وړ دی.

د پاکستان پخواني ولمسمشر پرویز مشرف د کالاباغ بند څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پخپله دفاعیه وینا کې په دې ټینګار کاوه، چې (افغانستان د جوړېدو په حال کې دی؛ او خپلې هغه اوبه، به خامخا ګرځوي او پخپله به یې راولي؛ چې حق یې دی؛ نو پاکستان باید عاجل اقدامات وکړي، که څه هم د نړیوالو قوانینو له مخې په دغو اوبو کې له پاکستان سره تفاهم او جوړجاړی ضروري دی). دا د دې مانا ده، چې د هېوادونو مشران او ولسونه مخکې له مخکې خپلو ستونځو ته متوجه دي او د هواري او بدیلو لارو په باب یې فکر او عمل کوي. موږ باید هم همدغسې واوسو.

افغان مشران باید له ګاونډیانو سره د اوبو مسلې هوارې او د نړیوالو همکارۍ راوګرځوي، چې د اوبو لوی بندونه او پرې پیاوړي برښناکوټونه جوړ شي، چې د ولس د کار، بوختیا او نیکمرغۍ یون چټک او د هیواد ترقي ګړندۍ شي.

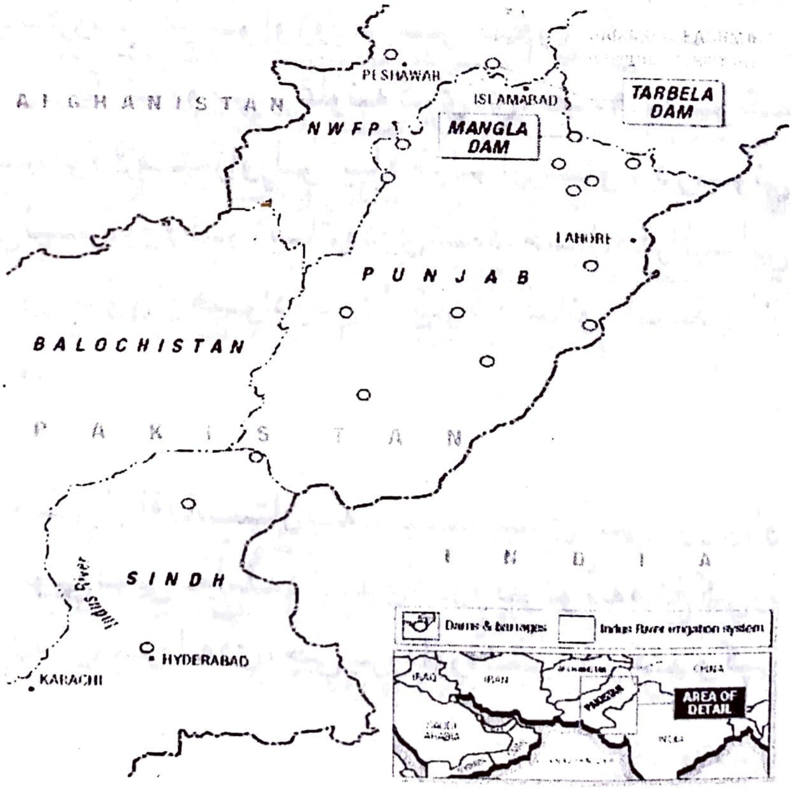

د اندوس سیند حوزه

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا افغانستان د یو بې طرفه هېواد په توګه تضمینېدای شي؟

افغانستان، چې لسیزې او حتی پېړۍ یې په بې ثباتۍ کې تېرې شوې دي، اوسېدونکي یې زیاتره نامصئون او له خطرونو، تکړونو، مړینو او ژوبلو سره مخ وي. که کله دوی قوي شوي او پر نورو یې یرغلونه کړي دي، هغه هم د یو څه ناڅیزه منابعو د لاسته راوړلو، یا د خپلو ارزښتونو د رسونې او ساتنې لپاره وو؛ خو زیاتره دوی ته دا خپل جغرافیایي موقعیت اور شوی او هېواد یې د لویو فاتحانو د لښکرو لار ګرځېدلې ده.

افغان ولس او افغانستان په نولسمه پېړۍ کې د روس او انګلیس د لویې لوبې له امله د ژرندې د دوو پلونو په منځ کې را ایسار او دل شو، سره له دې، چې پوره اوړه نشو؛ خو کنډ و کپړ شو.

په شلمه پېړۍ کې د نړۍ لوی زبرځواک شوروي اتحاد پرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راودانګل، له هرو لسو کسانو یې یو وواژه، له هرو ۹ کسانو یې یو ټپي کړ، له هرو درې تنو یې یو مهاجرت او هېواد پرېښودو ته مجبور کړ او له هرو سلو کورونو یې ۸۰ په کنډواله بدل کړل، او ټول هیواد یې په یوه فاجعه کې ایسار کړ. دا انساني فاجعه د بشریت په تاریخ کې کم نظیره وه او ده.

شوروي اتحاد په افغانستان کې تر ماتې او وتلو وروسته له دې ملت او هېواد نه انتقام واخیست، د حکومت ډانچه او سیستم یې له داخله وپاشه، د چور او چپاو زمینه یې جوړه کړه او د دوی په وینا پرې یې نه ښوده چې د دوی خپله وسله چې په تنونو یې دې هیواد ته راوړې وه، بېرته د دوی پر ضد وکارول شي. امریکا هم دلچسپي ونه ښوده او افغانستان یې د یو داسې هېواد په توګه پرېښود، چې نور یې کوم ارزښت نه ورته درلود. محلي ځواکونو او ګاونډیانو د مداخلې له زمینې نه پوره ګټه واخیسته، متخاصمې داخلي ډلې یې یوې بلې ته تجهیز او وسله والې او وپاللې او خپل دا پلان یې عملي کړ، چې پخپله خوا کې یو بې وسلې، بې اردو او بې حکومته هېواد ولري، چې دوی ته تر سلو کالو پورې کوم تشویش جوړ نکړای شي.

د سپتمبر دیوولسمې ترپېښې وروسته امریکایانو د لسګونو نورو هېوادونو په ملتیا د القاعده شبکې د ځپلو په پلمه بیا پر دې هېواد د یوویشتمې پېړۍ جګړه راوړه او تر اوسه دوام لري.

د تېرو جګړو په ترڅ کې زموږ ګاونډیان پیاوړي او موږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمزوري شو. اوس مو په ځنګ کې ټول اټومي قوتونه پراته دي روسیه او چین، خو له پخوا نه اټومي ځواکونه وو، هند او پاکستان د ساړه جنګ په جریان کې د اټوم خاوندان شول او ایران هم دادی د اټوم جوړولو پوټینشل لري؛ نو د داسې پېنځه اټومي ځواک لرونکو هېوادونو په منځ کې د یو داسې هېواد واقع کېدل څه مانا لري، چې ټول یا زیاتره ورته بد نیتونه هم لري.

ګومان نه کېږي، چې افغانستان به ژر ددې ورتیا، منابع او ټکنالوژي پیدا کړای شي، چې ځان په دفاعي لحاظ د خپلو ګاونډیانو د احتمالي یرغل دفاع ته تیار کړي؛ نو آیا دا ممکنه ده، چې نړیوال افغانستان د سویس په شان د یو بې طرفه هېواد په توګه ومني او وپېژني او دا بې طرفي او ددې هېواد په کورنیو چارو کې نه لاس وهنه او پرې نه تېری د ملګرو ملتونو د امنیت شورا له لارې تضمین کړي؟

سویس زیاتره د اروپا په جګړو کې برخه نه وه اخستې او د دوهمې نړیوالې جګړې پر مهال په پوره ډول د یو بې طرفه هیواد په توګه راڅرګند شو او د جګړې له مصیبتونو تر ډېره وساتل شو. که څه هم نوو څېړنو په ډاګه کړې ده چې د دغې بې طرفۍ سره سره هم نازیانو سویسیان د ډېرو بارونو وړلو ته مجبورول، خو له یوې خوا د بې طرفۍ مسلې او له بلې خوا د سویس خپل غرني موقعیت له جګړو څخه د دې هیواد په ساتلو کې رول درلوده.

افغانستان که څه هم د نړۍ د مهمو سیمو تر منځ د اتصالي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پول حیثیت لري، له نورو یې تجرید ول او شو کول ممکن نه دي، خو کېدای شي د یو بې طرفه هیواد په توګه تضمین شي.

په دې بې طرفۍ کې باید یوه مسله تسجیل وي، چې افغانستان د خپلو سیمه ییزو لانجو د عادلانه حل غوښتنې له حق نه محروم نه شي، او له سوله ییزو لارو ورته د خپلو حقوقو د غوښتلو زمینه خلاصه پرېښودل شي.

هغه وخت، چې روسان تر ماتې وروسته له افغانستان څخه وتل او نړۍ ورته د ژنیو د موافقو تر پوښ لاندې د اوږو اوبو پوزه جوړوله، افغان مفکر، سیاستپوه او دیپلومات عبدالرحمن پژواک چیغې وهلې، چې په دې پروسه کې نړیوال پیاوړی تضمین نشته او د روسانو تر بې پلانه وتلو وروسته دا مظلوم هېواد له داخلي جګړو سره مخ کېږي؛ خو یا دده چیغې کمزورې وې، یا د نړۍ غوږونه کانه وو او یا چا د افغان چیغې په قصدي توګه نه اورېدې.

مونږ ته دغسې یو تضمین پکار دی، که نه هر زورور به یو ځل دلته زور آزمايي او که دبري چانس نه ويني او له دې هيواده بېرته وځي؛ مونږ به له داخلي جګړې او سیمه ییزو سیالیو سره مخامخوي.

آیا د داسې تضمین د غوښتو لپاره اوس داسې زورور آواز شته چې نړۍ ته ورسېږي او آیا نړیوال د اورېدو دغسې غوږونه لري؟

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرنۍ مرستې: سېروم که سندروم

تر دوهمې نړیوالې جګړې وروسته شتمنو هیوادونو له بیوزلو ملتونو سره ۲,۳ ټریلیونه (دوه زره درې سوه بیلیونه) ډالر مرستې کړې دي، چې یوازې یو ټریلیون (زر بیلیونه) ډالر د امریکا متحده ایالاتو برخه ده، خو د ملګرو ملتونو د سروې ګانو له مخې هغه ۷۰ هیوادونه چې بهرنۍ مرستې اخلي؛ تر پرونه نن ډیر بیوزلي او نیستمن دي؛ او ۴۳ هیوادونه یې د ۱۹۷۰ په نسبت بد تر شوي دي.

دا ډیره عالي انساني خبره ده چې وسمن له بې وسو سره مرسته وکړي، او هر انسان د بل انسان په غم غمجن شي، خو په عمل کې لا هم زیاترو انسانانو په زیاتره ظاهري ښو هڅلو کې پټې توطیې پټې کړې دي. ښې هیلې او غوښتنې باید د پاکو، اغیزمنو او له فساد څخه پاکو حکومتونو د جوړلو سره موازي لاړې شي. د بامهارته کارکوونکو موجودیت، د قانون حاکمیت او د ملکیت د لرلو حق، باید ټولو ته موجود وي، او دا باید یقیني شي چې بهرنۍ مرستې د ملا ماتوونکو شرطونو سره یو ځای نه وي.

د بیوزلو هیوادونو لپاره بهرنۍ مرستې کله کله ډیرې ضرور وي، او بې له هغو د بې وزلو او اسیب لیدلو وګړو ژوند له منځه ځي، لکه تر جګړو او طبیعي آفاتو وروسته او د خطرناکو ناروغیو، اپیډیمي ګانو او د مهاجرتونو او بې ځایه کیدنو په وخت کې. خو انساني ورورولي او بشري همدردي لا اوس هم زیاتره خواږه شعارونه دي او د بشري

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرستوترنوم لاندې زیاتره د هغو هیوادونو ګټې په پام کې نیول کیږي؛ چې مرستې ورکوي. بیوزلو هیوادونو ته بهرنۍ مرستې زیاتره:

- له سختو شرایطو سره تړلې وي، او شتمن هیوادونه غواړي خپلې پالیسی ګانې پر بیوزلو هیوادونو وتپي.
- زیاتره مرستې د وسلو او مهماتو د اخستلو لپاره ورکول کیږي. د وسلو اخستلو لپاره نظامي مرستې ډیرې ملا ماتوونکې دي، او زیاتره د میلیتارستي سیاستونو لپاره ورکول کیږي. امریکا به بهرنیو اردوګانو ته د امریکایي وسلو د اخستلو لپاره دغه ډول مرستې له ۵۰۰ میلیونو نه ۵۰۰۰ میلیونو ته لوړې کړي.
- پر شتمنو هیوادونو د بیوزلو وابستګي رامنځته کوي، او دې ته یې اړ کوي چې له مرسته کوونکو هیوادونو نه خریداري وکړي، چې څو چنده ګرانې وي. (زیاتره له۲۵ نه تر ۴۰ سلنې پورې ګرانې وي). د HIV/AIDS درمل په افریقا کې له محلي سوداګرو نه په یو کال کې ۳۵۰ ډالر لګښت لري، خو د مرستو په بدل کې امریکایي درمل ۱۵۰۰۰ ډالر بیه لري.
- سیمه ایز مارکېټونه تر اغیزې لاندې راولي او داخلي تولیدات زیانمنوي. مثلا: اریتریا کولای شول په خپلو داخلي امکاناتو د سرکونو شبکه وغزوي، خو چې بهرنۍ مرستې یې تر لاسه کړې، نو انجینر، کارپوه، مشاور او کارګر پرې هم د بهر نه تحمیل شول، چې ورته ډیر ضرر ناک وو. د امریکا ٪۷۰ مرستې له دې سره تړلې دي، چې د دوی تولیدات به اخلي.
- مرسته اخستونکي هیوادونه د شتمنو هیوادونو د فرهنګ او ارزښتونو منلو ته مجبوروي.
- دمرسته ورکوونکو هیوادونو د مالیه ورکوونکو په زیان وي، او پانګوالو ته یې ګټه رسیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- اروپايي اتحاديه خپلې مرستې له تروريزم سره جګړې ته ځانګړې کوي (هغه څه چې تعريف نه لري، يا تعريف شوی نه دی)
- پر عراق د يرغل پر مهال امريکا د امنيت شورا ځينې غړي (کاميرون، ګوينا او اکوادور) دې ته مجبور کړل چې د امريکا په ګټه رايه ورکړي، که نه د دغو هېوادونو تجارت او مرستې زيانمنيدې.
- د بهرنيو مرستو تر ٪۵۰ زياتې خيالي مرستې (Pantom Aid) دي او په عمل کې هيڅ وجود نه لري.

په ۱۹۷۰ کال کې ملګرو ملتونو پريکړه وکړه چې شتمن هېوادونه به د خپلو ټولو توليداتو (GNP_ Gross National Production or GNI – General National Income) ٪۰,۷ بيوزلو ملتونو او هيوادونو ته ورکوي، خو تر اوسه لا دغه وعدې نه دي پوره شوي. په ۲۰۱۵ کې چې د MDG (د ملګرو ملتونو د زريزې هدفونه) بايد ترلاسه شي، داسې نه ښکاري چې شتمن هيوادونه به خپلې ژمنې تر ۴۵ کلونو وروسته (په ۲۰۱۵ کې) هم پلي کړي.

د ډالرو د شمير په حساب د امريکا متحد آيالات د جدول په بر سر کې، خو د سلنې له مخې په تر ټولو ټيټه برخه کې دي، يانې د ۰,۷ پر ځای يې يوازې ۰,۱۸ مرستې کړې دي. ددې پر خلاف د سلنې له مخې سويډن د جدول په سر کې دی. دا ټولې مرستې تر هغو پيسو کمې دي، چې پانګوالو هيوادونو لويو کمپنيو ته تخفيفونه ورکړي دي.

د ملګرو ملتونو د دويمې پراختيايي لسيزې د نړيوالې پراختيايي ستراتيژۍ له مخې بايد دغه مرستې:

- بې قيدوشرطه وي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

- کم تر کمه د ضروري شیانو د رانیولو لپاره وکارېږي،
- د ټولنیزې او اقتصادي ودې سبب شي،
- د مرسته اخستونکو هیوادونو ملي حاکمیت او خپلواکي تر اغیزې لاندې را نه ولي،
- د اوږدې مودې لپاره وي؛ او د اغیزو تداوم يې یقیني وي،

خو په عمل کې لا هم:

- بهرنۍ مرستې د مرسته ورکوونکو هیوادونو ستراتیژیکې ګټې تامینوي،
- په مرسته اخستونکو هیوادونو کې د پیاوړو وګړو او ګروپونو د ګټو د تضمین لپاره پکارېږي،
- د ناسمو بیو لرونکې شیان پرې اخستل کیږي.

مشهور اقتصاد پوه ویلیام استرلي په دې باور دی چې بهرنۍ مرستې د بیوزلو هیوادونو د پراختیا او انکشاف پروسه ټکنۍ کوي. دې وایي چې لویدیځ په تیرو پنځوس کلونو کې ۲،۳ ټریلیونه ډالر د بیوزلو هیوادونو سره د مرستې په نامه لګولي دي، خو په دې نه دي توانمن شوي، چې یو ماشوم د ۱۲ سنتو په بدل کې د ملاریا له امله له مړینې وژغوري، یوې کورنۍ ته د ۴ ډالرو په بیه پشه خانې برابرې کړي او په دري ډالرو د مینډو ژوند وژغوري، چې د هغوی له امله هر کال لس میلیونه ماشومان مري. د ملګرو ملتونو د سرمنشي تر لاس لاندې د ټولنیز او اقتصادي کونسل مشر جو انتونیو اوکامپو هم په دې اند دی چې دغه ډول مرستې د بېوزلو هیوادونو د انکشاف مخه نیسي، او د خصوصي سکټور زیاتره مرستې پانګوالو ته رسیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان ته د بهرنيو مرستو د سيلاب په راپيليدو له ټولو سره دا هيلې وې، چې ډير زر به هيواد آباد او ولس به نيکمرغه شي. خو پوه نه وو چې ۸۰٪ مرستې به بيرته په ډير مرموز ډول هغو هيوادونو ته ځي، چې مرستې ورکوي، او په پاتې ۲۰٪ کې به نيمې غلا کيږي، پاتې به نيمې د مامورينو تنخوا او يوازې ۵٪ به خلکو ته رسيږي. په دې پيسو به عادي ټيکه داران په دوبۍ، واشنګټن، لندن او نورو ښارونو کې ځمکې او جايدادونه اخلي، خو بيوزلي افغانان به نور هم بيوزلي کيږي، او د نوي مصرفي کلچر تر بار لاندې به يې ملا نوره هم ماتيږي.

په ځينو هيوادونو کې چې حکومتونه يې مسلکي او با کفايته دي، له بهرنيو مرستو ښه او اغيزمنه ګټه اخلي، او يوازې هغه مرستې جذبوي، چې د دغو هيوادونو له دوامدار انکشاف سره مرسته کوي او د نتيجو تداوم يې حکومتونه ساتلی شي.

د هندوستان هيواد اوسني لومړي وزير من موهن سنګ ډيرې داسې پروژې رد کړي دي، چې دغه ځانګړنې يې نه درلودې. په بنګله ديش کې هم ډيرې بهرنۍ مرستې په نوښتيزو پروژو لګول شوي او د دې مخنيوی شوی دی، چې تر ښو يې بدې اغيزې زياتې وي.

کله چې انسان ناروغ وي درملو او سيروم ته ضرورت لري .بهرنۍ مرستې بايد هم يوازې دشديدې اړتيا له مخې واخستل شي، لکه سيروم چې د ناروغتيا په وخت کې اخستل کيږي، خو که نورې اړخيزې اغېزې يې تر ګټو زياتې وي، نو بيا د سنډروم شکل غوره کوي، چې د ټولنې د ژوند بيلابيلې برخې زيانمنوي، (سنډروم د ناروغيو د نښو نښانو يوه داسې مجموعه وي، چې د بدن بيلابيل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیستمونه یې نیولي وي او رغیدل ترې ډیر ګران وي) په دغه صورت کې باید له بهرنیو مرستو پرهیز وشي.

د هیوادونو د دایمي ثبات لپاره دا ضرور ده چې پخپلو پښو د ودریدو تمرین وکړي. اوس زموږ هیواد په بهرنیو مرستو دومره تکیه دی چې که دغه مرستې ودریږي، نو د دولت او حکومت زیاتره سیستمونه به ونړیږي او سقوط به شي. ددې لپاره هم له اوسه ډیرې دقیقې پالیسي ګانې جوړې پکار دي، او د مفکرو مغزو او فعالو خواخوږو مشرانو همغږۍ ته ډیره شدیده اړتیا ده.

هیڅ هیواد په بهرنیو مرستو پوره پرمختګ نه دی کړی، یوازې هغو ملکونو سم پرمختګ کړی دی، چې له بهرنیو مرستو پرته یې پخپلو پښو د ودریدو کوښښ کړی او تعهد او کلکه ژمنه یې کړې ده، چې ځان جوړوي.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا نړیوالتوب فرصت دی، چیلنج که خطر؟

نړیوالتوب زړه کیسه ده؛ خو په نوې، ستره او نه باورېدونکې چټکتیا پراخېدونکې ده. دا یوه دوامداره پروسه ده، چې سیمه ییز اقتصادونه، ټولنې، کلتورونه، نړیوال بعدونه پیدا کوي، یو له بل سره مدغمېږي، د نړیوال پوهاوي، اړیکیو، ټکنالوژۍ او علم د پرمختګ له امله په نړیوال اقتصاد کې ملي اقتصادونه مدغمېږي.

په هر حال، نړیوالتوب د اقتصادي، ټکنالوژیکي، ټولنیز-کلتوري، سیاسي او بیولوژیکي فکټورونو مجموعه ده. همدا راز د مفکورو، ژبو او نظریو انتقالي دوران یا په لوی کلتور کې د بې کلتوره کېدو یوه څپه ده.

نړیوالتوب د وریښمو د لارې په سوداګرۍ، د اسلامي طلايي دوران په کلونو، د استعمار په دورې او اوسنۍ دوره کې خپله څېره په یو ډول نه یو ډول ښودلې ده.

په اقتصادي برخه کې:

د دولتونو له خوا د جوړو شویو بندونو او پولو له منځه تلل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د اشیاوو، پانګې، خدماتو او کاري قوې جریان اسانول بې شمېره کوچنۍ او سره تړلې پروسې دي، چې پالیسي، پانګه، سیاسي اراده، ښاري سیمې، ټولنې، چوکاټونه او نورې ډېرې ملي پدیدې نا ملي کوي؛ او نړیوالتوب ته یې داخلوي.

روان نړیوالتوب له نړیوالې دویمې جګړې وروسته را ګرندی شو؛ د تجارت پر مخ د دېوالونو د نړولو او د نویو فرصتونو د لاسته راوړلو لپاره هڅې کوي او ادعایې داده، چې ولسونو ته نېکمرغي راولي، خو اړخیزې اړیکې پیاوړې کوي او د راتلونکیو جګړو مخه نیسي. په سوداګریزو او اقتصادي برخو کې د ډېرو سترو نړیوالو ادارو؛ لکه نړیوال بانک، د پیسو نړیوال صندوق، او نوریې مهمې بېلګې دي. د اقتصادي نړیوالتوب مهمې برخې دادي:

- د ځینو مالیو له منځه وړل، د ازاد تجارت زونونه جوړول.
- د کم لګښته ټرانسپورټېشن را منځته کول.
- د پانګې د کنټرول کمول یا له منځه وړل.
- د سیمه ییزو تجارانو لپاره د تخفیف کمول، له منځه وړل یا یو شان کول.
- د انټرنېټ پر مټ د سوداګرۍ او اړیکو پراخې زمینې،
- تر ملي په لوړه کچه د ذهني پانګې د حق او مالکیت منل.

ځینې ارقام :

نړیوالتوب د خارجي تولیداتو جریان چټکوي. د نړیوال تجارت له لارې د اشیاوو تولید ۱۰۰ چنده زیات شوی دی او له ۹۰ بیلیونه څخه ۱۲ تریلیونه ته رسېدلی دی (په ۴۰ کالو کې).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۲۱ پېړۍ په پیل کې د ۱۰۵ تریلیونه په ارزښت تجارت په بهرنۍ کرنسۍ کې شوی دی.

-هند په IT ټکنالوژۍ کې دومره پر مخ لاړ، چې د نړۍ د هرې مهمې کمپنۍ څانګه هلته شته او د نړۍ له ۱۰ سترو پانګه والو څخه دوه تنه هندیان دي په ۲۰۰۷ کې چین ۴۱۵ زره او هند ۱۲۳ زره میلیونران لرل نړیوالتوب یواځې اقتصادي مسئله نه ده؛ بلکې څو اړخیزه ده؛ ځکه یې د تللو او معلومولو شاخصونه جلا دي.

په کوچنیو ملکونو کې د لویو پانګوالو د صنعت، تجارت، ترانسپورټ، او نورو پیل او دوام د هوا په ککړتیا او چاپېریال منفي اغېزه کوي، او ستر چیلنج ورته جوړوي.

په سیاسي برخه کې:

نړیوالتوب د یوه نړیوال حکومت لپاره هڅه ده. په نظریاتي ډول اسلام هم د نړیوال خلافت خبره کوي؛ خو اوس له مسلمانانو سره دغه وس، عزم او امکانات نشته. اوس په امریکا کې د نویو محافظه کارانو ډله، د روم کلب او نور پټ سازمانونه؛ لکه د ۳۰۰ کمېټې بېلابېلې څانګې نړیوالتوب د نړیوال حکومت لپاره کاروي او لوی-لوی پلانونه په مخ کې لري. امریکا ځان د نړیوال مشرتوب وړ ګڼي؛ او وایي، چې امریکایي مشرتابه هم د نړۍ د مشرۍ وړتیا لري او هم ددې لپاره غوره دی. د نړیوالو او سیمه ایزو سازمانونو رامنځته کېدل؛ لکه د ملګرو ملتونو سازمان، د اسلامي کنفرانس سازمان، د جنوبي اسیا د هېوادونو د مرستې سازمان او نور د سیمه ایزې او نړیوالو اړیکو او همکارۍ لپاره ډېر ګټور

(c) ketabton.com: The Digital Library

تمامیدای شي.

په کلتوري برخه کې:

انګرېزي ژبه، چې د نړی د ۵٪ خلکو ژبه ده، د یوې یرغلیزې ژبې په توګه په ټوله نړۍ پاچاهي کوي.

- د نړۍ ۳۵٪ برېښنالیکونه، تلکسونه او کېبلونه په انګرېزي دي.
- د نړۍ ۴۰٪ راډیویي پروګرامونه په انګرېزي ژبه دي.
- د نړۍ ۵۰٪ انټرنیټ چارې په انګرېزي ژبه دي.

د معلوماتو او خبرتیاوو په برخه کې د انټرنیټ، سټلایټ، ټلیفون او نورو وسایلو پرمختګ د نړۍ د پرو ګرانو جغرافیاوي سیمو ته ورسېد.

د کلتور، علم، ټکنالوژۍ او اقتصاد په ټولو برخو کې مقابله او مسابقه اوس په نړیواله کچه ده؛ او ملتونه له دغسې ګرانو مقابلو او سترو چیلنجونو سره مخ دي.

-د تورېزم، سفر او سیاحت نړیوالتوب، د کانټینینټل هوټلونو جوړول او د څو کلتوري او رنګارنګه کلتورونو ترویج په بیړه روان دی. نن ورځ هره شېبه ۵۰ میلیونه وګړي په الوتکو کې د سفر په حال کې دي.

-د فلم، سینما او ډرامې هنر او د هالیوډ او د بالیوډ برلاسي د نورو ملتونو د کلتور دغه برخې تر اغېز لاندې راولي.

-د ژوند د سټنډرډ لوړېدل هغه ستونځه ده، چې نړیوالتوب بېوزلو ملتونو ته راوړی دی.

-مهاجرتونه او زیاتره ناقانونه مهاجرتونه د نړیوالتوب بله ستره مسئله ده، چې اوس په نړۍ کې ۲۰۰ میلیونه وګړي د مهاجرت ژوند تېروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- پاپ کلچر، د موسیقۍ موډرن شکلونه، ډسکو او نوي ډانسونه، لوبې او د انټرنیټ پر مخ د گوگل، فیس بوک، یو ټیوب، آیډیل سیریز، مای سپیس او نور ډېر شیان ځوانان نړیوال کلتور ته ورکاږي.

نړیوالتوب زموږ لپاره:

نړیوالتوب د اقتصاد، ټکنالوژۍ، کلتور، سیاست، اخلاقو، مذهب، جرمونو، قوانینو، ټولنیزو مسایلو، خوړو، څښلو، دودونو-رواجونو او هر څه په باب داسې مسایل لري، چې بحث پرې کېدای شي؛ خو زموږ لپاره د فرصتونو په څنگ کې، چې موږ به زیاتره له هغوی څخه د استفادې ډېرې کمې ورتیاوې لرو، ډېر جدي چیلنجونه لري:

- مهاجرتونه او د فرصتونو په لټون کې زموږ استعدادونه راکاږي، مهارت او مغزونه رانه تروړي.
- لویې غول پیکره کمپنۍ زموږ محلي تولیدات او سیمه ییز ځواکونه او فرصتونه تر برلاسۍ لاندې راولي او موږ خپلې ودې ته نه پرېږدي.
- بې مسوولیته او زورور تجاران، صنعت کاران او سوداگر د چاپېریال او هوا د ککړولو له لارې د ملت روغتیا تباه کوي.
- پرایوټایزېشن (خصوصي کول) کله کله زموږ له بېوزلو خلکو نه اساسي-ټولنیز خدمتونه؛ لکه روغتیایي او تعلیمي ورېا خدمتونه اخلي او وطن له لا ډېرې بدمرغۍ سره مخ کوي.
- په خوړو، لباس، د ژوند په سټنډرډ، راشه درشه کې نوی مصرفي کلتور زموږ د کمزوري اقتصاد ملا ماتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- مخکې له دې، چې موږ په خپلو پښو ودرېږو، د مهارت او کسب خاوندان شو، له نړیوالو سره د سیالۍ جوګه شو، د همداسې بې خبرۍ او بې پلانۍ په حال کې ممکن د نړیوالتوب په سېلاب کې لاهو شو.
- له بهرنه راغلي بې مسوولیته او په ګڼ شمېر کې کار کوونکي به ډېرې زیاتې ساري ناروغۍ؛ لکه HIV/ AIDS دلته عام کړي.
- دا چې زموږ ولسي ذهن محافظه کار او ژر له بدلون سره ځان نشي جوړولای او ښاریان مو هم په ظواهرو تېروځي؛ نو ډېر زیات زیان راښیلمه دی.
- د نړیوالتوب له برکته په نړۍ کې ۱۰ میلیونه میلیونران د ۴۱ تریلیونه ډالرو خاوندان شول؛ خو د نړۍ ۲۹٪ خلک د نیستۍ تر لیکې لاندې ژوند کوي، چې د افغانانو په سلو کې ۴۲٪ یې دغه شان فقیران دي.
- پخپله مهارت نه لرو او که کوم یو را پکې د مهارت شخص وي، بهر ته به په ښو فرصتونو پسې ځي، په مقابل کې به یې بهرني کارپوهان زموږ نیمه بودیجه رانه بهر ته وړي.
- د بشریت له پیدا ایښت څخه تر ننه پورې د برترۍ او منابعو د کنترول لپاره جګړې شوي او په فرصتونو پسې هڅې روانې دي، دا جګړه به هغه څوک ګټي چې ډېر پیاوړی، ښه مجهز او روزل شوی وي. آیا موږ په دې منده کې څومره چټک او څومره پیاوړي یو؟
- د نړیوال حکومت د داعیو پر وړاندې موږ څومره خپل ملي حاکمیت ساتلای شو؟
- په نړیوالتوب کې تر عام ولس زیات د سرمایه دارانو او سرمایه ګذارانو د حقوقو لپاره کار روان دی او لویې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمپنۍ کله کله د عامو وګړیو بشري حقونه هم پایمالوي، ملي صنعت او دندې له منځه وړي.

- د وګړو ترمنځ د عاید فرق زیاتره یو طبیعي شی دی، خو په بې کنټروله حالت کې لوی طبقاتي تضاد منځته راوړي؛ لکه په لاندې جدول کې:

د نړۍ د وګړو سلنه	عاید
تر ټولو پانګوال ۲۰٪ خلک	۸۳٪
دویمه درجه ۲۰٪	۱۲٪
درېیمه درجه ۲۰٪	۲,۴٪
څلورمه درجه ۲۰٪	۲,۳٪
غریب ترین ۲۰٪	یواځې ۰,۲٪

آیا دا عدالت دی، چې د نړۍ ۵٪ خلک، چې د نړۍ ۵۵٪ منابع یې په لاس کې دي، بیا هم پر نړۍ جنګونه او جګړې تپي، چې تېل، انرژي او نورې پانګې ولوټي او د عدالت، نړیوال حکومت، بشري حقوقو او د ښځو د حقوقو په نوم ماړه لا ماړه او وږي لا وږي کړي.

نړیوالتوب په حقیقت کې لویو فرصتونو ته د ټولو لاسرسی دی خو هغه چا ته چې وړتیا، وسایل او آماده ګۍ یې ډېرې وي.

که په افغانستان کې له اوسه هغه پالیسۍ او ستراتېژۍ جوړې نشي، چې موږ دې وړ کړي، تر څو د نړیوالتوب له فرصتونو ګټه واخلو؛ چیلنجونو ته یې تیار شو او له خطرونو یې ځان وساتو، سبا به بیا ډېر ناوخته وي فکر کوم اوس هم پوره ناوخته دی!!!

✵✵✵

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا نړیوال په افغانستان کې سوله غواړي؛ که جګړه؟

افغانستان داسې بدمرغه، تقدیر او جغرافیه لري، چې هر څوک په نړۍ کې زبرځواک شي، پر دې هېواد یرغل کوي او یا له دې لارې د نورو هېوادونو او سیمو پر لور د تلو هڅه کوي. لکه چې ومو ویل، که په یونان کې سکندر د نړۍ د نیولو تکل کوي او که په مغولستان کې چنګېز، که په منځنۍ آسیا کې تیمور، بابر او شیباني پیدا کېږي او که په ایران کې صفویان او نادر افشار، که مسلمان عربان غواړي جنوبي آسیا ته اسلام ولېږدوي او که نامسلمانه انګرېزان غواړي هند ته "تمدن"؛ خو یو ځل پر دې هېواد یرغل کوي او له موږ سره زور ازمایي.

د سړې جګړې زبرځواک شوروي اتحاد او د یوویشتمې پېړۍ بې رقیبه زبرځواک امریکا هم باید دلته راشي، چې د کمونېزم او دیموکراسۍ نسخې موږ ته له ګولیو، باروتو او وینو سره یو ځای راکړي.

دا دېرش کاله هغه موده ده، چې زموږ نسل د جګړو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړانیو اثرات پخپلو حواسو او بدنونو زغمي. اوس هم افغانان سم نه پوهیږي، چې نړیوال دلته سوله غواړي، که د جګړې دوام؟

۱. **روسیه:** روسیې تر ماتې وروسته په افغانستان کې یو داسې حکومت پرېښود، چې یو وزر یې خلقیان وو، چې په اردو او پولیسو کې وو او بل یې پرچمیان، چې په ملکي ادارو او استخباراتو کې واکمن وو. روسان ویریدل چې دغه حکومت به زر د مجاهدینو له خوا نسکور شي، نو ظاهرآ یې لویې وسلې؛ لکه سکاډ، لونا او اوراګان ورکړل؛ خود پردې تر شا یې له نړیوالو لوبغاړو سره دا سازش وکړ، چې روسي وسله باید د روسیې او د هغې د متحدینو پر ضد ونه کارول شي او د یو افغان له خوا د بل افغان پر ضد استعمال شي. روسانو لومړی د خپل دوست حکومت لومړی وزر وایست او له دولت څخه د تنې او دده د ملګریو د وېستلو له لارې یې د نظام د ملاتیر (اردو او پولیس) مات، بېواکه او بې اعتباره کړل.

ډاکتر نجیب، چې په ساده خوښۍ به یې تر دغه ظاهري بري وروسته ویل: "نه خلقي یم او نه پرچمي یم، یو غریب بنده د خدای یم" ، د تنې په ماته یې ځان بې رقیبه فاتح احساساوه، خو خبر نه و چې پرچمیانو ته یو اخې پاتې شو.

روسانو له پخوا نه د افغانستان سیاست له ایډیالوژیکي نه په قومي هغه اړولی و او تولې قومي ملیشې او دببرک کارمل د پرچم ډله یې د شمال د ځواکونو په بڼه په یو پراخ ایتلاف کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګري کړل او نظام او حکومت يې له داخله داسې وپاشه، چې روسي وسله رښتيا هم د روسيې پر ضد نه؛ بلکې د يو افغان له خوا د بل افغان پر خلاف تر هغه استعماليده، چې امريکايان راغلل.

همدا اوس په روسيه کې د افغانستان په اړه درې نظرونه موجود دي:۱). روسي نشنلستان وايي، چې د افغانستان مسئله د روسيې لپاره د تېر تاريخ يوه برخه ده او هيڅ دلچسپي بايد پکې وانه خيستل شي. ۲). بله ډله ليکوالان او څېړونکي دي، او روسي حکومت ته سپارښت کوي، چې په افغانستان کې د يو با ثباته حکومت د ټينګېدو له لارې د خپل امنيت له تضمين سره مرسته وکړي. د دوی په نظر دا د روسيې د امنيت لپاره ښه ده چې په افغانستان کې سوله وي او په نتيجه کې بهرني ځواکونه له افغانستانه ووځي او د روسيې پر لوري يې پرمختګ ته زمينه جوړه نه شي. ۳). دريمه نظريه، چې حاکمه او په قدرت کې ده، هغه د روسي حکومت نظريه ده، چې غواړي افغانستان بې ثباته وي، پخپلو جګړو او لانجو اخته وي، او امريکايان او غربيان پکې مصروف وي.دوی فکر کوي چې د دې لارې به د غربيانو اقتصاد او د افغانانو ژوند له منځه لاړ شي او په دې توګه به له غربيانو هغه بدل واخلي، چې دوی ته يې د افغان- روس جګړې پر مهال ور اړولی و او له افغانانو به د خپلو عسکرو د مړينې، د خپل پوځ د ماتې، د خپلې امپراتورۍ د سقوط او د خپل حيثيت د بايلنې بدل واخلي؛ نو لا تر اوسه روسيه په افغانستان کې ثبات نه؛ بلکې د جګړې دوام غواړي. عملا روس هم غواړي امريکا او لويديځ په افغانستان کې په جګړو کې ښکېل وي، چې د منځنۍ اسيا منابعو ته يې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسرسي مخه ډب کړل شي. روسیه د مخدره موادو د زیاتیدونکي سیلاب او جنګیالیو د ورتګ نه هم په ویره کې ده او دا هم د روسیې پر خلاف د غرب او امریکې یو سازش ګڼي.

۲. **امریکایان** او نور غربي هېوادونه بېلابېلې اجنډاوې لري. ځینې هېوادونه هسې د امریکایانو د خوشحالۍ لپاره حشر ته راغلي دي، چې اساسي رول نه لري او ځینې نوریې خپلې جلا اجنډاوې لري. د امریکا په باب دوه نظره دي۱). دوی د ۹/۱۱ حملې د انتقام لپاره راغلي او چې د دغه برید عاملین وځپي، دنده يې ختمېږي. ۲). بله نظریه داده، چې د شوروي تر ماتې وروسته، د کلنټن د ولسمشرۍ پر وخت؛ چې امریکا دیوازیني نړیوال زبرځواک په توګه را د بره شوه؛ نو "نویو محافظه کارانو" د "نوې امریکایي پیړۍ پروژه" طرح او دولت او فکري قوتونو ته یې وړاندیز وکړ، چې امریکایي مشرتابه د نړۍ د مشرتوب لپاره کافي هم ده او نه هم. دوی داسې طرحې جوړې کړې، چې:

- امریکا دې خپلې هوایي، بحري او فضایي اردوګانې پیاوړې کړي.
- نوې او د دقیق هدف ویشتونکې اتومي وسلې دې جوړې کړي.
- د دې وس دې پیدا کړي چې په یو وخت کې په څو جبهو کې وجنګېدای شي.
- پارلمان دې نظامي بودجه زیاته کړي.
- دوی دغه ډول نورې طرحې هم وړاندې کړې وې او غوښتل یې چې یو څوک باید په امریکا برید وکړي، چې دوی ته د متقابل برید زمینه جوړه شي. د ۹/۱۱ په باب څکه داسې انګېرل کېږي، چې یا خو د امریکا یو خپل سازش دی، چې پخپله یې را منځته کړی دی او یا یې هم کم تر کمه د هغه د پېښېدو مخه نه ده نیولې. د "نوو

(c) ketabton.com: The Digital Library

محافظه کارانو" د ټیم زیاتره غړي بیا د بوش په حکومت کې لوړ چارواکي شول.

د دې نظریې د بریالیتوب لپاره د بوش ټیم غوښتل، چې ځان په افغانستان کې پیاوړی کړي، چې د نظامي اډو او استخباراتي شبکو له لارې د روسیې پر لور پرمختګ وکړي، د منځنۍ آسیا منابع خپلې کړي، چین کنټرول او وڅاري، د هند او پاکستان د اټومي وسلو څارنه وکړي او د ایران اټومي فعالیت مهار کړي. داسې ګومان کېده، چې امریکا د جګړې دوام ته په بېلابېلو بهانو تر هغې دوام ورکړي، چې خپلو ټولو ستراتیژیکو هدفونو ته ورسېږي.

بارک اوباما، چې ملت ته یې له اقتصادي بحران نه د خلاصون وعدې ورکړې دي، داسې ښکاري چې غواړي، خپلې طرحې محدودې کړي او په افغانستان کې له دیموکراسۍ او نورو ماډرنو شعارونو نه تېر او یوازې په دې اکتفا وکړي، چې القاعده شبکه مختله، دړې وړې او ماته کړي. قدرت ته د طالبانو له انحصاري راګرځېدو مخه ونیسي او بیا له منځ لارېو طالبانو سره د جوړې، او د پاکستان، سعودي عربستان او ترکیې په مشوره یو داسې دوست حکومت پرېږدي، چې نړیواله اجنډا ونه لري او د غو هېوادونو ته په ګټه وي.

کله چې په جګړه کې د امریکا سرسام آوره لګښتونو ته وکتل شي، نو په هر صورت ورته عقل دا وایي، چې په افغانستان کې سوله د امریکا په ګټه ده، او که نه وي نو په هغه مورډ نه شو پوهېدای، خو د پورته یادو شوو پلانونو د ریښتیانې په صورت کې هم امریکا ته یو سوله ییز، پیاوړی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

باثباته افغانستان ښه ملګری کېدای شي، نه یو کمزوری او لړزاند.

د امریکا ځینې نور ملګري بېلې اجنډاوې پر مخ بیایي، ځینې یې ممکن د امریکا د اقتصاد د کمزوي کولو له لارې ځان له امریکایي تفوق نه خلاصول په دې کې ویني، چې دلته جګړه دوام وکړي.

۳. **بریتانیا** د هلمند په نا امنیو او د مخدره موادو په سرسام آوره زیاتېدو کې متهمه ده؛ او ښکاري چې دوی له ځینو محلي مخالفینو سره د وسلو او پیسو مرستې کوي او حتی داسې اوازې هم شته، چې انګریزان غواړي په افغانستان کې یوه کنټرول شوې جګړه ماري (Controlled Insurgency) دوام وکړي. که دا رښتیا وي، نو دا نه ده معلومه، چې د امریکا په مشوره دا کار کوي که بې مشورې؛ خو دوه مخې لوبه کوي او په نتیجه کې جګړه اوږدېږي.

۴. **ایران** د امریکایي پوځونو تر راتلو وروسته ډېره ګټه وکړه او افغاني ملګروته یې د افغانستان په حکومت کې ښه غوړه برخه ورسېده او د خپلو حریفانو طالبانو په ماته ډېر خوښ شو؛ خو د امریکا د زیاتې پرمختیا له وېرې غواړي چې امریکا دلته مصروفه وي، چې له یوې خوا یې کمزورې کړي او له بلې خوا یې د ایران پر لور پرمختګ ودروي. له بلې خوا پخپل ځنګ کې د یوه کمزوري ګاونډي د لرلو په خاطر هڅې کوي افغانستان په جګړو او بې امنۍ کې ګېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي او بې ثباته او کمزوري پاتې شي. دا پالیسي ایران له افغانستان څخه د روسانو له وتلو را پدېخوا په منظم ډول پر مخ بیایي.

زما یوه دوست راته کیسه کوله، چې د جهاد پر مهال د سولې په مذاکراتو کې د یوه جهادي تنظیم په هیئت کې و. د غونډې په تفریح کې یې د ایران د هغه وخت د بهرنیو چارو له وزیر علي اکبر ولایتي نه پوښتلي وو، چې آیا ګاونډیان په اخلاص له موږ سره مرسته کوي، چې دا لانجه حل شي؟ د ولایتي ځواب دا و: افغانان تر ایران او پاکستان دوارو ډېره وسله لري او که دواړه درګېرې غاړې یې سره جوړې ته ورسېږي؛ نو پخپل ګاونډ کې د دغسې وسله وال او روزل شوي ګاونډي شتون زموږ (ایران او پاکستان) ملي امنیت ته ګواښ دی. که زموږ د ملي ګټو مسئله وي، موږ نه غواړو، چې ستاسو مسئله په جوړه حل شي او که پخپله ابتکار کولای شئ، چې د ځان چاره وکړئ، درته ښه ده.

هغه پوهېده، چې د افغانانو لانجه دومره ژوره ده، چې له نړیوالو او سیمه ییزو پیاوړیو تضمیناتو پرته په جوړه او روغه نشوه حلیدای او ځکه روس، ایران او پاکستان داسې لوبه رامنځته کړه، چې هر څه وپاشل شول. ایران تر ننه پورې د بې ثباته افغانستان غوښتونکی دی او دا د خپل ملي امنیت او اقتصادي پرمختګ په ګټه ویني.

۵. **پاکستان** د زیاترو شنونکو په اند تر ټولو پیاوړی لوبغاړی دی. د روس پر ضد افغان جهاد کې د امریکا - غرب او عربو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میلیاردونو ډالرو مرستې ددې هېواد له خوا چپنل کېدې او ځکه یې خپل پوځ او استخبارات ښه پیاوړي کړل. کله، چې نړۍ افغانستان ته شا کړه، پاکستان تر نورو پیاوړی راوخوت. د ژبې، مذهب او اوږدې ګډې پولې د مشترکاتو پر اساس یې لاسونه ډېر ژور راوغځول. پاکستان د افغانستان پر وړاندې ژورې ستراتېژیانې پر مخ وړي او که څه هم له افغانانو سره د شریک تجارت او ګډو مرستو پر بنسټ د ډېرو شتو خاوند کېدای شي؛ خو د ستراتېژیک عمق او د مطلقې برلاسۍ هڅې کوي او تحلیل یې دادی، چې امریکا او غرب به اخر ستړي شي او افغانستان به بې سرنوشته پرېږدي او تر هغه وروسته به د کورنیو جګړو اور لا زیات شي، چې د ښوونځي، پوهنځي، سړک، کلینیک، برېښنا، اوبو او د تمدن له ټولو نښو څخه خلاص یو کنډواله هېواد په ګاونډ کې ورپاتې شي، چې تر "سلو کلونو" به د علاقهٔ غیر په شان بې نظمه او وروسته پاتې وي

۶. **هند** له پاکستان سره د کشمیر ستونزه لري، غواړي چې د افغان په وینه ورسره د حساب تصفیه وکړي. هند غواړي دلته یو پاکستان ضد حکومت وي. که افغانستان له پاکستان سره په مخالفت کې یو بې ثباته یا با ثباته هېواد وي، هند به یې کومه پروا ونه لري؛ خو که افغان حکومتونه د پاکستان سره دوستان وي، تر دغه ډول با ثباته افغانستانه یې؛ بیا یو کمزوری او بې ثباته افغانستان خوښ دی.

۷. **سعودي عربستان** داسې افغانستان غواړي، چې د پاکستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خوښه او یا لږ تر لږه د پاکستان دوست وي؛ خو د ایران مخالف او ورسره په لانجو کې ګېر وي. عربان هم ممکن وغواړي چې د ایراني شیعه لوړتیا غوښتني مخنیوی د افغانانو په وینو وکړي. سعودي د مشر مسلمان هېواد په توګه د شوروي پر خلاف د افغان جهاد د لګښتونو نیمايي اقتصادي برخه اوچتوله؛ خو اوس فعال او جدي نه دی او د خپل ګران دوست پاکستان ملي ګټې زموږ تر هغو ډېرې لوړې ګڼي. په هر صورت سعودي کولای شي، افغانستان ته د سولې په راوړو کې یو مهم رول تر سره کړي، او افغانان تل په سعودي دغسې باور کوي.

۸. **ترکیه**: چې کلونه کلونه یې د اسلامي نړۍ مشري کړې ده، د اسلامي هیوادونو په منځ کې امتیازي ځای لري. د شرق او غرب د پولې په توګه یې دواړه دولــه شرقي او غربي ارزښتونه ساتلي او په افغانستان کې هم یو مهم رول لري؛ چې هم د ایساف نړیوالو ځواکونو په چوکاټ او هم د افغانستان له سیاسي ډلو سره ښې اړیکي لري. له بلې خوا له پاکستان او منځنۍ اسیا له هیوادونو سره ښې اړیکي لري. که څه هم د پان ترکیزم او اسلامي مشرۍ د لویو او اوږدو پلانونو له مخې خپلې ځانګړې ګټې او اجنداوې لري، خو په دې وخت کې د سولې د هلو ځلو په بریالي کیدو کې یو مثبت رول تر سره کولای شي او افغانان ترې دغسې تمه کوي.

۹. **چین**: چې د افغانستان په ګاونډ کې یو ستر اقتصادي قوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، له افغانستان سره د لویو اقتصادي پروژو په برخه کې مرسته او ملګرتوب کولای شي او دې ته لیوالتیا هم لري. که څه هم ظاهرا د نظامي مسلو سره دلچسپي نه ښايي خو په سیمه کې د امریکا له حضور او قوت نه تشویش لري. کله چې چین په افغانستان کې په سترو پروژو کې شریکیږي، نو طبیعي ده چې کم تر کمه د دغو پروژو او د هغو د خواوشا سیمو د امنیت سره به هم مرسته کوي.

۱۰. **دمخدره توکو مافیا** هم یوه ستره او د لوی تشویش خبره ده. د ملګرو ملتونو د مخدره موادو او جرمونو دفتر (UNODC) د تحقیق په اساس په تېرو اتو کلونو کې ۱،۸ ملیونو افغاني بزګرانو تر ۲۰۰۷ ام کال پورې د اپینو له کروندې څخه ۳،۲ ملیارده ډالر ترلاسه کړي، تخمیناً ۱۰۰۰۰-۱۵۰۰۰ سوداګرو او قاچاقچیانو ۱۸ ملیارده ډالر لاسته راوړي دي. خو نړیوالو قاچاقچیانو ۲۰۰-۴۶۰ ملیارده ډالر ترلاسه کړي دي. نو آیا یو بیوزلی هیواد چې ۳۰ کاله جګړه ځپلی دی، د ۲۰۰ میلیارده ګټونکې مافیا سره مقابله کولای شي، او آیا دغسې زوروره مافیا په دې هیواد کې سوله غواړي؟

په مجموع کې زیاتره نړیوال لوبغاړي په دې هېواد کې له کومې دوامداره سولې او با ثباته نظام سره په جدي ډول مینه وال نه ښکاري او که کوم یو له افغانانو سره د دوستۍ پلانونه لري هم، ددې لپاره، چې د افغانستان له ستراتیژیکي جغرافیې او جنګیالي ملت نه د خپلو سترو موخو د لاسته راوړلو او د خپلو سیمه ییزو او نړیوالو حریفانو د ځپلو لپاره کار واخلي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینې نوریې لاغواړي په دې هېواد کې یوه کنټرول شوې جګړه ماري دوام وکړي.

خو افغانانو ته څه کول پکار دي؟ افغانستان د بشري کورنۍ یو مهم غړی دی او د خپل سیاسي-جغرافیوي موقعیت د اهمیت له مخې دنړیوالو د توجه یو مهم مرکز دی چې دیو ځمکني پول په شان دمنځنۍ، جنوبي او غربي آسیا او چین ترمنځ لاره جوړوي. د سړې جګړې تر ختم وروسته نور افغانستان له هغې عنعنوي انزوا نه راوتی او یو حایل زون نه دی، چې په تېره پېړۍ کې و.، بلکې د اقتصادي اتصال یوه مهمه کړۍ او د ورېښمو لار ده چې د دې پرا خو سیمو پخپلو منځو او بیا له اروپا او نورې نړۍ سره په وصلولو کې مهم ځای لري:

- د افغانستان له لارې د نل لیکې جوړول به د افغنستان او منځنۍ آسیا ګاز جنوبي آسیا ته ولېږدوي، چې د ټولې سیمې د اقتصادي غوړېدو سره به مرسته وکړي او نړیوالو ته به هم د لویو تجارتونو زمینې جوړې کړي.
- له ایران سره د اوبو او نفتو تبادله هغه څه دي، چې د دواړو هیوادونو په ګټه ده او دلچسپي هم ورسره لري چې د منځنۍ آسیا هیوادونو ته هم غزېدلی شي.
- د افغانستان له لارې د ټرانزیټ پوټنشیل هم ډېر مهم دی : د ازبکستان ۸۰۰ زره ټنه پنبه د اوږدو لارو تر وهلو وروسته بندرونو ته رسېږي او ډېر ټرانسپورټي فیس پرې لګېږي، د دې په مقابل کې پاکستان ډېرې پنبې ته اړتیا لري چې خپلو صنایعو ته وده ورکړي، او ددې دواړو هیوادونو تر منځ دا سوداګري د افغانستان له لارې ممکنه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د افغانستان له لارې د اکمالاتو د څنځیر جوړول به د افغانستان، پاکستان او ازبکستان درې واړو عایدات ډېر کړي اود نورو ګاونډیانو لګښتونه به هم راکم کړي.
- افغانستان د ګاونډیو هیوادونو د سرحدونو د امنیت لپاره هم ډېر مهم دی. سوله ییز افغانستان به، ګاونډیان له اضافي امنیتي لګښتونو بچ کړي او د هیوادونو تر منځ پولې به د همکارۍ په زونونو بدلې شي.
- د افغانستان امنیت خواوشا ټولو هیوادونو او هم پخپله افغانستان ته د اقتصادي ښیرازۍ لارې پرانیزي.
- د ایران او ازبکستان سره د افغانستان د ریل ګاډي د جوړېدونکې پټلۍ غزول به د سیمې د هیوادونو د انتقالاتو لګښتونه ډېر راکم کړي. افغانستان به له نړۍ سره ونښلوي او په خپلو پښو د ودرېدو جوګه به یې کړي.
- د افغانستان ثبات او ښېرازي د روسیې لپاره هم ډېرې ګټې لري، لکه:
  - د جنوبي اسیا بازارونو ته له اسانو لارو د رسېدلو په نتیجه کې د روسیې د اقتصاد لا پرمختګ،
  - د روسیې د پولو او ګاونډ د امنیت د ښه کېدو په نتیجه کې د دوی د امنیت ښه والی
  - د مخدره توکو څخه د خلاصون پر لور پرمختګ، او نور.
- افغانستان د چین د پانګونې لپاره یو تر ټولو ښه ځای دی او چین کولای شي د کانونو په راایستلو، لویو برښنا کوټونو او د اوبو د بندونو په جوړولو او د اورګاډي د پټلۍ او لویو سرکونو په آبادولو کې د پانګونې له لارې ډېره ګټه تر لاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- او په پای کې افغانستان د لویدیځ او امریکا لپاره یو ښه او ډاډمن ملګری جوړېدای شي، ځکه زموږ هیواد ذروي وسلې او خطرناکه نړیواله اجنډا نه لري او د لویو قدرتونو لپاره کوم خطر نه جوړوي.

ددې هیواد سیاسي ارزښت هم د هغه د اقتصادي ارزښت په شان ستر دی او د علامه اقبال په وینا د افغانستان ثبات د آسیا ثبات دی او فساد یې د آسیا فساد دی. با ثباته، سوله ییز او پیاوړی افغانستان چې د خود ارادیت خاوند او د داسې پیاوړي قانوني نظام لرونکی وي چې خپلو خلکو ته سوکالي او نېکمرغي راوړي، سیمې او نړۍ ته سوله او د متقابل درناوي او یو د بل په کورنیو چارو کې د نه لاس وهنې پر بنسټ د هیڅ ملت او هیڅ هیواد لپاره تهدید نه، بلکې یو مساوي او با حیثیته شریک وي، هم زموږ د ګاونډیانو، هم د سیمې او هم د نړۍ په ګټه دی. نو ځکه افغانان باید له ټولې بشري کورنۍ او نړیوالې ټولنې څخه وغواړي چې د دغسې افغانستان په جوړولو کې د دوی د عزم درنښت او د پر مختګ، انکشاف او سولې په راوړلو او ټینګښت کې یې مرسته وکړي. په افغانستان کې د پیاوړي مرکزي دولت شتون د مخدره موادو په کنټرول کې هم اساسي رول لري، چې افغانستان، ګاونډیانو، سیمې او نړۍ ته یوه ستره ستونزه ده. په نتیجه کې ویلای شو چې د ټولو اړونده هیوادونو روا ګټې په یوه باثباته، ازاد، خپلواک او واحد افغانستان کې نغښتي دي، افغانان باید حاضر وي چې د هیواد خپلواکۍ، ملي حاکمیت، خود ارادیت، ځمکنۍ بشپړتیا او روا ګټو ته یې د درناوي په صورت کې د ټولو هیوادونو او ملتونو روا ګټو ته درناوی وکړي.

افغانان باید له دغو ټکیو نه په استفادې سره نړۍ ته قناعت ورکړي، چې د سولې ثبات په راوړو کې ورسره مرسته وکړي. سره له دې چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیاتره نړیوال د افغانستان په دغه اقتصادي او سیاسي ارزښت پوهېدلي دي، خو له بده مرغه ټول ګورو چې لا هم د افغانانو په کور اور بلېږي او هره ورځ یې ماشومان، ښځې، ځوانان او بوډاګان په بېرحمۍ وژل کېږي او دا وران هیواد لا نور هم ورانېږي. دا بد مرغه جګړه ساده جنګ نه دی او کورني، سیمه ییز او نړیوال بعدونه لري، چې پای ته رسول یې یو عاجل ضرورت، خو ډېر دروند کار دی. افغانان چې ددغه غم درونوالی او سختوالی تر هر چا شدید احساسوي، په خپل هیواد او ګاونډ کې ډېر ژر د جګړو د دایمي بندېدو پلویان دي او له ټولې بشردوستې نړۍ نه باید وغواړي چې ددې اور په مړه کولو کې یې مرسته وکړي. افغانان باید د نورو ملتونو او هیوادونو لپاره هغه څه وغواړي چې دځانونو لپاره یې غواړي، یعنې: د هیوادونو سوله او ثبات، دولسونو نیکمرغي او سوکالي او د ملتونو ترمنځ متقابل درناوی او همکاري. د همدې ډاډ له لارې دې نړۍ د ځان ملګرې کړي.

که څه هم بشریت لا تر اوسه د معنوي تکامل دې مرحلې ته نه دی رسیدلی، چې جګړې ته په هیڅ حالت کې هم لاس وانه چوي، خو معقول ولسونه او هیوادونه جګړه نوره د مسایلو د حل یواځېنۍ او غوره لاره نه ګني. سولې، تفاهم، ډایلاګ او پو ها وي ته د غوره، ارجحو، انساني او موثرو لارو په سترګه ګوري. افغانان باید د نړیوالو دغه معقولې او شریفې انګیزې راوپاروي.

❋❋❋

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا افغان مشران ملت ته هیله ورکولای شي؟

هیله او امید د انساني ژوند تر ټولو ستر محرک دی. پیغمبران چې د بشریت تر ټولو ستر لارښوونکي وو؛ هم هیله ورکوونکي او وېروونکي (بشیر او نذیر) نومول شوي دي او ځکه د جنت هیله او له دوزخ وېره تر ټولو لوی هڅوونکي فکتورونه دي، چې یو انسان ورته خپل ژوند وقف کړي. د انساني ژوند په باب نهیلي فیلسوفان هم په دې ټینګار کوي، چې باید بشریت ته ډېرې ښې هیلې او امیدونه ورکړل شي.

د پخواني یونان یوه کیسه ډېره مشهوره ده، وایي چې "پاندوره" یوه شهزادګۍ وه. یو ډېر پرې مَین شو او ویې تښتوله. پاندوره به ټول وخت غمګینه، په ژړا او واوېلا وه او یوه شېبه ارامه نه وه. ډېو چې پوه شو، پاندوره له ده سره ګوزاره او ګډ ژوند نکوي؛ نو پرې یې ښوده او یو بکس یې په تحفه کې ورکړ. ډېو پر پاندورې باندې دا شرط کېښود، چې بکس به هېڅکله نه خلاصوي. انساني فطرت دی، چې له کوم شي منع شي، هماغه کار کوي. پاندورې بکس خلاص کړ؛ خو څه ګوري؟ ماران، لړمان، غونډلان او نور وحشي حشرات. پاندوره په چیغو شوه او نه پوهېده، چې څنګه ترې وتښتي؛ خو چې ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماران او لړمان راووتل؛ نو د بکس په تل کې یو روښانه او ځلېدونکی غمی و، هغه غمی هیله وه.

د افغانستان مظلومو او پتمنو خلکو ته دا دېرش کاله د ښکلیو نومونو او عالي شعارونو په بکسونو کې همدغسې ماران او لړمان او آفتونه او زیانونه ورکول کېږي؛ خو متاسفانه هغه څه، چې پکې نشته؛ هغه هیله او امید دی.

په ۱۹۹۲ز کال ما په پېښور کې د افغان مهاجرینو او کوزو پښتنو مقایسه کوله. افغان مهاجرین به له ټولو ستونځو سره-سره خوښ، خوشحاله او روښانه ښکارېدل؛ خو زموږ کوز ورونه به وارخطا، په بیړه او الوتو بڼو کې ښکارېدل؛ خو وروسته نهیلي په دې خوا کې هم عامه شوه.

په ۲۰۰۲ز کې بیا خلکو ته امید او هیله بیا پیدا شوې وه، خپل اولادونه یې په شوق په ښوونځیو کې شاملول او د ژوند، سولې او نېکمرغۍ لپاره امیدواره وو؛ خو ورو-ورو هیلې په نهیلیو بدلې شوې او اوس، چې له هر تعلیم یافته افغان سره کېنې؛ همدا یوه خبره به ترې اورې: "دا وطن نه جوړېږي، این وطن جور نمی شود". دا فکر کیږي، چې ددې نهیلۍ په زېږولو کې کومه ژوره توطیه رول لري. هیله په افرادو، ملتونو او ټولنو کې پر ځان باور زېږوي او نهیلي بې باوري، ویره او ماته.

که څه هم د BBC, ABC او یو بل جرمني چېنل وروستۍ سروې ښودلې، چې په افغانانو کې د هیلې کچه لوړه شوې او تر ۷۰٪ خلک هیله لري، چې هېواد یې ښه لوري ته روان دی، له بلې خوا د ایشیا فاونډېشن نوې سروې هم ښایي، چې د افغان

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولس د هیله مندۍ کچه لوړه شوې ده؛ خو لومړنۍ سروې د ۲۷ میلیونه افغانانو له منځه یواځې له (۱۵۰۰) کسانو او دویمه د ۲۸۰۰ کسانو د ځوابونو په نتیجه کې تر سره شوې ده. دغه سروې ګانې موږ نه ردوو؛ خو د ټولنې واقعیت ډېر بدل دی او دومره کوچنۍ بېلګې (سمپل سایزونه) د یوه ملت په کچه دومره لویې مسئلې ته ځواب نشي ویلای.

د ولسمشر کرزي ځینې نږدې ملګري هم وایي چې دوی دې مسلې ته ډېر تشویش لري، او وایي چې ملت ته هیله نه شي زېږولای او دې مسلې پر حکومت د خلکو د بې باورۍ په زیاتوالي کې ډېره برخه لرلې ده.

په هر حال، موږ د متمدنو انسانانو په توګه مسوولیت لرو، چې خپل ملت ته هیله وزېږوو، پر بري یې ډاډمن کړو او د روښانه راتلونکي واقعبینانه طرحې یې مخې ته کېږدو. تر ټولو ډېره دا زموږ د مشرانو دنده ده.

هیله تشه خوشبیني او خوش باوري نه ده. هیله داده، چې یو فرد، یوې ټولنې او یوه ملت ته دا وښیي، چې له ټولو ستونځو سره- سره، چې په مخ کې یې پرتې دي او ټولې ستونځې او چیلنجونه، چې را روان دي، بریالي کېږي او د نېکمرغۍ او هوساینې لپاره یې تکلونه عملي کېږي.

ګاندي د هند مړژواندي ملت ته داسې هیله ورکړه، چې د عدم تشدد او ملکي نافرمانۍ په زور یې انګرېزان د هند له نیمې وچې واېستل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بارک اوباما د امریکا ملت ته د اقتصادي بحران په وخت کې د بدلون او پر هیلې د باور روحیه ورکړه او بېرته یې د اقتصادي ښېرازتیا او دوامداره ثبات پر مفکوره ډاډمن کړل. ده خپل کمپاین د (Audacity of Hope) د کتاب له لیکلو پیل کړ.

عقیده، امید او هیله د ملت جوړونې، ثبات، پر بري او نېکمرغۍ د باور او فکري سکون لپاره ضرورت دی. پر دولت د خلکو باور زیاتوي، فعالیت او تحرک زېږوي او کار او زیار ته ولس هڅوي.

افغانان باید بري، سولې، پرمختګ، عدالت او ملت جوړونې ته هیله من کړای شي او ددې هیلې زېږول په لومړي سر کې د دولت او تر هغه ورسته د روڼ اندو، لیکوالو او پوهانو دنده ده.

پښتو متل دی: دنیا په امید خوړل کېږي. امید باور زېږوي او باور ورتیاوې پیاوړې کوي.

راځئ هیله من و اوسو او د پرون او نن په نسبت ډېر د سبا په باب امیدوارونکی فکر وکړو !!!

***

راځئ، هیله من و اوسو او د پرون او نن په نسبت ډیر د سبا په باب امیدوارونکی فکر وکړو !!!

(c) ketabton.com: The Digital Library

نتیجه

په دې کتاب کې د افغانستان د نن او سبا ورځې ځینې ستراتیژیکي ستونزې او مسلې په ډېر لنډیز بیان شوي دي، چې د ټولو حل د ثبات او پرمختګ لپاره ضرور دی. او که له همدا اوسه جامع او هر اړخیز علمي او عملي پلانونه ورته جوړ نه شي، زموږ په موجودو ستونزو به نوې او نورې هم ورزیاتې شي. ځینې دا مسلې ډېرې بیړنۍ او نغدې نه ښکاري، خو سبا به ډېرې سختې، جدي، عاجلې او بیړنۍ وي.

که ثبات نه وي هیڅ برې او ګټه دوام نه شي کولای او هیڅ پرمختګ پر ځای نه پاتې کېږي. خو د افغانستان دایمي ثبات هله راتلی شي، چې سببونه یې په دقیق ډول وڅېړل شي او اوږود مهاله لارې چارې یې وسنجول شي.

دا چې افغانستان زیاتره بې ثباته او دولتونه یې کمزوري وي، څېنې سببونه یې په دې لیکنو کې وڅېړل شول، د مخنیوي اساسي لارې یې دادي چې: **موثر دولت** جوړ، پیاوړی او فعال شي، تر څو **په کور دننه ټولو خلکو ته ښوونه، کا ر او د ورځني ژوند ټېرولو وسایلو** په برابرولو کې **مسوولانه** او **د زړه له کومې** کار او نه ستړې کېدونکې هڅې وکړي؛ او **په بهر کې له ګاونډیانو**، سیمې، اسلامي هېوادونو او نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره د متوازنو او پرثمره اړیکو له لارې په نړۍ کې د افغانستان وړ ځای ټینګ کړي او د نړۍ د هیوادونو په منځ کې یې یو سیال هیواد کړي.

که ولس په پوهنه سمبال شو او د ژوند لومړنۍ اړتیاوې یې پوره شوې، نو بیا به د نن او سبا ستونزې هم تشخیصولای شي او ملي او هیوادنۍ ګټې هم. دوی به بیا خپل حکومتونه نه ورانوي او د نورو له خوا د لنډمهاله ګټو په بدل کې به د خپلو راتلونکو نسلونو د دایمي تباهۍ په کار کې له پردیو سره مرسته نه کوي. د خپل هیواد د دایمي سولې او ثبات لپاره به د خپلو بیړنیو او لنډ مهاله او کمو شخصي ګټو قربانۍ ته حاضرېږي او ملي ګټې به ځکه تر فردي هغو لوړې ګڼي، چې په هغو کې به د ځان او خپلو اولادونو دایمي نیکمرغي نغښتېویني.

موثر دولت، د باکیفیته پوهنې عامول او خلکو ته کار او عاید پیدا کول د ټولو اوسنیو او سبانیو ستونزو د حل او مخنیوي له اساسي لارو څخه دي.

لوی الله دې نور زموږ هیواد هم موږ ته له ولړې او وېرې څخه د امن کور کړي.

***

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library